MANUAL
DE PALEOGRAFIE
SLAVO-ROMÂNĂ

2004

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON, DOUĂZECI ŞI CINCI DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 25.

HENRI STAHL şi DAMIAN P. BOGDAN

MANUAL DE PALEOGRAFIE SLAVO-ROMÂNĂ

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1936

Biblioteca Judeteana ASTRA
397187
397187

IAN. 2012

5661 cat
930
S75

Închinăm această lucrare
memoriei lui
IOAN BOGDAN

PREFAȚĂ

Precum latina *era limba cărților sfinte pentru toți catolicii, indiferent de originea lor etnică: Francezi, Germani, Irlandezi, Cehi, Poloni etc., tot asemenea limba cărților sfinte, pentru majoritatea ortodoxilor, era* slovenească, *indiferent de originea etnică a credincioșilor: Muntenegreni, Sârbi, Bulgari, Munteni, Moldoveni, Ucrainieni, Ruteni, Ruși* [1]).

Slujitorii bisericii, din cauza limbii, deosebită de a vulgului, pe care o vorbiau, din cauza uniformei ce purtau, formau o lume cosmopolită, puteau călători în toate țările religiei lor, găsind găzduire în orice mânăstire; se puteau înțelege, cu cei din tagma lor, în orișice țară, prin acel « esperanto » *al veacurilor trecute: latina sau slovenească. Astfel, un străin de națiа noastră, un Nicodim de pildă, a putut exercita o influență culturală tot atât de intensă ca a celui mai bun din neamul românesc; un călugăr neamț, Hildebrand, a putut ajunge papă, stăpân atotputernic peste lumea catolică, la Roma.*

Deoarece singurii știutori de carte au fost, multă vreme, numai cei din tagma bisericească, aceștia au trebuit să fie și primii scriitori de acte civile, și, pentrucă foloseau toți aceeași limbă a culturii — latina la catolici, slovenească la ortodocși — aceste două limbi au devenit, alături de cea greacă vorbită în imperiul bizantin, și limba actelor diplomatice.

Această predominare a limbii latine sau slovenești a dăinuit până când, sub influența husitismului și a reformei, limba națională a fiecărui popor a fost admisă în slujba bisericii. Atunci, știutorii de latinește s'au împuținat, documentele s'au scris într'o latinească tot mai barbarizată, mai împestrițată cu elemente naționale, până ce latina a încetat să mai fie limba documentelor. A fost păstrată doar pentru unele acte de un caracter internațional, până ce limba franceză a luat locul latinei, ca limbă a diplomației.

---

[1]) In imperiul bizantin limba greacă era limba cultului și a diplomaticei.

La noi, limba sfântă a bisericii ortodoxe, sloveneasca, și-a avut toată extensiunea în epoca când Domnii noștri se încuscreau cu familiile domnitoare din sudul Dunării, pentrucă erau de aceeași religie cu noi; iar limba de înțelegere între familiile domnitoare românești și domnițele bulgărești, sârbești, era sloveneasca, așa cum astăzi franceza a fost limba de înțelegere între domnițele noastre și suveranii balcanici cu cari s'au căsătorit. Relațiunile de rudenie implicau ajutorul nostru împotriva Turcilor, a căror putere creștea amenințător. De aci un schimb necontenit de scrisori, documente, ce trebuiau scrise în singura limbă înțeleasă de toți: sloveneasca. Când micile țarate și principate creștine dela sudul Dunării au fost rând pe rând desființate de Turci, în drumul lor sigur de-a-lungul căilor de negoț, spre Belgrad—Timișoara—Arad—Buda, atunci nenumărați călugări, moștenitori ai culturii bizantine, au găsit adăpost în țările noastre. Astfel numărul cunoscătorilor de slovenie a tot sporit, trecând și în Moldova mai la adăpost de cucerirea turcească decât Muntenia, cruțată și ea la început, deoarece Turcii aveau interes să o aibă prietenă, spre a nu fi atacați de flanc sau pe la spate, în drumul interesului lor spre apus.

Dela o vreme însă, din sudul căzut în deplină stăpânire turcească, n'au mai venit la noi știutori de slovenie și, dat fiind vitregia vremurilor cum și din cauza deosebirii adânci dintre limba noastră și cea slavă, știutorii de slovenește s'au tot împuținat. S'au mai păstrat câtăva vreme, în documentele de Stat, câteva formule în slovenește pentru preambule ori fraze de încheiere, stereotip repetate în decurs de secole și de aceea ușor reținute de diaci, grămătici, pisari; dar restul actului, partea esențială a documentului, s'a scris în românește. Chiar când, pe la jumătatea veacului al XVII-lea, sloveneasca a dispărut din documentele noastre [1]*, alfabetul cirilic s'a păstrat până în secolul al XIX-lea.*

Deoarece actele cele mai vechi, cele de mai covârșitoare importanță pentru reconstituirea trecutului țării noastre, sunt scrise în limba slovenească, cunoașterea acestei limbi și a paleografiei cirilice este indispensabilă istoricilor, filologilor, teologilor, tutulor iubitorilor trecutului acestei țări.

Astăzi, când am avut teribila lecție a pericolului pierderii la Moscova a celor mai importante documente istorice, în timpul războiului, se impune ca documentele noastre slave să fie cât mai neîntârziat culese, fotografiate, traduse, interpretate, adunate într'un mare Codex Diplomaticus

---

[1]) In mod excepțional, mai găsim acte în slavonește de pildă pe vremea lui C. Brâncoveanu; dar sunt numai acte externe (trimise în Rusia și Polonia).

de oameni cunoscători ai sloveniei. Aceștia însă sunt tot mai rari și avem datoria a-i crea, a-i înmulți cât mai mult. Lucrarea de față este o contribuție spre împlinirea acestui țel.

Dacă, pentru cei din Vechiul Regat, învățarea unei limbi moarte, ca slovenească, este grea, adâncirea limbii slovenești și a paleografiei cirilice ar fi foarte ușoară pentru tinerimea basarabeană și macedoniană, doritoare de muncă și foarte stăruitoare. Ea ar trebui deci atrasă în primul rând spre studiile istorice, pe lângă atâtea alte elemente tinere care au datoria să urmeze calea trasă cu abnegare de istorici de seamă ai noștri sau simpli pasionați ai trecutului acestei țări. Pentru aceasta ar ajunge să se creeze câteva locuri de arhiviști-paleografi, retribuiți omenește, *pe lângă Arhivele Statului, Fundațiile Regale, Ministerul de Externe, de Interne.*

La noi s'a înființat, din inițiativa profesorului N. Iorga, prin lege, la 28 Noemvrie 1924, de ministrul instrucțiunii de atunci, Prof. Dr. C. Angelescu, « Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie », *dar această școală, singura instituțiune de înaltă cultură menită să studieze științific scrisul, evoluția lui, sigilografia, heraldica, numismatica, descifrarea documentelor, clasarea lor, interpretarea lor din punct de vedere istoric și filologic, procedeele de dovedire a falsurilor, această școală și-a văzut tăiată modesta subvenție ce i se atribuise. Dacă totuși mai funcționează, este prin jertfa profesorilor instituțiunii cari de 8 ani predau cursurile gratuit* [1]).

In Franța, faimoasa școală similară: « École des Chartes », *este și astăzi înconjurată de toată iubirea și prețuirea guvernelor, deși, în Franța, mai toate documentele vechi au fost traduse, tipărite, interpretate ; s'au publicat minunate albume paleografice, și de aceea, în curând,* « *École des Chartes* », *nu va mai putea face operă creatoare ci numai una de asimilare a muncii predecesorilor. Dacă în Franța am putea admite, la rigoare, dispariția instituțiunii* « *École des Chartes* », *nu se poate concepe, de orice iubitor al trecutului, dispariția* « *Școalei Superioare de Arhivistică și Paleografie* », *pentrucă, dacă în Franța alfabetul a fost cel latin, din cele mai vechi timpuri până astăzi, în țările românești, atunci când vechea limbă slovenească a fost înlocuită, în documente, cu cea românească, noi n'am schimbat alfabetul slavon ci* am continuat a scrie în românește dar cu cirilice, până la 1863. *Deci,*

[1]) Nu s'a putut obține măcar o sumă ridicolă pentru un laborator fotografic în care toate actele importante, ce trec pe la Arhivele Statului pentru transcriere, să fie fotografiate, să se păstreze măcar în 3 copii fotografice încredințate bibliotecilor noastre de seamă.

pe când în Franța trebue să sărim mai multe secole pentru a ajunge la paleografie, în România, paleografia se continuă până în zilele noastre, trecutul se unește cu prezentul, și nu numai istoricii, filologii, teologii, dar orice iubitor al trecutului, orice jurist, inginer hotarnic, expert, trebue să o cunoască.

Apoi, pe când în Franța, dela 1337 (începerea războiului de 100 ani) și până la 1866, n'au fost decât 24 succesiuni la tron, în Principatele românești — pentru a nu vorbi și de Ardeal — au fost, cam în aceeași perioadă, dela înființarea Principatului muntean și până la suirea pe tron a dinastiei Hohenzollern, 239 succesiuni la tron (112 în Muntenia și 127 în Moldova). Deoarece fiecare voevod numea alți demnitari, făcea donațiuni mânăstirilor, boierilor, încheia tratate de comerț, acte de închinare etc., se va înțelege importanța deosebită a diplomaticei pentru Români.

In sfârșit, după 100 de ani de războiu victorios dus de Români împotriva Turcilor, pământul românesc n'a încetat de a fi teatru de războaie și prădăciuni[1]*). Se înțelege atunci cât de mare trebue să fie numărul actelor pierdute, furate, ascunse, distruse, refăcute, falsificate, și cu câtă sgârcenie țăranii păstrează și ascund, ca niște talismane, titlurile de proprietate, « cartea » care înseamnă « partea ». Se înțelege deci cât de imensă este munca ce revine diplomaților, arhiviștilor, paleografilor, istoricilor, experților, cari au datoria cât mai curând să adune, să copieze, să claseze, să traducă, să verifice, să identifice, să scape de pieire, epavele unei civilizații de care nu ne mândrim în deajuns, civilizație care, în domeniul grafic, a dat, din veacul al XIV-lea până în al XVII-lea, opere paleografice tot atât de frumoase ca cele din apus.*

Țara care a putut da, la mai puțin de 70 de ani dela întemeierea principatului, o capod'operă grafică, cu miniaturi de o perfecțiune desăvârșită, ca Evanghelia slavo-greacă *a lui Gavriil monahul dela mânăstirea Neamțului; țara care a putut da picturile splendide din necropola în care, în odoare de preț de un gust rafinat, odihnește, la Curtea de Argeș, Basarabul, mort la 1352, țara aceea face dovada unei străvechi civilizații care nu putea fi creată de azi pe mâine și care, mai puternic decât oricare teorie roesleriană, face dovada continuității poporului românesc pe aceste meleaguri.*

---

[1]) Și războiul nostru de 100 de ani îl puem oputne cu mândrie celuilalt războiu de 100 de ani din apus, pentrucă acela era dus, pentru ambiții personale, de o clasă de nobili fără ocupație; pe când noi duceam o *cruciată*; stăvileam năvala păgână și prin jertfa noastră, soldați de tranșee, dădeam putință apusului să acumuleze în liniște tezaure de civilizație.

SCOPUL URMĂRIT

Prin lucrarea de față urmărim un dublu scop:

1. A da un *manual practic pentru învățarea limbei slave.*

2. Un *tratat simplu de paleografie cirilică.*

Dacă limba vechilor noastre documente este relativ ușoară de învățat pentru un Bulgar, Sârb, Rus, Ceh, Polon, etc., învățarea acestei limbi moarte este grea pentru cei ce nu vorbesc o limbă slavă, dar mai ales *pare grea* din cauza alfabetului cirilic.

Pentru Români, învățarea paleoslavei este mai ușoară decât s'ar crede, pentrucă avem în limba noastră foarte multe cuvinte slave [1]) și pentrucă Românii au păstrat alfabetul cirilic până la 1863 și, probabil, a rămas, ca o moștenire subconștientă, atavică, oarecare predispoziție pentru învățarea alfabetului cirilic, cu care veacuri de-a-rândul au scris strămoșii.

Apoi, acest alfabet, pe lângă foarte multe defecte, este totuși simpatic, pentrucă are un semn pentru fiecare sunet din limbă și deci, fiind fonetic, scutește pe student să învețe o serie de reguli anacronice de ortografie. Să ne gândim de pildă la greutățile pe care le întâmpinăm ca să scrim corect englezește sau franțuzește! Englezul scrie « *mistress* » și citește « *missis* », sau scrie « *half penny* » și pronunță « *hepni* »! Francezul pronunță « *uazo* » dar scrie « *oiseaux* », deși în pronunțarea acestui cuvânt nu intră nici « *i* », nici « *s* », nici « *e* », nici « *u* », nici « *x* »! Nu mai

[1]) Vezi lista lor în O. Densusianu: « Histoire dela langue roumaine », t. I, p. 255 și urm.

amintim de pomelnicul sistemelor ortografice etimologice românești de pe vremea lui Massim și Eliade și până la ultimele reguli ortografice ale Academiei pe care nici academicienii nu le respectă!

Limba documentelor noastre vechi este în deosebi ușoară pentrucă vocabularul strict necesar înțelegerii unor inscripții, unor documente în slavonește, este foarte redus. Greutatea este ca *din infinitatea de cuvinte risipite în miile de documente păstrate, să extragem pe cele mai uzuale*, să le grupăm într'o serie de exerciții graduate, și printr'o metodă de predare mai modernă, fără abuz de gramatică, de reguli de sintaxă și fără a pomeni de sanscrită, de variante arhaice, etc., să ușurăm memorizarea vocabularului necesar. Dorim să dăm o lucrare practică, cu ajutorul căreia *studentul să ajungă cât mai repede în stare a descifra o inscripție, un document;* iar nu o lucrare în care să etalăm o erudiție la care nu pretindem.

Am pornit dela următoarea idee: un bun dicționar al unei limbi moderne are peste 100.000 cuvinte. Nu e nevoie însă ca să știi toate cuvintele din dicționar spre a vorbi franțuzește de pildă. Numărul de cuvinte strict necesar pentru a vorbi o limbă variază enorm după gradul de cultură, după meserii. Un copilaș, cu un număr extrem de redus de cuvinte — și acestea stâlcite — e perfect înțeles de cei ce-l îngrijesc; un chelner, o vânzătoare într'un magazin, nu are nevoie decât de un număr foarte redus de cuvinte pentru a putea servi mulțumitor un client străin; un om din popor nu utilizează în medie decât 500 cuvinte de întrebuințare generală, curentă; un orășan între 3.000 și 5.000 cuvinte și cel mai cult om nu utilizează curent decât un maximum 15.000 cuvinte. Prin urmare, 500 cuvinte, bine alese, inteligent grupate, pe idei, ar fi suficiente, la rigoare, pentru a vorbi o limbă și mai ales pentru a înțelege un text scris în acea limbă.

Apoi, toate cuvintele n'au aceeași importanță: sunt unele pe care mereu le întâlnești, sunt altele pe care le întâlnim rar, altele extrem de rar sau de loc o viață întreagă. Sunt deci cuvinte care formează, așa zicând, *moneta divizionară a limbajului*, moneta de 1 leu, 2, 5, 10, 20 lei, de o imensă circulație; pe când altele, s'ar putea compara cu biletele de 500 și 1000 lei, care evident sunt foarte prețuite dar mult mai rare. Cuvintele formând moneta divizionară a limbajului sunt deci cele pe care întâi trebue să le memorăm.

Fiecare meserie, pe lângă un vocabular comun tuturor, are terminologia sa proprie, indispensabilă celui care exercită o anume meserie, dar aproape inutilă altei profesiuni. Altul este vocabularul plugarului, altul al chelnerului, al diferitelor bresle. Poți fi membru al Academiei — Secțiunea literară — fără să știi de pildă că « *alcaloidul peruvian* » este « *chinina* » și « *piridoltetrahidrometilpirolul* » este « *nicotina* ».

Limba documentelor în special necesită un vocabular relativ foarte redus, pentrucă, mai întâi, fiind o *limbă moartă*, nu s'a mai putut îmbogăți și a rămas anchilozată așa cum era în secolul al XVI-lea; apoi, pentrucă, spre deosebire de concepțiile stilistice moderne, când valoarea unui scris stă în noutatea expresiunii și a gândirii, când până și stilul comercial se emancipează de vechile formule stereotipe, în documentele noastre vechi dimpotrivă *tipicul primează* și exacta reproducere a vechilor formule făcea dovada dibăciei gramaticului. Precum, astăzi încă, miniștrii iscălesc cu stereotipa formulă: « Sunt, cu cel mai profund respect, Sire, al Majestății Voastre prea plecat și prea supus serv », tot așa, în documentele noastre vechi, o mulțime de formule se repetă neschimbat din document în document — *dovada existenței în cancelariile domnești a unui formular-concept* — sau: numele tatălui unui Domnitor,

este totdeauna însoțit de epitetul « *Bun* » sau « *Mare* », chiar dacă era ceartă între tată și fiu; titulatura se repetă stereotip, chiar când nu mai corespundea unei realități; Domnitorii se adresează de pildă: « *Prea cinstiților și prea iubiților și dragilor și bunilor mei prieteni* », deși, din chiar textul documentului, rezultă tocmai contrariul.

In consecință: descifrarea documentelor noastre vechi este mult înlesnită tocmai din cauza repetirei acelorași *formule*, în total contrast cu miezul documentului, mai totdeauna original ca putere de expresiune, și emoționant de atâtea ori prin tragedia ce desvăluie.

Călăuziți de aceste constatări, am extras dintr'o lungă serie de documente muntenești și moldovenești:

1. Cuvintele foarte uzuale — moneta divizionară a limbajului — cuvintele servind de ciment îmbinării frazelor.

2. Toate formulele stereotipe, epitetele mai frecuente, termenii mai des întâlniți în documente.

Cu acest material am alcătuit seria lecțiilor noastre.

Indreptăm toată mulțumita noastră către d-l prof. C. Moisil, director general al Arhivelor Statului, care, cu amabilitate ne-a pus la îndemână documentele de curând sosite dela Moscova, către d-l prof. P. P. Panaitescu, care ne-a pus la dispoziție o serie de fotografii după documente originale, a binevoit a ceti manuscrisul acestei lucrări și a ne fi de folos prin observațiunile d-sale competente, și către Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II», fără sprijinul căreia lucrarea de față ar mai fi stat multă vreme în manuscris.

PLANUL LECȚIILOR

Fiecare lecție cuprinde:

1. Un text în cirilice.

2. Același text în alfabetul latin cu traducerea juxtaliniară.

3. O traducere curentă.

4. Note și sfaturi.

a) *Textul* în *cirilice* al fiecărei lecții reproduce cât mai exact forma literelor adecuată cuprinsului. Se știe că forma literelor, dimensiunile, distanțierea, grosimea lor, variază după cuprins, secol, importanța actului, gradul de cultură al scriptorului, după materialul de scris utilizat (piatră, pergament, hârtie). De pildă: altfel de litere se vor găsi pe o inscripție funerară, pe o pisanie, pecete, monetă; altfel de caractere într'un document domnesc, altfel într'o simplă scrisoare sau grafit, etc.

Pentru ca lucrarea de față să fie și un tratat rezumat și graduat de paleografie, ne-am silit a ține seama de cele mai sus expuse.

Având în vedere însă că, pe de o parte, cele mai ușoare texte în slavonește — ca vocabular — sunt epitafele și pisaniile, dar că, pe de altă parte, din punct de vedere paleografic, tocmai acestea sunt cele mai grele de descifrat, din cauza îmbinărilor de litere și abrevierilor numeroase utilizate, am graduat dificultățile. Astfel nu am reprodus dela început fotografii după monumente epigrafice sau paleografice, ci *am creat* modele graduate.

Greutatea cetirei slovelor vechi nu o formează alfabetul ci faptul că:

1. Avem o limbă străină.

2. Cuvintele se înșiră fără întrerupere pe toată lungimea rândului, fără semne de punctuație.

3. Nu se pune majusculă la numele proprii.

4. Multe litere sunt îmbinate, contopindu-se două-trei caractere într'o singură formă, aceasta mai ales în monumentele epigrafice.

5. Abrevierile sunt numeroase.

Textul unui document s'ar prezenta, în scrisul nostru de astăzi, cam astfel:

« *dsaledluidirectrgralcfrvărogsăbvoițialiberaunaboncfrclII* ».

Evident că acest rând s'ar ceti fără dificultate dacă l-am fi scris:

« *D-sale D-lui Director General C.F.R. Vă rog să binevoiți a libera un abonament de C.F.R. Cl. II-a* ».

Pentru a nu descuraja pe începători, am dat primele exerciții paleografice fără nicio abreviere, fără litere îmbinate și am lăsat loc alb între cuvinte; în exercițiile următoare am introdus, treptat, câteva ligaturi, câteva abrevieri și numai la urmă am reprodus, prin fotografie, un document original.

b) *Traducerea juxtaliniară*, urmărește un întreit scop:

1. Descifrarea textului paleografic.

2. Invățarea limbii slave.

3. Invățarea gramaticei și a sintaxei fără casnă, fără multiple reguli descurajătoare.

Prin faptul că dăm, pe două coloane, față în față, textul slav și traducerea cuvânt din cuvânt în românește, ne putem da seama de construcția frazei slavone, de sintaxa limbei slave, dacă cutare cuvânt slav este de cutare gen,

dacă e în cutare caz, sau la cutare timp, etc.; deci regulile de gramatică, sintaxă, devin astfel aproape inutile.

c) *Traducerea curentă* are următoarele foloase: permite ca studentul [1]), după ce s'a deprins a ceti fără ezitare textul paleografic, a-l traduce exact în românește, să caute, după traducerea românească curentă, să reconstitue textul slav și mai ales să se silească a reproduce din memorie și textul paleografic al fiecărei lecții.

Numai imitând grafic literile cirilice, copiindu-le exact; numai cetind mereu cu glas tare textul slavonesc, ajungem a ne familiariza cu limba și scrisul documentelor noastre vechi.

d) In *Note și sfaturi*, dăm o serie de lămuriri de paleografie și diplomatică, precum și alte precizări ce le socotim de folos studenților.

Am ținut seama apoi că altele sunt formulele și uneori chiar și vocabularul, în documentele muntenești față de cele moldovenești, și de aceea am dat, după o serie de documente muntenești altă serie de documente moldovenești; documente externe alternând cu cele interne, documente de Stat alternând cu cele particulare.

Din loc în loc am introdus un exercițiu pregătitor pentru descifrarea ușoară a documentelor. El constitue de fapt un *formular* pentru redactarea actelor, formular care trebue să fi existat — așa cum există astăzi de pildă în Cancelaria Consiliului de Miniștri, a Ministerului de Externe — dar care nu ni s'a păstrat. Acest exercițiu pregătitor cuprinde: o serie de formule de început de act, formule de jurământ, formule pentru datare etc., etc. Combinând între ele toate aceste formule, suntem în măsură a ticlui un număr infinit de mare, *caleidoscopic*, de

[1]) Prin « studenți », nu înțelegem numai candidații la o diplomă universitară, ci pe toți iubitorii de studii.

acte după tipicul cancelariilor domnești din veacul al XIV-lea până în al XVII-lea.

Dăm patru asemenea exerciții: un formular muntenesc, altul moldovenesc, un al treilea cu termeni juridici, și ultimul cuprinzând fapte istorice, dând în rezumat o imagine cinematografică a sbuciumatei vieți a strămoșilor noștri.

I

NOȚIUNI DE PALEOGRAFIE

NOȚIUNI DE PALEOGRAFIE

Atâta timp cât cirilica era scrisul nostru național și, din copilărie până la bătrânețe, o vieață întreagă, foloseam numai acest alfabet, descifrarea unui manuscris în cirilice se putea face de orice om cu puțină carte, așa cum astăzi oricine a făcut câteva clase poate ceti un manuscris în caractere latine, dacă, evident, nu e scris prea repede și prea simplificat. Pentru generația actuală însă, descifrarea documentelor în cirilice constitue o dificultate, de multe ori foarte mare, pentrucă cirilicele le învățăm foarte târziu, foarte scurtă vreme și nemetodic. Nu avem niciun tratat practic de paleografie slavo-română, ci doar câteva albume cu reproduceri de documente, foarte folositoare, evident, pentru istorici și filologi, dar total improprii pentru învățarea paleografiei pentrucă, în afară de faptul că aceste albume sunt extrem de scumpe și rare, dar documentele nu sunt reproduse în vederea învățării paleografiei, nu sunt graduate ca dificultăți paleografice, nu dau nicio deslușire, nicio listă de variante, de îmbinări de litere, de abrevieri și nici măcar nu sunt traduse. Astfel fiind, te miri că mai sunt entusiaști cari să-și consacre timpul cu descifrarea documentelor. Am căutat, în măsura puterilor noastre și ca un îndemn ca alții să facă mai bine, să împlinim această lacună în lucrarea de față.

ORIGINEA ALFABETULUI

Atât alfabetul latin cât și cel cirilic derivă din majuscula greacă, dar la două epoce foarte distanțiate. Alfabetul cirilic a fost întocmit în secolul al IX-lea, când limba greacă era limba bisericii și a Statului în Imperiul Bizantin, deci după ce unitatea imperiului roman fusese distrusă, după ce masse compacte de Slavi s'au interpus ca un tampon impenetrabil între cele două părți ale Imperiului Roman, după ce imperiul de răsărit, devenit « Imperiul Bizantin » înlocuise limba latină prin cea grecească, pentrucă era limba majorității populațiunii.

Nu trebue să pierdem din vedere, spre a înțelege multe chestiuni referitoare la paleografie, că, *după ce, la 476, imperiul de apus dispare, cel de răsărit mai dăinuește o mie de ani.* Toată civilizația s'a concentrat deci în Bizanț și astfel, pe vremea când, de pildă, Justinian

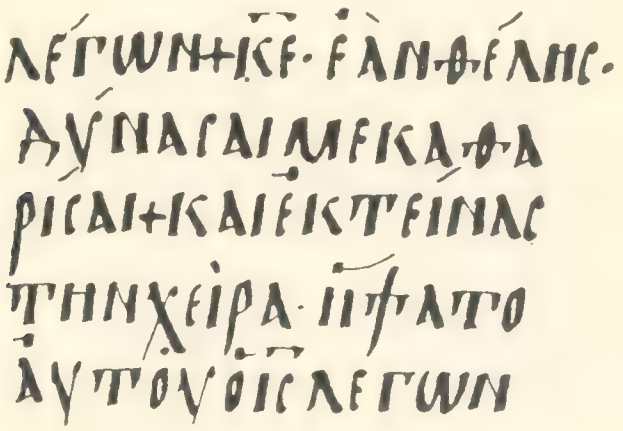

(λέγων + κ[υρι]ε· ἐὰν θέλης·
δύνασαί με καθα
ρίσαι + καὶ ἐκτείνας
τὴν χεῖρα· ἥψατο
αὐτοῦ ὁ ἰ[ησου]ς λέγων)

Fig. 1. — Evanghelie în greceşte, scrisă în 949 d. Cr. (Vatican).

împărăteа la Constantinopole, în Franța aveam barbaria totală a fiilor lui Clovis.

BARBARIZAREA SCRISULUI

Din cauza barbarizării apusului, frumosul scris latin al inscripțiilor romane — scris pe care și astăzi îl păstrăm în titlul cărților serioase — un scris mare, simplu, precis, citeț, ponderat, disciplinat, maiestos, va degenera tot mai mult, până ce vom avea, în epoca merovingiană, acel oribil grafism cu litere îngustate, stângace, tremurătoare, încâlcite, îmbâcsite, disproporționate, cu imense svârlituri de condeiu, ca niște suliți aruncate spre cer, alternând cu violente, brutale tăieturi de condeiu, ca niște lovituri de sabie.

Acest scris merovingian redă perfect toată nesiguranța, toată exuberanța copilăroasă, toată imaginațiunea svăpăiată, toată mobilitatea, violența nedisciplinată, toată brutalitatea și sensualitatea barbarului.

Și trebue să notăm că cei cari, pe acea vreme, știau să scrie, erau dintre aleșii intelectualității acelei epoce, și atunci ne putem închipui barbaria masselor în Franța, pe vremea când Justinian, la Constantinopole, ne dădea « Instituțiunile », baza legiuirilor moderne! Numai foarte încet, cu revenirea treptată a civilizației, dela Carol cel Mare înainte, care a atras la curtea sa pe cei mai instruiți oameni din toată lumea creștină: Italieni, Irlandezi, Bretoni, scrisul documentelor va reveni la forme mai armonioase, mai disciplinate.

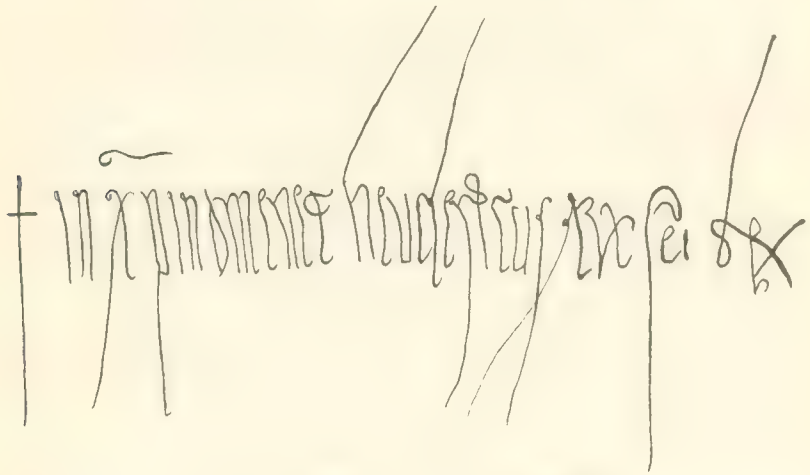

Fig. 2. — *Scris din epoca merovingiană.*
† In X rinomene T heuder i cus r e x s c i (subscripsi)
(In Christi nomine Theudericus rex subscripsi. 677)

Dar, cu nouile năvăliri barbare, scrisul din nou regresează, deși influența disciplinii carolingiene stâmpără exuberanța loviturilor de condeiu ce sgâriiau pergamentul diplomelor postcarolingiene.

EVOLUȚIA SCRISULUI Scrisul reflectează perfect starea sufletească a diferitelor epoce ale istoriei: capătă energie, siguranță în epocile de luptă împotriva nobilimii; scrisul e masiv, colțuros, are amploare, preciziune, condeiul nu mai ezită, numărul știutorilor de carte sporește, scrisul capătă tot mai multă personalitate, se iutește, pentrucă timpul începe să fie prețuit, și abrevierile sbor acum deasupra cuvintelor, cu fantezie și originalitate, cu apăsări sensuale. Mai târziu, grafismul se complace în răsuciri de condeiu, în înzorzonări, capătă grație, vibrează, are viață, artă. Inzorzonările sunt încă copilărești, literele sunt împodobite cu

desemne de animale apocaliptice, scrisul corespunde arhitecturii și mentalității timpului.

Foarte încet, scrisul leapădă înzorzonările, și masivele, sensualele apăsări de condeiu, se iuțește, se simplifică, până ce avem frumosul scris al Renașterii din care va reeși scrisul modern al alfabetului latin.

Evident că trebue să avem totdeauna în vedere, studiind evoluția scrisului, și personalitatea scriitorului. Vom avea deci diferențe importante dela manuscris la manuscris, după cum el emană dela

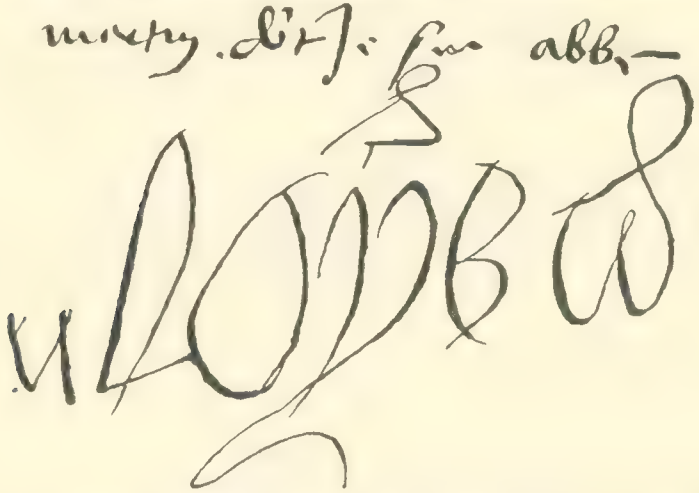

Fig. 3. — *Scrisul și semnătura regelui Franței Ludovic al XI-lea* (1461—1483). E un grafism de o rară energie, impetuozitate și violență; semnătura e un pachet de spini, fiecare trăsătură de condeiu este o sgârietură acerată sau o apăsare brutală, manifestare a unei îndârjiri ce nu cunoaște milă și nu admite opunere la hotărîrile regelui. Semnătura e bizară, imensă față de text și foarte suitoare: orgoliu și ambiție ce nu cunoaște descurajarea. Scrisul e clar, tocat, de un extraordinar relief, parcă săpat adânc în hârtie: inteligență vie și intuitivă. Mișcări mari de condeiu, exuberant svârlite spre cer, denotă o imaginație vagabondă. Scrisul e vertical, șerpuitor, gladiolat, deci: putință de reținere, de calcul, șiretenie. Nu putea fi altfel scrisul făuritorului Franței moderne, contemporanul lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare.

un om al bisericii, dela un om de arme ori dela un scrib, meseriaș al scrisului; vom avea deosebiri după cum e vorba de un act solemn, desemnat încet, cu grijă; sau de un grafism scris fără gând de caligrafiere. *Nu există prin urmare un scris tip, invariabil*, acelaș pentru toți într'o anumită epocă; ci grafismul variază necontenit după gradul de cultură, după temperamentul, aptitudinile fiecărui scriptor. Doar scrisul mecanic, tiparul, poate da ceva stereotip și mort;

dar scrisul cu care ne însemnăm în grabă gândurile, fără preocupări de caligrafie, acela variază dela om la om. Numai lipsa de manuscrise suficiente pentru o anumită epocă a putut da naștere greșelii de a crede în posibilitatea împărțirii scrisului după influența modei. Dacă avem multe documente pentru o anumită epocă și le cercetăm cronologicește, atunci evoluțiunea scrisului este imperceptibilă; dar dacă comparăm două documente foarte distanțiate în timp, deosebirile apar radicale și datarea unui document pe cale paleografică este posibilă pe secole. Până nu s'au descoperit manuscrisele pe papirus dela Herculanum și Pompei și mai ales imensa mulțime de papirusuri în mormintele ultimilor faraoni, bine păstrate datorită climei Egiptului, nici nu se bănuia că Romanii au avut pe lângă scrisul solemn, clasic, și un scris cursiv, extrem de variat și plin de viață.

SCRISUL SOLEMN. SCRISUL DE TOATE ZILELE

Explicația psihologică pe care am dat-o evoluțiunii scrisului își are toată valoarea când e vorba mai ales de scrisul necaligrafiat, de scrisul de toate zilele. Să nu pierdem deci din vedere că avem două mari categorii de grafisme: *scrisul solemn*, un scris fără personalitate, caligrafia propriu zisă, întrebuințat în cărțile bisericești, în documentele de Stat; și avem *scrisul de toate zilele*, variabil dela om la om, dela document la document, singurul care înregistrează toate pulsațiunile sufletului. Oricare din noi poate scri în două feluri: în scrisul lui intim și în scris încet, caligrafiat, așa cum ar fi o carte de vizită litografiată.

Astfel fiind, în apus, chiar și în epoca barbariei merovingiene, găsim documente aproape tot atât de frumos caligrafiate ca pe vremea lui Virgiliu. In special cărțile liturgice păstrează, până târziu în evul-mediu, toată armonia scrisului inscripțiilor romane.

In ceea ce privește *documentele noastre în slavonește, ele sunt numai în scrisul solemn;* sunt numai opere de caligrafiere pură, mai frumoase sau mai urîte, după gradul de cultură și gust al pisarului. Documente în scrisul de toate zilele, nu avem, din nenorocire, decât extrem de puține. Cel mai interesant este grafitul de pe tencuiala bisericii domnești din Curtea de Argeș, unde, în artistice trăsături, probabil pictorul sau arhitectul clădirii, a însemnat, pe tencuiala proaspătă, data morții «Marelui Basarab».

Dar și în cele mai solemne documente putem găsi urme din scrisul natural al gramaticului: deși actul e scris după toate regulele

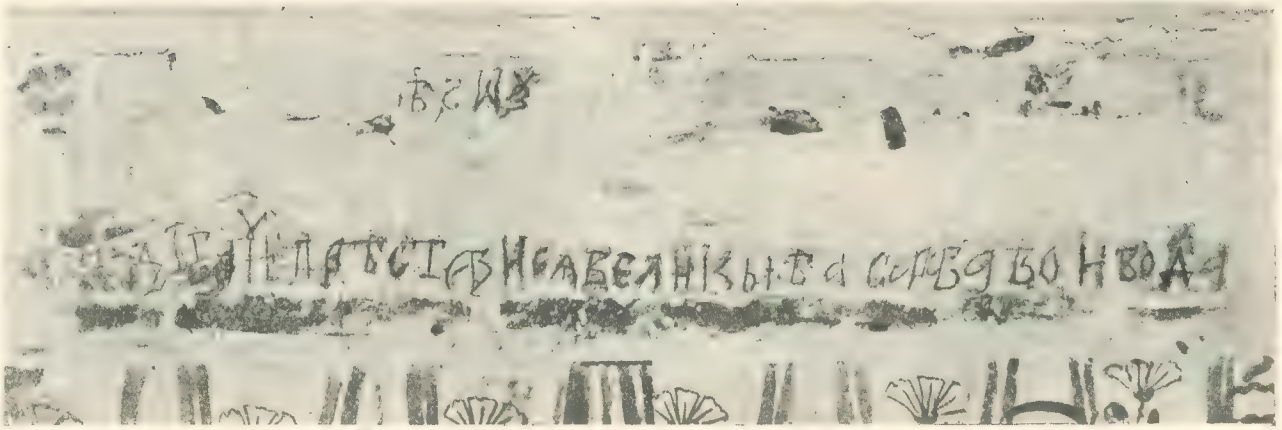

Fig. 4. — Grafitul cu ştirea morţii lui Basarab.
S'a scris, pe tencuiala încă nezugrăvită a bisericii Curtea Domnească din Argeş, cu un corp ascuţit, cu foarte artistice îmbinări de litere, probabil de către pictorul bisericii, următoarele:
« V lĕto sw̃ n/a/ Dlĭgopuli prĕstavisĭa velikî Basaraba voivoda »
(In anul 6860 (=1352), la Câmpulung, a răposat marele Basarab voevod).

caligrafice ale cancelariei domnești, totuși, diacul, când pune data, sau când scrie « amin » ori când își înseamnă numele, dă drumul condeiului, agață o lungă coadă de vreo literă, sau îi dă niște dimensiuni exagerat lăbărțate, ori crează o formă de literă cu totul idiomatică, imprimând astfel personalitatea sa documentului, în total contrast cu impersonalitatea scrisului din restul aceluiași act.

IDIOTISME GRAFICE

Aceste scăpărări de condeiu sunt de cea mai mare importanță. Dacă studiem cu atenție orice document, și conform regulelor grafologice, putem, până și în scrisul cel mai caligrafic executat, recunoaște personalitatea scriptorului și, studiind ceea ce în expertiza grafică numim « *idiotisme grafice* », adică acele particularități grafice pe care fără voie le reproducem în scrisul nostru, particularități care nu se întâlnesc în scrisul altei persoane, putem atribui fără greșeală cutare scris cutărui diac, chiar când el nu și-a menționat numele, și putem preciza astfel sub ce domnie s'a scris cutare act nedatat.

INFLUENȚA TIPARULUI

Documentele scrise în slavonește, fiind, în imensa lor majoritate, acte oficiale, perfect caligrafiate, vor fi deci ușor de descifrat. Numai după ce tiparul se va fi introdus, după ce cărțile bisericești nu vor mai fi manuscrise ci tipărite, aducând deprecierea caligrafilor, după ce știutorii de carte se vor înmulți, scrisul va pierde din frumusețea lui rece și va deveni un scris în care viața pulsează cu intensitate. Din cauza legii minimului de efort, scrisul va deveni tot mai cursiv, ridicările de condeiu vor fi tot mai rare, literile se vor înlănțui, prescurtările se vor înmulți. In această perioadă, deși documentele vor fi scrise în românește, totuși descifrarea lor va fi din ce în ce mai grea, pentrucă, în locul scrisului uniform, vom avea un scris variind dela om la om, după gradul de cultură, după exuberanța sau calmul temperamentului său, așa cum infinit de variat, și uneori extrem de greu de descifrat, este scrisul din zilele noastre.

De această parte a paleografiei ne vom ocupa în al doilea volum al lucrării de față: « *Cirilica românească* ».

ALFABETUL CIRILIC

Alfabetul « cirilic », cu care am scris până în 1863, este un amestec de litere comune alfabetelor latin și grecesc, la care s'a adaos un număr de litere de forme inedite, reminiscențe din alfabete orientale, pentru a reda sunetele proprii limbii slave. Aceste din urmă

litere sunt în contrast cu primele, fiind complicate; ele necesită numeroase ridicări de mână și deci pierdere de timp, sunt ușor deformabile și se pot lesne confunda unele cu altele dacă nu sunt scrise cu deosebită încetineală și atenție [1]). Alfabetul cirilic este deci o armă defectuoasă de cultură, dar are marele avantaj de a avea un semn special pentru fiecare sunet al limbii, ceea ce nu avem în alfabetul latin, prea sărac pentru o limbă bogată în sunete, cum e cea slavă, cum e cea românească [2]).

Avem deci în alfabetul cirilic:

1. Litere identice cu cele din alfabetul latin:

M I T O K E N

2. Litere din alfabetul latin, dar cu altă valoare:

P Y C B H X
r u s v i h

3. Litere identice cu cele din alfabetul grecesc:

П Λ Ѡ Ѧ Ф Г Ѱ
p l o d f g ps

4. Litere speciale alfabetului cirilic:

Ш Щ Ц Ꙋ Ц
ș t șt ge ț

А Б Ч Ж Ꙁ Ѕ З Ь Ѫ Ъ Ѣ Ѧ Ѣ̂ Ѣ̂ Ю Ѫ̂
a b č j u dz z ĭ ă,ŭ ie ĭa î â ia ĭu x

Iată acum înșirarea literelor în ordinea alfabetică cu numele lor:

А	Б	В	Г	Д	Є	Ж	Ꙁ	З	И	І,Ї	К	Л	М	Н	О	П	Р	С	Т	Ꙋ,Ѹ
azŭ	bukŭ	viedie	glagoli	dobro	iestŭ	jiviete	dzielo	zemlia	ije	ije	kako	liudiie	mîslite	našĭ	onŭ	pokoi	rĭțĭ	slovo	tvrădo	ukŭ

Ф	Х	Ѡ	Ц	Ч	Ш	Щ	Ъ	Ь	Ѣ	Ѣ̂	Ю	Ꙗ	Ѥ	Ѧ	Ѫ	Ѱ	Ѳ	Ѵ
frătŭ	hierŭ	otŭ	șta	țĭ	șa	ierŭ	ierĭ	ierĭ	ierĭ	iatĭ	iusŭ	ia	ie	ia	â	xi	psi	fita	ijița

[1]) Alfabetul *glagolitic*, cu care s'au scris numeroase texte slavonești, dar nu la noi, este și mai complicat: fiecare literă este înzorzonată cu rotogoale mărunte ca niște cercei și inele agățate de obrazul unui sălbatec.

[2]) Notăm: 13 litere majuscule grecești sunt identice și în alfabetul latin: A, B, E, H, I, K, M, N, O, P, T, X, Z deci și alfabetul latin și cel slav derivă din cel grecesc.

VARIANTE GRAFICE Din aceste litere capitale, s'au format cele cursive și s'au obținut diferite variante grafice, datorită:

1. *Materialului utilizat:* piatră, metal, stofă, pergament, hârtie.
2. *Uneltei utilizate:* daltă, pensulă, pană, etc.
3. *Colorantului întrebuințat:* cerneală, văpsele.
4. *Școalei,* mediului, în care s'a format scribul.
5. *Gradului de cultură* al pisarului.
6. *Naturii documentului:* inscripție funerară, pisanie, manuscris.
7. *Importanței actului:* hrisov, scrisoare particulară.
8. *Formatului* materialului de scris.
9. *Grabei* sau încetinelii cu care s'a scris.
10. *Temperamentului* scriptorului.
11. *Spiritului de imitare.*
12. *Modei.*

Pentru un ochiu atent, există tot atâtea variante de litere câți scriptori sunt. Nu există două frunze la fel, nu există două grafisme absolut identice.

Totuși, ca formă generală, avem litere care nu se găsesc decât pe anumit gen de documente. De pildă, epitafele, pisaniile și tot ce se atinge de cult, va fi scris cu litere lungurețe și îngustate, în armonie cu ascetismul chipurilor de sfinți din biserici; inițialele sau literele din monograma Domnului vor avea dimensiuni imense, precum imensă era distanța dintre suveranul absolut și supușii săi plecați; și aceste litere vor mai fi scrise cu roșu, ca purpura mantiei domnești, vor fi împodobite, aurite, încununate cu flori și embleme, în armonie cu veștmintele suveranului.

Dar chiar și literele din cuprinsul unui document vor ajunge să capete o formă generală radical deosebită de modelul primitiv, clasic; aceasta datorită în primul rând *legii minimului de efort.* Mâna, având să execute mereu aceleași mișcări mușchiulare pentru formarea aceleiași litere, ajunge, prin deprindere grafică, să execute desemnul literei cu tot mai multă siguranță și ușurință; apoi, mâna, pentru a evita necontenitele opriri la fiecare ridicare a condeiului, va suprima mișcările inutile, va înlănțui traseul grafic, și va obține variante ale aceleiași litere care să favorizeze iuțeala. Apoi la iuțeală, unghiurile ascuțite se rotunjesc; linia verticală se încovoaie, linia curbă tinde spre verticală, și astfel scrisul ajunge să aibă o serie de litere mult deosebite, ca primă impresie, de modelul dela care a pornit simplificarea. In sfârșit, această formă mai simplificată și mai

originală, se imită de alți scriptori și noua literă devine pe încetul o variantă de întrebuințare curentă [1]).

PUNCTUAȚIUNEA In documentele noastre vechi, — care, precum am văzut, se scriau fără intervale între cuvinte, fără aliniate, fără despărțirea în silabe a cuvântului prea lung dela finele unui rând — nu se întrebuința nici punct, nici virgulă, apostrof, liniuță cu valoarea din scrisul de astăzi. Există însă puncte, pe care le-am putea numi *puncte de respirație* pentrucă se pun spre a indica pauzele pe care vocea trebue să le facă pentru ca cetitul să aibă mai mult înțeles. De pildă, în Lecția I-a, — o pagină din Evanghelia lui Matei, — punctuația s'a făcut astfel:

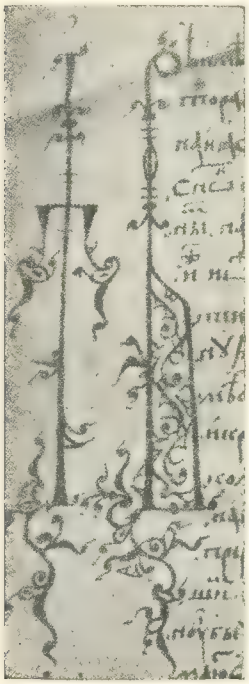

Fig. 5. — Ori ce document începea cu o cruce, mai simplă la început, din ce în ce mai împodobită în succesiunea anilor, în cerneală roșie impletită uneori cu aur, în actele de o deosebită importanță. Prima literă a textului e la fel enorm de mare și împodobită. In cuprinsul textului, de asemenea, găsim litere mult mărite și împodobite, înlocuind alineatele de astăzi și precizând un nou pasagiu al documentului: obiectul unei donațiuni, jurământul, martorii etc.

« *Cartea nașterei lui Cristos. fiul lui David. fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isac. Isaac a născut pe Iacov. Iacov a născut. pe Iuda și pe frații lui. iar Iuda a născut pe Fares și pe Zara din Tamara* ».

Sunt și unele puncte fără nicio explicație ortografică sau fonetică. Credem că ele provin din încetineala cu care a scris copistul, a cărui mână s'a lăsat, din loc în loc pe hârtie, însemnând astfel un punct involuntar făcut.

Alteori un punct precede și urmează o cifră, un mileniu. Este aci, evident, o punere în relief a unei date.

In loc de aliniate găsim, de multe ori, o literă făcută în dimensiuni mai mari decât literile ce urmează. Această inițială este uneori înflorită, scrisă cu cerneală roșie, de aur, și mai îngrijit desemnată.

Unele vocale au accente, în special *I* și *A* inițial. Nu este însă indicarea accentului tonic al fiecărui cuvânt, ci, probabil, o influență din alfabetul grecesc.

---

[1]) O listă de variante, date conform lămuririlor grafologice de mai sus, se găsește la finele cărții.

Orice act începea cu semnul crucii, făcut foarte mare, lungueț și împodobit. O altă cruce, măruntă, bizantină, încheia majoritatea documentelor.

CIFRELE Documentele noastre vechi nu folosesc nici cifrele romane nici pe cele arabe [1]), ci, ca și documentele grecești, *literile alfabetului au și valoare de cifre.*

Nu e nicio deosebire între cifrele întrebuințate în documentele grecești și cele din documentele noastre cirilice. O excepție ar fi pentru 900, redat în cirilice prin sunetul lui « ț »; iar ξ grecesc = 60 a căpătat o formă inversată în cirilică: ѯ = 60.

α = 1		ι = 10		ρ = 100	
β = 2		κ = 20		c = 200	
γ = 3		λ = 30		τ = 300	
δ = 4		μ = 40		υ = 400	
ϵ = 5		ν = 50		φ = 500	
ϛ = 6		ξ = 60		χ = 600	
ζ = 7		ο = 70		ψ = 700	
η = 8		π = 80		ω = 800	
θ = 9		ϟ = 90		ҁ = 900.	

Fig. 6.

Pentru a reda pe 11, 12, 13, 14 etc., până la 20, contrar cu ceea ce se întâmplă cu cifrele arabe, unde scrim întâi zecimea și apoi unimea; în cirilice, mult mai logic, scrim obișnuit invers: *întâi unimea și apoi zecimea*, pentrucă așa se și pronunță:
« *unu* spre zece, *doi* spre zece, *trei* spre zece etc., iar nu « zece unu, zece doi; zece trei, etc. [2]).

Spre a nu confunda o literă cu o cifră, se pune, deasupra literei alfabetului având valoare de cifră, o acoladă.

---

[1]) Doar în câteva documente slavonești ale lui Matei Basarab găsim anul redat în cifre arabe.

[2]) Vezi tabloul cu cifre la finele volumului.

Când e vorba de mii, atunci se mai pune, precedând litera cu valoare de cifră, o liniuță oblică tăiată obișnuit de una sau două secante:

ѧ҃і	ѩ҃і	ѫ҃і	ѭ҃і
11	12	13	14
×ѕ	×ѯ	×ѱ	×ѳ
6000	7000	8000	10000

ABREVIERI Spre deosebire de zilele noastre, când utilizarea abrevierilor într'o scrisoare ar fi socotită ca o nepoliteță și se tolerează doar, din ce în ce mai rar, în stilul comercial; dimpotrivă, în documentele în cirilice, abrevierile se întâlnesc la fiece rând.

Ca logică, o abreviere ar trebui să aibă drept explicație: dorința de a câștiga timp, de a scrie mai *repede ;* alta este însă explicația întrebuințării abrevierilor în vechile noastre documente.

Evident că, dacă pe o piatră de mormânt, pe o pisanie, pe o broderie (procovăț, aer, omofor), pe un clopot, o monetă sau o pecete, găsim prescurtate multe cuvinte, aceste prescurtări nu s'au făcut în vederea iuțelii. Tot asemenea, dacă găsim foarte numeroase abrevieri pe o Evanghelie, cu majuscule împodobite, colorate, aurite, cu complicate arabescuri sau miniaturi deo extremă finețe, care au cerut luni de muncă răbdătoare, nu graba poate fi explicația abrevierilor.

Intrebuințarea prescurtărilor ar putea avea următoarele lămuriri:

1. *Nevoia de a economisi spațiul.* De pildă, pe o monetă, pecete, icoană, pe o piatră de mormânt cu desemne și arabescuri, sau pe un procovăț reproducând un chip domnesc, locul rămas disponibil pentru inscripție este foarte redus și atunci se abreviază cuvintele care se repetă stereotip în acest gen de documente; sau, se mai economisește spațiul îmbinând două-trei litere într'un singur desemn, căutându-se a se obține prin acest procedeu și o realizare artistică [1]).

2. *Nevoia de a economisi materialul de scris.* Pergamentul (pielea de oaie, de vițel, sau, cea și mai fină, de miel nou născut; piele rasă, subțiată, netezită, lustruită, albită), costa foarte scump, fiind uneori extrem de greu de procurat, în vremuri de invazii, războaie. Pergamentul — pe care nu se putea scri decât pe o singură față [2]) — trebuia

[1]) Abrevieri de acest gen sunt foarte frecuente și astăzi, de pildă pe automobile citim: *Ct* în loc de Constanța; *Pl* în loc de Ploești; *Bv* pentru Brașov, sau pe vagoane: Cl. I; Cl. III, în loc de Clasa întâia, Clasa treia, etc.

[2]) Aceasta numai în ceia-ce privește documentele căci manuscrisele se scriau pe amândouă fețele.

deci economisit. Atunci, el nu se tăia după un anume format determinat, așa cum se taie azi hârtia, ci avea cele mai variate dimensiuni neregulate; se scria pe toată suprafața lui, nu se făceau aliniate, se scria extrem de mărunt și îndesat, fără intervale între cuvinte, pentru ca să încapă cât mai mult text, și mai ales se recurgea la abrevieri și litere aruncate deasupra cuvintelor, litere sburătoare.

Evident că nu se obținea astfel un spor de iuțeală, care nici nu se căuta, dar se realiza o notabilă economie a pergamentului.

După ce s'a născocit hârtia din cârpe, scumpă și ea, și care se răspândește cam în vremea descoperirii tiparului, nevoia economisirii materialului de scris devenise obiceiu, iar scrierea cu litere sburătoare, modă. S'a continuat deci utilizarea de abrevieri, de litere suprapuse. Apoi, când, după răspândirea tiparului, scrisul caligrafiat a devenit tot mai rar, scribii au dat drumul condeiului, abuzând de litere sburătoare. S'a ajuns astfel la indescifrabilul scris cu caturi al cirilicelor românești din epoca fanariotă [1]).

3. *Lenea* este o principală cauză a utilizării abrevierilor. Lenea este uneori cauză de progres, pentrucă silește creerul să născocească mijlocul de a cruța mușchilor oboseală. Scribii, văzând că se repetă mereu stereotip aceleași îmbinări de cuvinte ori nume proprii, s'au plictisit să le scrie integral și au început să le tot abrevieze, până s'a ajuns la o abreviere-schelet ca de pildă, la Romani: « *S.P.Q.R* » în loc de « Senatus populusque Romanus »; ori « *I.N.R.I* » în loc de « Isus Navi Rex Judeorum » sau, în documentele noastre: *GNĬ* în loc de Gospodin; *IO* în loc de Ioan, *HS* în loc de Hristos, *MȚA* în loc de Meseța etc. [2]).

4. *Spiritul de imitație*. Deoarece abrevieri, în genul celor de mai sus, s'au găsit practice, s'au imitat, și astfel unele abrevieri, cu totul personale la origine, au devenit, prin imitație, de uz comun.

[1]) Pentru același motiv al economisirii spațiului și apoi din spirit de imitație și modă, avem astăzi, în firmele de modă americănească atârnate de block-houseurile marilor orașe, litere puse unele deasupra celorlalte, în loc de a fi aliniate orizontal, de pildă: A C M în loc de C.A.M. (Casa Autonomă a Monopolurilor).

[2]) Este deci același procedeu — pentrucă neschimbată a rămas psihologia omenească — pe care-l întâlnim astăzi la fiecare pas. Scrim: *I. I. C. Brătianu* în loc de « Ion Ion Constantin Brătianu »; *I.P.S.S.* în loc de « Inalt Prea Sfinția Sa », etc.; ori: un grefier, având să scrie zilnic, de sute de ori, « Tribunalul Ilfov Secția de Notariat, Dosarul numărul 17354 din anul 1936 », se plictisește și abreviază, azi puțin mâine mai mult, până ce ajunge să scrie: *T. I. S. N. Ds. 17354/36*.

5. *Influența apusului.* Documentele latine sunt mult mai bogate în abrevieri decât cele grecești și mai ales decât cele slavone [1]).

In lupta pentru predominarea limbii latine și a catolicismului, în opoziție cu limba greacă și ortodoxia, documente în limba latină, cu abrevieri numeroase precum am spus, circulau curent în Bizanțul cucerit de Latini în a patra cruciată, în țaratele bulgărești, sârbești, în voevodatele românești, și astfel, au putut fi influențați și scriptorii de grecește sau slavonește de abrevierile documentelor latine și le-au imitat.

Mai târziu, influența diplomaticii și paleografiei latine s'a exercitat prin contactul cu apusul, prin Ungaria și Polonia. Voevozii noștri primiau și trimeteau hrisoave în limba latină, dovadă că, în afară de pisarii de slavonește, erau și pisari de latinească în cancelariile domnești, iar dovada că și limba greacă era bine cunoscută în mânăstirile noastre, ne-o dă splendida Evanghelie slavo-grecească de care am vorbit [2]).

6. *Notele tironiene.* In epoca de apogeu a civilizației romane, nu numai scrisul obișnuit era extrem de răspândit în toate straturile sociale, dar și stenografia; așa zisele « note tironiene » erau de utilizare curentă [3]). Stenografia aceasta a fost foarte răspândită printre primii creștini și mai era încă cunoscută în Franța până în secolul al IX-lea [4]).

Cu timpul, regulele metodei stenografice născocită de Tirone, s'au pierdut, dar abrevierile tironiene, pentru cuvinte foarte uzuale, s'au păstrat. S'a abuzat de asemenea prescurtări în așa măsură încât descifrarea documentelor medievale latine este mult îngreuiată tocmai din această pricină. Prin imitație, abrevieri convenționale din manuscrisele latine, s'au introdus și în cele grecești, deși în măsură mult mai redusă, și apoi și în documentele slavonești.

---

[1]) M. Prou, în al său « Manuel de Paléographie », Paris 1892, reproduce 4898 abreviațiuni întrebuințate în documentele latine din evul-mediu; V. Gardthausen în lucrarea sa *Griechische Palaeographie*, Leipzig, dă o listă de 909 abrevieri întrebuințate în documentele grecești.

[2]) Vezi și Lecția I-a.

[3]) Notele tironiene sunt numite astfel după *Tirone*, sclavul liberat al lui Cicerone. Tirone (născut la 103 a. C. + 4 a. C.), născocise un sistem de scriere foarte rapidă, o adevărată stenografie, cu care ne-a păstrat cuvântările marelui orator.

[4]) Vezi Henri Stahl: *Stenografia Stahl*; lucrare premiată de Academia Română. Ed. II-a, 1926, pp. 33 și urm.

In special am moștenit liniuța sau acolada, aruncată sburător deasupra unui cuvânt pentru a indica abrevierea lui. Sistemul aruncării deasupra cuvântului a unor litere, în vederea abrevierii lui, este iarăși o moștenire din notele tironiene [1]).

In tot cazul abrevierile, în documentele noastre sunt relativ puține și nu constitue o dificultate prea mare pentru descifrarea lor.

Dăm, la sfârșitul volumului, o listă de îmbinări de litere și de prescurtări mai frecuente ce întâlnim în documentele noastre vechi.

MONOGRAMA O abreviere complicată dar ușoară de descifrat și de cea mai mare importanță pentru datarea unui document, o constitue monograma.

Monograma, care nu se utiliza decât în documentele muntenești, este și ea un împrumut apusean. Se cunoaște o monogramă din anul 650 a regelui merovingian Clodoric. Monograma devine de uz curent dela Carol cel Mare înainte.

Monograma, la noi, este o grupare a literelor numelui de botez al Domnului, în jurul inițialei, și formând un desemn bizar, migălos complicat, făcut cu cerneală roșie sau aurie, cu ductul subțire, proporționat, armonios la început; cu ductul mai mânjit, mai apăsat, mai nesigur, mai înflorit, mai lipsit de gust, pentru actele mai puțin importante, cum și în perioadele de decadență, dovedind astfel un scriptor de inferioară cultură și simț artistic.

Monograma nu este scrisă de Domn, nu este un autograf, după cum ne-a dovedit o serie de expertize grafice, pentrucă aceeași monogramă, a aceluiaș domnitor, diferă dela document la document, ca eleganță a ductului, ca dimensiune, ca presiune, ca proporțiune și armonie.

Monograma, care era uneori foarte complicată, cu îmbinări de aur și culori, cu desemne și flori, nu putea de aceea fi făcută decât de un specialist. De cele mai multe ori monograma era desemnată, pe pergament sau hârtie, înainte de a se scrie textul, ceea ce se dovedește prin înghesuirea rândurilor precedând monograma sau prin faptul că textul ultimului rând încalecă cerneala monogramei [2]).

---

[1]) Din notele tironiene a rămas, în scrisul nostru de astăzi, abrevierea cuvântului *et* « & » (și) atât de frecuentă în corespondența comercială; din abrevierea tironiană pentru *subscripsi*, s'a ajuns să se facă, pierzându-se înțelesul primitiv al stenogramei, *parafa*, care însoțește foarte multe iscălituri, parafă ce ia uneori o complicație fantastică.

[2]) Vezi H. Stahl: *Despre autografe*, conferință ținută la Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie la 1929, apărută în broșură după note stenografice în 1936.

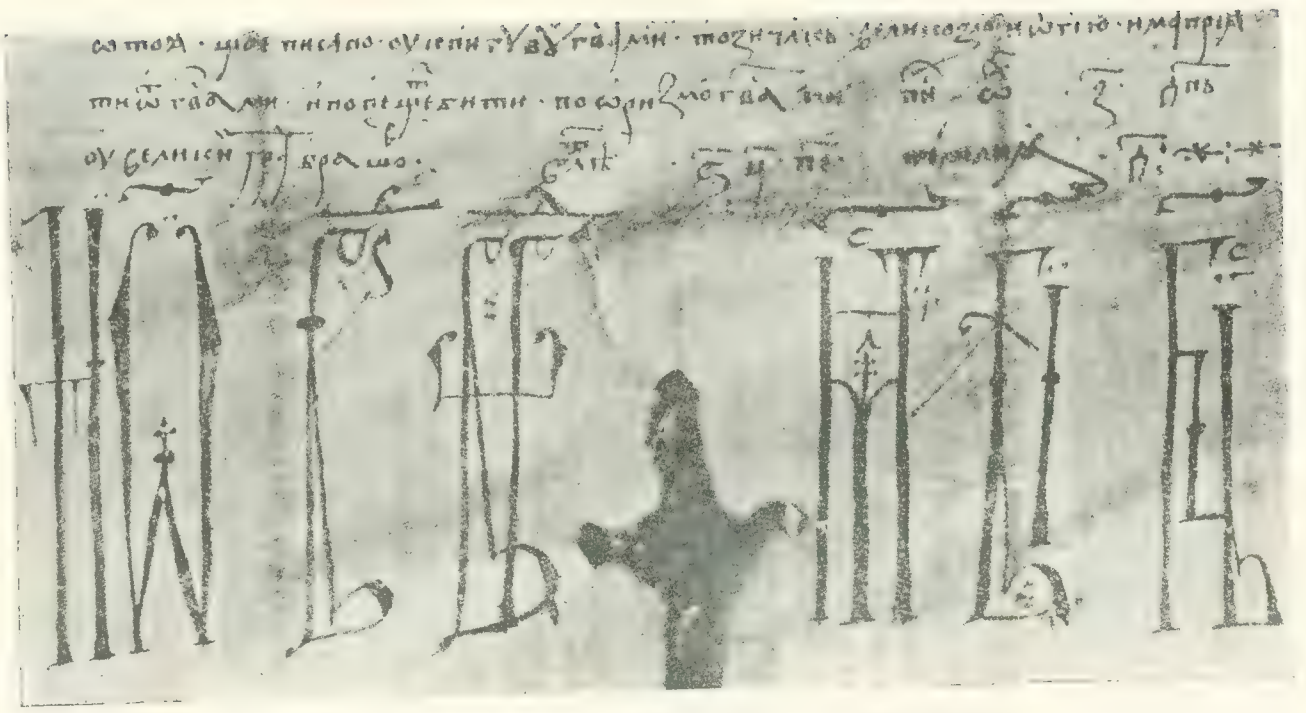

Fig. 7. — Monograma hrisovului din 1476 Oct. 7, al lui Vlad Ţepeş.
In documentele muntenești, dovada autenticității o făcea, pe lângă pecete și monograma. Se citește: « † Io Vlad voevoda milostiia bojieia gospodinĭ ». (Eu Vlad voevod din mila lui Dumnezeu domn).
Se văd șnururile bicolore, împletite în formă de cruce, de care atârna pecetea cea mare.

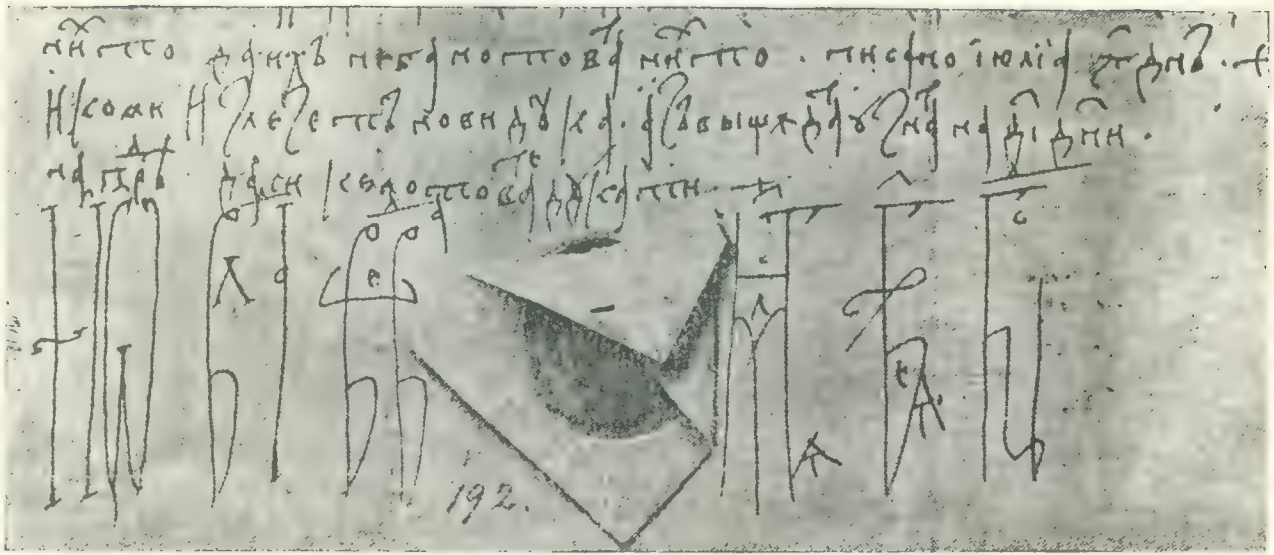

Fig. 8. — Monograma scrisorii din 3 Iulie a lui Vlad Dracul, adresată Braşovenilor, flancând pecetea mică, aplicată peste ceara fierbinte, pe un romb de hârtie protectoare.

După același procedeu ca al monogramei suveranului, se abreviază cuvintele ce însoțesc numele Domnului în monogramă:

Іѡ..... ковкѡда милостїѫ божїѥѫ господинь.
† Io ..... voevoda milostiĭa bojieĭa gospodinĭ.

PECETEA Consfințirea de către Domn a cuprinsului actului, se făcea prin aplicarea peceței domnești; iar pentru actele de mare importanță, prin adăugirea, alături de pecetea roșie a suve-

Fig. 9. — *Pecetea lui Ștefan cel Mare.*
« † Pečatŭ Io Stefanĭ voevoda gospodar zemli Moldavskoi ».
(† Pecetea lui Io Ștefan voevod domn al țării Moldovei).
Pecetea mare domnească se punea doar pe actele solemne. Ea singură consfinția cuprinsul actului. Foarte grea, aplicată pe un bulgăr de ceară roșie, pecetea era atârnată de pergament prin șnururi de mătase roșie și albastră, împletite în formă de cruce.

ranului și a peceților pe ceară verde ale boierilor. Aceasta însă, obișnuit, numai în Moldova.

Pecetea era sau aplicată direct pe document sau atârnată. Când se aplica direct pecetea mică domnească, atunci, pentru ca ceara

să nu se deslipească de pe pielea unsuroasă, pergamentul se înțepa pe verso cu zeci de înțepături care făceau ca locul pe care se punea ceara să devină grăunțos. Alteori se făcea în pergament, sau pe hârtia documentului, o serie de incizii în unghiu ascuțit. Aceste colțuri triunghiulare se împingeau spre fața pergamentului sau hârtiei, pătrundeau în corpul cerii și astfel pecetea adera bine de document.

Fig. 10. — Bula de aur dela Alexandru II al Țării Românești.
Se citește: « Siiu zlato pečat Io Alexandru voevod gospodinĭ vlaşki »
(Această pecete de aur a lui Io Alexandru voevod domn românesc).

La aplicarea peceței, se punea, dela o vreme, peste ceara fierbinte un pătrățel de hârtie și peste această foaie protectoare, se presa matricea de metal pe care era gravată pecetea domnească.

Pentru o și mai bună pază a peceței, hârtia protectoare era cusută de document cu un șnur subțire de mătase, albă sau colorată, iar colțurile rombului de hârtie protectoară se păturau peste pecete. Alteori se aplica peste ceară un strat de vată.

Pecetea domnească se imprima peste un strat subțire de ceară roșie aplicată peste un bulgăr de ceară obișnuită.

Se lega de capătul de jos al documentului prin șnururi de mătase roșie și albastră și mai rar de alte colori: verde, galben, alb. Cele două șnururi erau îmbinate, petrecute în formă de cruce prin găurile făcute în pergament; iar capetele șnururilor erau prinse în massa topită a semi sferii de ceară.

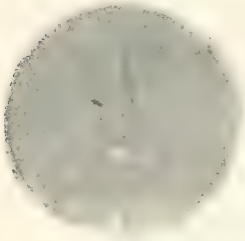

Fig. 11. — Pecete obținută prin aplicare, direct pe ceară, a matricei de metal.

Pecetea mare domnească era, în Moldova, atârnată, une ori, de document prin fâșii de pergament.

Fig. 12. — *Pecetea mijlocie*, de pe un act din 1505, Martie 26, al lui Radu cel Mare.

In cele mai vechi documente se aplica direct pe ceară (fig. 11); mai târziu, matricea de metal se presa pe un romb de hârtie protectoare, pus peste ceara fierbinte (fig. 8 și 12).

De pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, avem și peceți imprimate cu tuș: se încălzea inelul sau metalul pe care era gravată pecetea la flacăra unei lumânări până se înnegrea bine de funingine, și apoi, udându-se hârtia, se aplica pecetea.

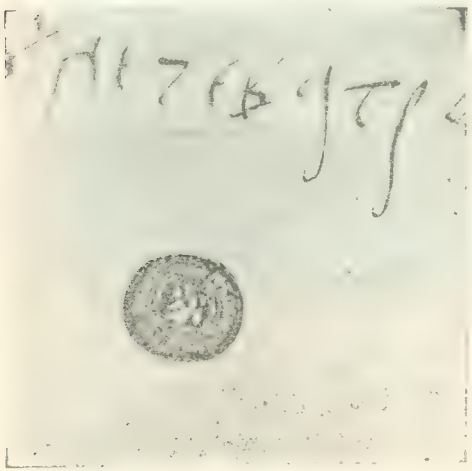

Fig. 13. — Pecetea lui Mihai Viteazul, pecete în tuș după inelul Domnului. Cele câteva litere apărute în clișeu sunt scrise de însăși mâna lui Mihai.

Foarte rar la noi, pe documente de o excepțională importanță, pecetea era de metal.

« Peceţile de acest fel — ne spune d-l Prof. C. Moisil — se prezintă la noi sub două înfățișări: unele sunt simple *capsule de metal* — mai mult sau mai puțin împodobite — destinate să protejeze pecetea

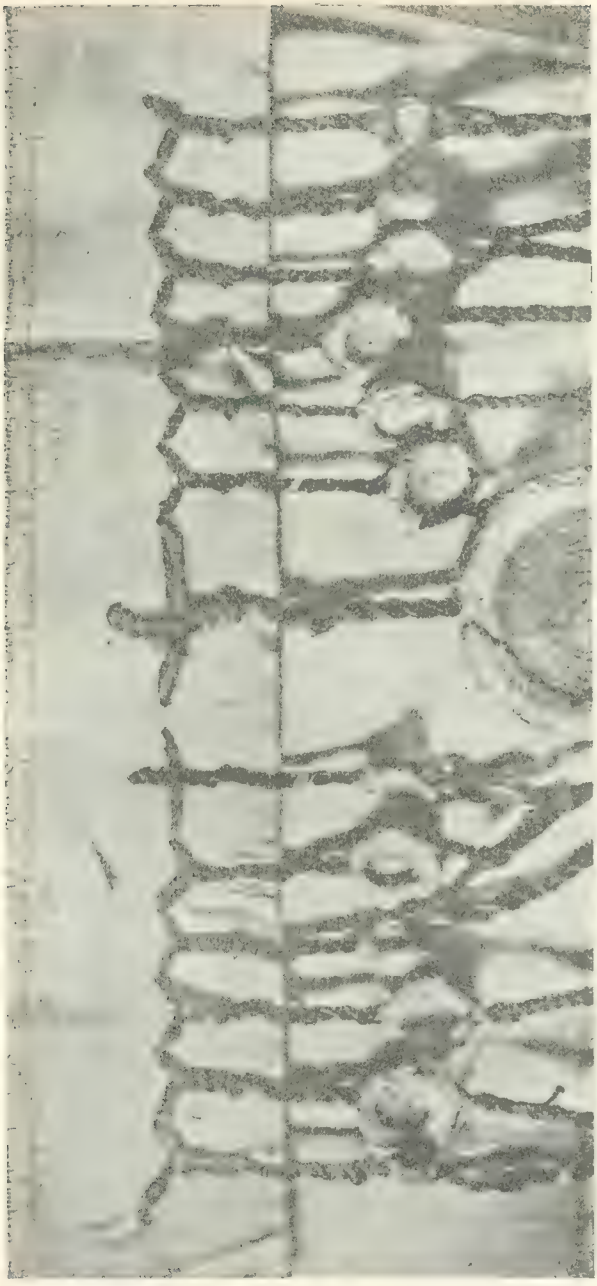

Fig. 14. — La mijloc pecetea mare domnească, pe ceară roșie, flancată de peceţile mici, pe ceară verde, ale boierilor Divanului Moldovei (de pe un act din 1510 al lui Bogdan cel Orb).

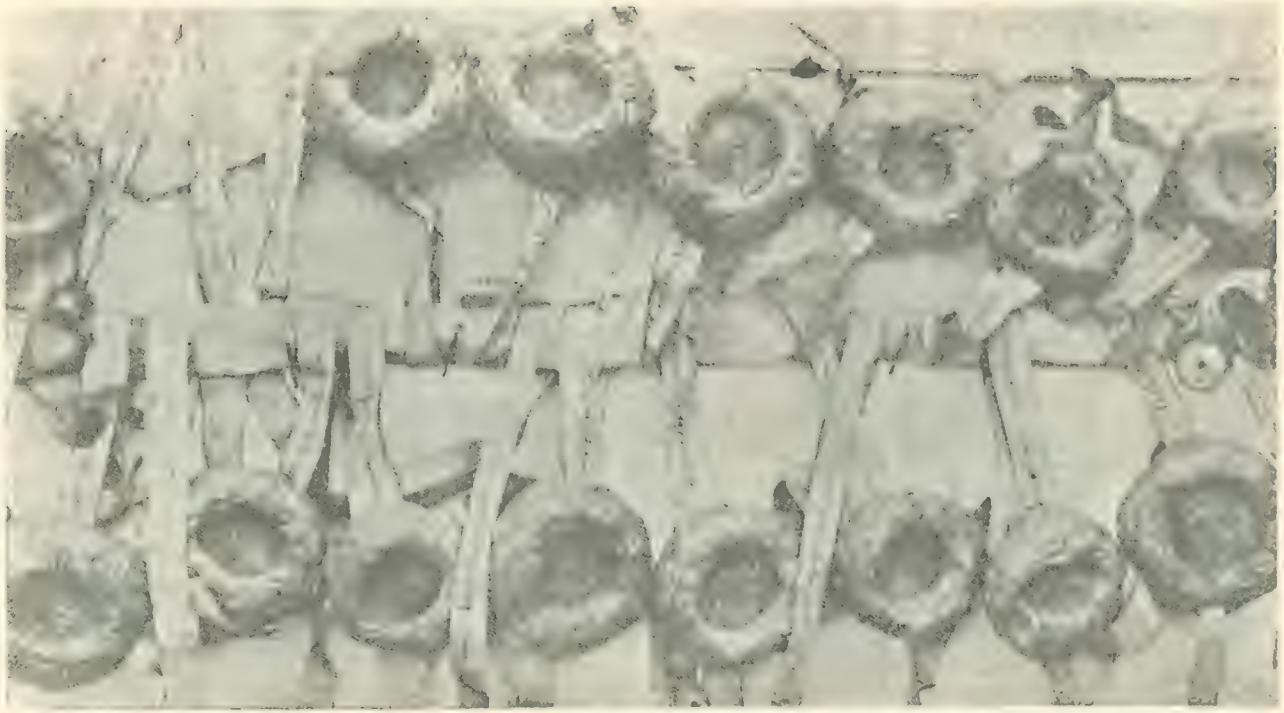

Fig. 15. — Peceți ale boierilor lui Ilaș-Vodă (Fragment). — Pe fiecare fâșie de pergament era scris numele fiecăruia din boierii martori ai hotărârii domnești.

de ceară ce se află în interiorul lor; altele sunt adevărate *bule de aur*, ce au pe față și pe revers reprezentări și inscripții sigilare ».

Bule masive de aur nu s'au găsit până acum la noi ci numai unele *lamelare*, adică alcătuite din două plăci de argint aurit, rotunde și bombate, care sunt lipite la margine una de cealaltă prin sudarea metalului. In această margine sunt pătrunse de două sau trei găuri prin care se petrecea șnurul » [1]). Inscripțiile, tipurile și ornamentele sunt în relief.

Pecetea făcea singură dovada autenticității unui act, chiar dacă Domnul știa să scrie. Nu ne-a rămas de pildă dela Ștefan cel Mare niciun rând scris de mâna lui, și totuși este cu neputință ca omul care a lăsat atâtea urme de cea mai curată și mai proporționată artă în tot cuprinsul pământului moldovenesc, să nu fi știut scrie și ceti; să nu fi cunoscut, marele ctitor evlavios, limba cărților sfinte, limba diplomației: limba slavonă.

ISCĂLITURI Știutorii de carte, foarte multă vreme, au fost numai preoții, dar chiar și în tagma bisericească au fost episcopi cari nu știau nici măcar iscăli [2]). Nu e de mirare deci ca numărul suveranilor cu știință de carte să fi fost foarte puțin numeros, în apus ca și la noi. Pecetea servea deci drept iscălitură. De aci importanța funcționarului domnesc în paza căruia se încredința pecetea domnească [3]).

Iscălitura își are originea în semnul crucii cu care începea și sfârșia orice document de Stat, și care a început să se aplice și în locul peceței. Scriitorul actului, în epoca postmerovingiană, desemna o cruce, mai simplă sau mai împodobită, în mijlocul căreia lăsa un cerculeț

[1]) Const. Moisil: *Bule de aur sigilare dela Domnii Țării Românești și ai Moldovei*. București, 1925, p. 7—8.

[2]) In loc de semnătura cutărui episcop, găsim numai crucea, și alături mențiunea scribului: *quia literas nescio* sau: *propter ignorantiam literarum* (Leist: *Urkundenlehre*, Lipsca 1882, p. 142).

[3]) Astăzi, un analfabet, care are de pildă un carnet la Casa de Economii, vine cu pecetea lui, bine învelită într'o basma, pusă în chimir, sau atârnată de gât. Analfabetul, astăzi, când face o vânzare etc., în lipsa peceții, trage cu degetul peste crucea făcută cu cerneală, de avocat sau grefier. Evident că este aci mai mult un fel de legământ pe cruce iar nu noțiunea *impresiunii digitale*, atât de eficace pentru identificarea unui delicuent, pentrucă *se trage cu degetul* nu se apasă astfel ca să se imprime papilele vârfului degetului.

In multe din documentele noastre vechi, avem asemenea quasi-impresiuni digitale ale martorilor neștiutori de carte.

alb și suveranul, neștiutor de carte, trăgea o linie peste acest loc alb, complectând crucea, întărind actul [1]).

Din această cruce, s'a format monograma.

Suveranii merovingieni știau mai toți să scrie, cu excepția vreunui nevârstnic, ajuns rege. Aceasta se datora faptului că ei se aflau sub tutela preoților. Uzurpatorii tronului merovingian însă, majordomul Pepin cel scurt, un simplu soldat norocos, și urmașii lui, nu știau nici iscăli. Insuși Carol cel Mare n'a învățat să scrie decât la bătrânețe. El a adoptat, cel dintâiu, în loc de semnătură, înșiruirea literelor numelui său în jurul crucii, obținând cunoscuta lui monogramă, imitată apoi de toți suveranii, monogramă care a înlocuit pentru multă vreme iscălitura, chiar și atunci când este cert că suveranul ar fi putut măcar iscăli.

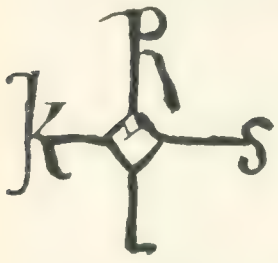

Fig. 16.— Cunoscuta monogramă a lui Carol cel Mare, din 794, imitată apoi pe toate documentele succesorilor împăratului.

Monograma nu e făcută de împărat, pentru că el n'a învățat să scrie decât la bătrânețe; iar ductul grafic e sigur și trădează, prin eleganța literei K în special, o mână dibace. S'ar putea însă ca micul apendice de sub litera « A » din rombul crucei, să fie făcut de mâna împăratului, pentru că și predecesorii lui Carol, neștiutori de carte, complectau cu mâna lor, punând un punct sau o liniuță, un mic loc alb lăsat în crucea înlocuind semnătura, cruce făcută de scriitorul actului.

Semnăturile domnești reîncep, în apus, abia la finele veacului al XIV-lea, în mod cu totul sporadic, pe scrisori particulare întâi, și apoi și pe acte de Stat, pentrucă e mai ușor să dai o semnătură decât să aștepți să se aplice pecetea legată complicat de document. Apoi semnătura, era o dovadă de cultură. Obligativitatea semnăturii regale pentru a garanta autenticitatea unui act nu devine regulă decât în secolul al XVI-lea [2]).

La noi, cele mai vechi semnături domnești cunoscute până acum sunt din secolul al XVI-lea: semnătura lui Vlad al VI-lea, din 1534, și cea a lui Mihnea, din 1591, în Muntenia [3]). In Moldova, cea mai veche semnătură domnească, pe un act slavon, cunoscută nouă este de pe timpul lui Ion Vodă cel Cumplit (1572-74).

---

[1]) Până și astăzi preoții catolici pun o cruce la începutul unei scrisori, chiar și particulară, și altă cruce înaintea semnăturii lor.

[2]) A. Giry: *Manuel de diplomatique*. Paris 1925, p. 771.

[3]) I. Bogdan: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească, în sec. XV și XVI*. București 1905, I, p. XLIX.

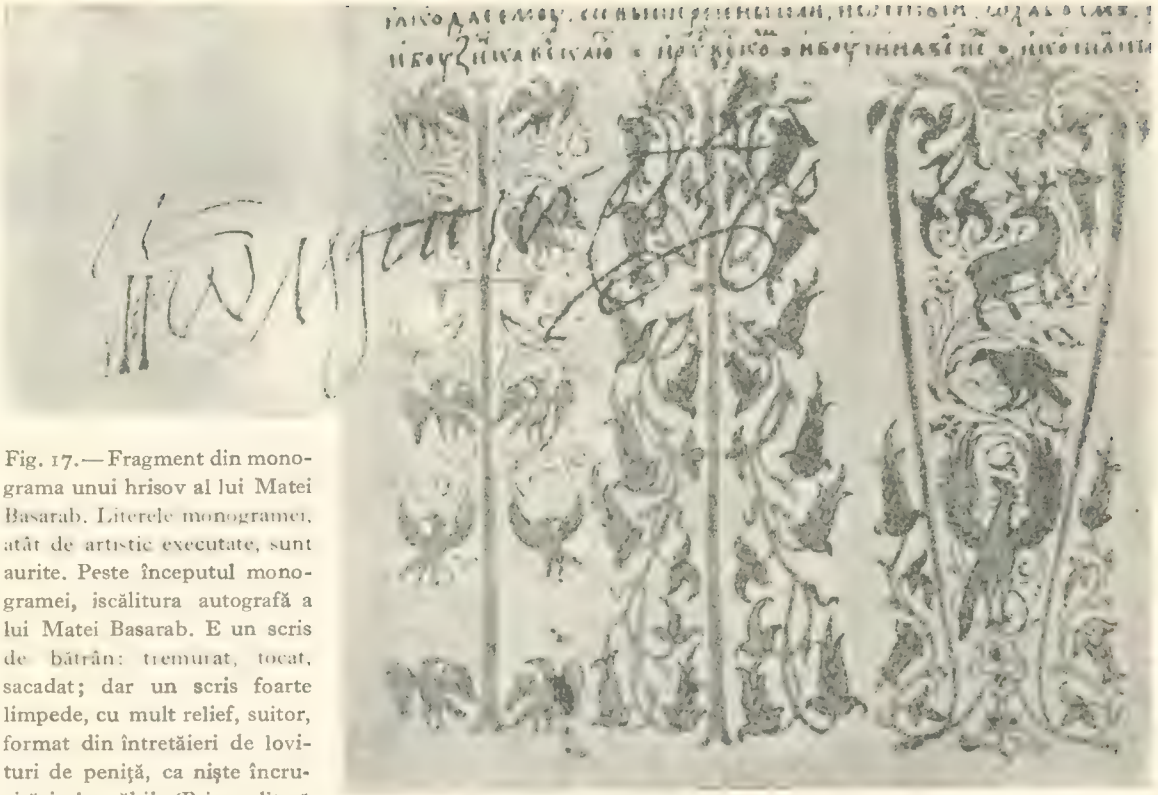

Fig. 17.— Fragment din monograma unui hrisov al lui Matei Basarab. Literele monogramei, atât de artistic executate, sunt aurite. Peste începutul monogramei, iscălitura autografă a lui Matei Basarab. E un scris de bătrân: tremurat, tocat, sacadat; dar un scris foarte limpede, cu mult relief, suitor, format din întretăieri de lovituri de peniță, ca niște încrucișări de săbii. (Prima literă « I », înzorzonată copilăros, nu este evident a bătrânului Domn ostaș și om de gust, ci a scriitorului actului).

Avem însă o semnătură cu litere latine a lui Despot Vodă (1561-63), pe un act latin din 1560, în care se întitula: « Heraclides Basilicus Jacobus Dei Gratia Despota Sami Princeps Moldaviae Doridos Pari et caeterarum Insularum Dominus et Haeres terrarum Valachiae etc. [1]). Acelaș domn semnează în latinește mai toate actele sale scrise în slavonește.

Dela Mihai Viteazul înainte, dela care avem și iscălituri și olografe, majoritatea documentelor sunt semnate de Domnii noștri.

Această iscălitură se punea la stânga documentului, încălecând primele litere ale monogramei.

PLASTOGRAFI OFICIALI In Franța, încă de pe vremea lui Ludovic al XI-lea, dela care avem mai multe semnături și chiar olografe, suveranii aveau funcționari speciali, dibaci în a imita scrisul suveranului, așa numiții *Secrétaires de la main* și cari îi scuteau de plictiseala semnării actelor fără importanță [2]). Asemenea funcționari, autorizați a semna pe Domn am avut și noi, deoarece găsim deosebiri radicale, din punct de vedere grafologic, între diferitele semnături ale aceluiași Voevod [3]).

FALȘURI Falșurile, în scrieri, atât de numeroase și de variate astăzi, când mai toată lumea știe să scrie, au existat în toate timpurile, în toate țările și deci și la noi.

Falșurile sunt *parțiale* sau *totale*.

Falșul e parțial, când numai o parte a unui document s'a falsificat pentru a se înlocui o cifră, o dată, pentru a intercala, sau schimba, o clauză mai favorabilă într'un act de donație, pentru a face să dispară o clauză neplăcută, etc.

Falșul e total, când întreg actul este plăsmuit.

Dovedirea falsurilor de toate spețele se face prin ramura diplomaticei denumită *Expertiza grafică* și care astăzi, grație aportului fotografiei, chimiei, microscopului, colorimetrului, razelor ultraviolete

[1]) Cf. H. Stahl: *Despre autografe.*

[2]) Astăzi, o simplă stampilă, reproducând semnătura suveranului i, înlocuește pe acel important funcționar « secrétaire de la main », și se aplică pe decretele de decorații, avansare în armată etc. Asemenea stampile au astăzi și miniștrii, magistrații, etc.

[3]) Vezi H. Stahl: « Despre autografe », unde am reprodus mai multe semnături domnești falsificate. Vezi și « Grafologia și expertizele grafice », scrisul lui Mihai Viteazul și al plastografului său oficial.

și infraroșii, grafologiei, a ajuns la o preciziune absolută în imensa majoritate a cazurilor.

SECRETUL SCRISORILOR Neexistând plicuri în care un document să poată fi închis și sigilat, cum avem astăzi, spre a se garanta secretul conținutului, și, pentru ca violarea scrisului să nu fie posibilă, documentul se păturea astfel ca, mai întâi, pecetea să fie ferită, acoperită de marginile hârtiei îndoită în trei.

Pentru ca cuprinsul actului scris pe hârtie să nu poată fi cetit nici măcar parțial, se petrecea o fâșie îngustă de hârtie, prin niște inciziuni făcute în act, după păturirea lui. Fâșiile reținеau strâns lipite documentul, iar vârfurile lor se prindeau în ceara sigiliului cu care se încheia documentul.

REÎNVIEREA SCRISULUI Multe documente vechi se citesc foarte greu din cauză că pergamentul este pătat, îngălbenit, înnegrit, în special pe muchea de păturire a documentului, la mijloc și pe margini; din cauza umezelii, oxidării, frecării,contactului cu corpuri grase, cu ceara peceții, etc.; ori din cauza cernelii îngălbenită cu vremea, fie pentrucă era insuficientă cantitatea de fier din cerneală, fie că agenți fizici au provocat înnălbirea cernelii.

Palimpseste, adică raderea totală a scrisului de pe un pergament pentru a-l putea utiliza din nou ca material de scris, nu am întâlnit în documentele noastre până astăzi decât într'un singur caz, pe un act al lui Ștefan cel Mare din 17 Martie 1490 [1]). Originalul, păstrat la Arhivele Statului din București, Secția istorică, ne arată însă că nu e vorba propriu zis de un palimpsest, ci de un pergament al cărui text inițial s'a șters; iar partea nescrisă a aceluiași pergament s'a utilizat pentru redactarea actului mai sus citat. E foarte probabil însă ca, mai ales particularii, într'o vreme când pergamentul era atât de scump, să fi căutat a utiliza a doua oară același pergament, pătat din greșeală sau greșit început [2]).

---

[1]) Publicat de I. Bogdan în *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, București 1913, sub Nr. CCXX.

[2]) Evident însă că importanța palimpsestelor, dacă se vor găsi, la noi, nu poate fi asemuită de pildă cu cel descoperit de Niebuhr la 1816 în catedrala din Verona, și care tăinuia, în urmele vechei cerneli, intrată în porii pergamentului și reînviată, « Institutele » lui Gaius.

Reînvierea unui scris, devenit greu de cetit, ilizibil, sau aproape complect dispărut, se poate face pe două căi: pe cale chimică și prin procedee fizice.

La procedeul chimic nu trebue să se recurgă decât atunci când orice alt mijloc s'a dovedit ineficace, deoarece documentul iese pătat și este expus distrugerii în mâna unei persoane neexperimentate.

PROCEDEE CHIMICE Procedeul chimic constă în recolorarea tanatului de fier din cerneală.

Cerneala, utilizată încă din secolul al VII-lea și până în zilele noastre pentru scrierea documentelor, se face din *acid tanic* (extras din nuca galică de Alep, 5% la litru), din *sulfat de fier* (45 gr.) și din *gumă* arabică (20 gr.). Guma reține în suspensiune în lichid tanatul de fier insolubil și care constitue partea colorantă a cernelii.

Chinezii, Egiptenii, Grecii și Romanii au utilizat *tușul (encre de Chine)*, cerneală făcută din funingine disolvată în apă, conținând puțină gumă arabică. E o cerneală care nu se descompune sub acțiunea reactivilor, dar se cojește și se deslipește ușor de pe materialul pe care s'a întins; pe câtă vreme cerneala cu bază de tanat de fier, pătrunde adânc în porii pergamentului și poate deci fi reînviată chiar dacă ea s'a decolorat complect.

Spre a constata dacă avem o cerneală cu bază de cărbune sau cu bază de tanat de fier, și deci vechimea unui document, e suficient a atinge un fragment de literă cu un reactiv (de pildă acid clorhidric, acid oxalic). Dacă cerneala se descompune, avem o cerneală cu bază de fier; dacă nu, o cerneală cu bază de cărbune.

Tot prin acest simplu procedeu putem determina dacă un autograf este un original sau o copie litografică. In acest din urmă caz, cerneala fiind grasă, nu se atacă de acizi [1]).

Ca procedee chimice de reînvierea scrisului, citățm:

1. Spălarea documentului într'o soluțiune de 10 gr. acid galic și 300 gr. apă distilată, după o prealabilă înmuiere a documentului în apă distilată și apoi într'o soluțiune de acid oxalic. (*Metoda Canneparius* (1660).

2. Spălarea cu o soluțiune foarte slabă de acid clorhidric, apoi cu o soluțiune saturată de prusiat galben de potasă. Scrisul reapare în albastru, formându-se, în contact cu urmele de fier, albastru de Prusia. (*Metoda Blagden* (1787).

[1]) H. Stahl: *Grafologia și expertizele în scrieri, Falșuri, Fraude și Raze ultraviolete.* București 1933.

3. Spălarea repede cu o soluțiune diluată de hidrosulfit de amoniu. Cerneala reapare în negru. (*Metoda Lehner*) [1]).

4. M. Prou: *Manuel de Paléographie*, p. 186, afirmă, că dacă spălăm ușor un scris dispărut cu sulfhidrat de amoniac concentrat, scrisul reapare fără ca manuscrisul să fie deteriorat.

Toate aceste procedee chimice sunt extrem de delicate; cele mai multe pătează pentru totdeauna un document și sunt în tot cazul arme periculoase în mâini nedibace.

Multe documente pe pergament (și deci cu pecetea atârnată) sunt pătate tocmai la mijloc, făcând extrem de greu cetitul.

Am constatat că în majoritatea cazurilor această pată provine din contactul pecetei de ceară, înfășurată în mijlocul pergamentului, la păturirea actului.

In aceste cazuri pata poate fi înlăturată, fără ca scrisul să fie alterat, disolvând grăsimea impregnată de ceara pecetei, cu eter, benzină pură, sau în unele cazuri, procedând cu multă precauțiune, cu amoniac sau terebentină. Evident că se va încerca întâi reușita procedeului pe un colțișor nescris al pergamentului, îmbibându-l ușor cu o vată muiată în soluția indicată.

PROCEDEE FIZICE

In marea majoritate a cazurilor, scrisul, devenit ilizibil, poate fi reînviat pe cale fotografică. Fotografiem documentul, bine presat sub sticlă groasă, la lumină puternică, oblică, cu diafragma cea mai mică, cu placă pancromatică, utilizând și un filtru galben. Placa pancromatică este astfel chimicește preparată încât înregistrează cele mai fine nuanțe de intensitate a cernelii, nuanțe pe care o placă obișnuită nu le poate reda. Filtrul galben reține coloarea galbenă a fondului pergamentului sau hârtiei și astfel documentul apare pe fotografie, mult mai curat și deci mult mai lizibil.

Dacă însă cerneala este îngălbenită, atunci, evident, nu vom utiliza filtrul galben, pentrucă cerneala ar dispare complect. Vom fotografia, în acest caz, pe o placă obișnuită pentrucă e știut că galbenul apare în negru pe placa fotografică și deci scrisul îngălbenit, devenind negru, va putea fi ușor recetit. Culoarea roșie apare în fotografie în negru intens.

---

[1]) C. Ainsworth Mitchell: *Documents and their scientific examination*, London 1922. Ed. Charles Griffin.

Vom utiliza și alte filtre pentru a elimina anumite colori care ar păta documentul.

Rezultate extrem de frumoase am obținut în unele cazuri utilizând plăci pentru infraroșu și fotografiind cu filtru roșu; scrisuri, complect șterse, au reapărut pe fotografie. Evident însă că atunci, ori ce ar fi fost scris cu cerneală roșie va dispare în fotografia obținută.

Copiile fotografice vor fi trase pe hârtie contrast.

Un rezultat bun se mai obține făcând după același document două negative: unul puternic, celălalt slab. Primul clișeu va înregistra scrisul abia vizibil, pe când al doilea numai fragmentele de scris bine citețe. Cu acest al doilea negativ facem un diapozitiv și-l suprapunem, milimetric exact, peste primul clișeu. Astfel scrisul primitiv palid se îmbină cu scrisul clar vizibil dacă examinăm clișeele prin transparență și vom putea reconstitui fără casnă scrisul decolorat pe original.

Un alt procedeu constă în facerea unui negativ foarte intens; îl întărim în sublimat; după el facem un diapozitiv, apoi iar un negativ, din nou întărit, și iarăși un diapozitiv. Cu chipul acesta, repetând operația, se suge din document ultimele pigmente de cerneală. Am obținut astfel, în numeroase cazuri de falșuri moderne, reînvierea unui text scris cu creionul complect șters cu guma [1]).

De multe ori un document poate fi mai bine cetit dacă îl reproducem în alb pe fond negru, direct pe hârtia sensibilă. Folosim aparatul numit *Luminofor* sau alte aparate cari printr'o oglindă inversează scrisul și-l reproduc direct pe hârtia sensibilă ca pe un negativ, așa cum am scrie cu creta pe o tablă neagră [2]).

E totdeauna bine, în aceste cazuri, ca fotografiile să fie mărite, pentrucă urmele de cerneală, fiind mai mari, sunt mai citețe și apoi putem mai ușor măsura distanța între litere și ghici, la nevoie, după numărul de litere lipsă, cuvântul ilizibil pe originalul documentului.

RAZELE ULTRAVIOLETE

Lampa de cuarț cu mercur, prevăzut cu filtrul lui Wood pentru selecționarea razelor ultraviolete, permite, în aproape totalitatea cazurilor, reînvierea perfectă a unui scris devenit ilizibil din cauza vicisitudinilor la care a fost expus în decursul secolelor un document, sau

[1]) Procedeul e indicat de R. A. Reiss: *La Photographie judiciaire*, Paris 1903.

[2]) Un asemenea aparat există și la Academ ia Română.

din cauza spălării lui în scop de fraudă. La razele ultraviolete pergamentul ia o splendidă culoare violetă fluorescentă și cea mai îngălbenită cerneală, apare de un negru intens. Lampa de cuarț permite iarăși, citirea unui text în cerneală simpatică, îngădue recitirea palimpsestelor fără nicio dificultate și fără a ne atinge de document. Cu această lampă, într'adevăr fermecată, de foarte recentă născocire, se pot obține chiar și fotografii excelente ale scrisului dispărut. Timpul de poză însă va fi foarte lung (în medie 20 minute cu două lămpi de cuarț) și va fi nevoie să utilizăm un filtru galben spre a obține, din îmbinarea violetului cu galbenul filtrului, culoarea verde ce poate fi înregistrată de placa fotografică, prea puțin sensibilă la culoarea albastră și derivatele ei [1]).

REPRODUCEREA INSCRIPȚIILOR LAPIDARE Reproducerea exactă a inscripțiilor lapidare se obține în cele mai bune condițiuni tot prin fotografie.

Cu progresele realizate astăzi în fotografie, grație obiectivelor rapide, plăcilor ultrasensibile, lămpilor cu magneziu, lămpilor nitrafot, timpul de expunere este redus la un minim. Apoi, cu automobilul te poți apropia astăzi până la poarta unei biserici sau mânăstiri, și cu farurile mașinii, cu câțiva metri de sârmă pentru a lua curentul electric dela acumulatori, poți obține o lumină orbitoare în cea mai întunecoasă biserică.

Fotografierea trebue făcută la lumină oblică, pentru ca relieful literelor sculptate să arunce umbre scurte și inscripția să devină astfel clar citeață, și înfloririle de piatră, brâul unei pisanii etc., să apară în relief puternic, cu toate detaliile.

Se va utiliza, evident, un aparat cu mare deschidere unghiulară, pentru ca fotografia să nu iasă deformată pe margini; în lipsă, se va scoate o înșiruire de două sau trei vederi după aceeași inscripție; fotografiile parțiale vor fi apoi îmbinate, așa cum se obține o fotografiere panoramică a unui peisagiu.

In lipsă de aparat fotografic, sau de posibilitatea de a avea lumină suficientă, se poate recurge la procedeul pe care-l utilizează tipografii când dau la corectură, *o perie:* se întinde peste inscripția lapidară o hârtie albă, ușor udată — hârtie sugătoare de preferință — și cu o perie muiată în praf de grafit, se bate de repetite ori peste fiecare literă, peste fiecare ornament de piatră. Se obține astfel o copie

[1]) Henri Stahl: *Falșuri, Fraude și Raze ultraviolete*, București, 1933.

foarte exactă a inscripției, în care însă părțile în relief vor ieși în negru, fundul rămânând alb. E deci ca un fel de negativ al unei fotografii.

După acest procedeu a obținut Kozak clișeele foarte citețe din prețioasa lui lucrare: *Die Inschriften aus der Bukovina*, Viena 1903 [1]).

Actele nu se pot reproduce exact decât pe cale mecanică, prin fotografie, utilizând diferite plăci și ecrane, precum am indicat.

Pentru reproducerea în mai multe exemplare a unui original, vom recurge iarăși numai la procedee mecanice: zincografie, autotipie, fototipie, fotogravură. Numai fotogravura (heliogravura) poate reda toate amănuntele unui document, cu cele mai fine nuanțe. Acest procedeu este însă foarte costisitor.

Originalul să nu fie prins de o planșetă cu ținte, ci bine întins orizontal, sub sticlă groasă de cristal. Numai astfel se evită deformarea scrisului pe linia de îndoitură a pergamentului sau formarea de umbre care îngreue descifrarea. De asemenea se va fotografia cu aparate verticale, fixate în perfect paralelism cu documentul așezat orizontal. Se evită astfel deformarea documentului.

Sfătuim iarăși ca în josul documentului ce fotografiem să așezăm un dublu decimetru, pentru a ne da seama exact de formatul unui document. In tot cazul formatul să se indice clar în Albumele paleografice ce se vor mai scoate, cât mai numeroase, precum e de dorit.

Reproducerea unui document prin decalc, trebue absolut evitată pentrucă, oricât de îndemânatic ar fi desemnatorul ce copiază un document, îi va fi cu neputință a reproduce exact un manuscris prin calchiere și, fără voia lui, va imprima propria lui personalitate decalcului său și va comite, cu cele mai oneste intențiuni, un fals.

CRONOLOGIE Atât în actele care emanau din cancelariile voevozilor munteni și moldoveni cât și în cărțile ce se scriau în mânăstirile din Țara Românească și Moldova, datarea se preciza dela facerea lumii. Incepând cu secolul al XVII-lea se indica, concomitent cu anul dela facerea lumii și anul dela nașterea lui Cristos. In unele documente dela Matei Basarab, renovatorul cancelariei domnești și reintroducătorul limbii slavone ca limbă a diplomației, anul dela Cristos e precedat de cuvintele latinești « Anno Domini ».

---

[1]) Să se compare clișeele din Lecția VI-a din lucrarea de față. Primul e obținut prin procedeul periei; al doilea prin fotografii juxtapuse ale aceleași pietre de mormânt. Se va constata astfel foloasele și desavantagiile celor două procedee mai sus indicate.

Atât în documente cât și în pisanii și inscripții funerare, se însemnă nu numai anul, dar și luna și ziua; până la jumătatea secolului al XVI-lea, în actele muntene mai ales, se preciza și indictionul [1]). Uneori, dar aceasta mai rar, la pomenitele elemente cronologice se adăoga și sărbătoarea zilei în care se scria actul, iar alteori și crugul soarelui, al lunii [2]) și temelia [3]).

In manuscrise [4]), și mai rar în documente data e pusă în legătură și cu anumite evenimente politice sau istorice. De pildă se menționează că actul a fost scris în ziua când voevodul s'a întors victorios dintr'o luptă, etc.

Inceputul anului se socotea, în documentele moldovenești, sau dela 1 Ianuarie, sau dela 1 Septemvrie [5]). Deoarece, în biserică, începutul anului se socotea a fi la 1 Septemvrie, e firesc ca în pisanii, inscripții funerare, manuscrise să se fi socotit aproape exclusiv începutul anului la 1 Septemvrie. In monumentele muntene, nu se folosea decât data de 1 Septemvrie pentru începutul anului.

---

[1]) Indictionul este o perioadă cronologică de 15 ani, utilizată încă dela 313 d. Cr., și care permitea precizarea sau verificarea unei date, fie că mileniul era indicat, fie că se putea determina cu ajutorul altor elemente ca de pildă: anii de domnie, sincronisme, etc. Indictionul 3 spre pildă, ar arăta numărul anilor în cuprinsul celor 15 ani ai indictionului, iar nu că ar fi trecut 3 indicțiuni dela anul 313.

Calcularea indictionului: anul dela facerea lumii se împarte cu 15, rămășița arată indictionul respectiv. Când nu e rămășiță, atunci indictionul este 15.

O bună tabelă cronologică, dând în paralel anii dela Cristos, indictionul, crugul soarelui, al lunii etc., găsim în A. Giry: *Manuel de diplomatique*, Paris 1925, pp. 177—210 iar pentru anii dela facerea lumii, crugul soarelui și al lunii, în V. Gardthausen: *Griechische Palaeographie*, Leipzig 1879, pp. 450—459.

Vezi, în chestiunea calculării indictionului și Damian P. Bogdan: *Diplomatica slavo-română din secolele XIV—XV* în *Rev. Ist. Rom.*, V, 1935 și N. Docan: *Despre elementele cronologice în documentele românești* din *Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria II. Tom. XXXII, 1910, pag. 369.

[2]) Crugul soarelui, sau ciclul solar, este o perioadă cronologică de 28 ani; iar crugul lunii sau ciclul lunii, o perioadă cronologică de 19 ani.

[3]) Temelia (epacta din cronologia apuseană) este cifra care exprimă vârsta lunii în ziua de 1 Martie al unui anumit an (adică: primul pătrar, al doilea pătrar, etc.).

[4]) *Manuscris*, ar trebui să însemne tot ce e scris cu mâna. In disciplina paleografiei se face însă o distincțiune și prin « manuscris » se înțelege transcrierea de cărți bisericești, letopisețe etc.; adică tot ceea ce ar fi astăzi carte tipărită; iar prin « document », actele publice și private. Ca întindere, manuscrisul cuprinde mai multe pagini; documentul una.

[5]) Cf. pentru stilurile documentelor moldovenești: Damian P. Bogdan: *Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești*, București 1935, pp. 35-6.

PRECIZAREA MILENIULUI

Până în veacul al XVII-lea, anii se calculau, precum am zis, dela facerea lumii, 1 Septemvrie. Pentru transformarea anilor menționați dela creare în anii dela nașterea lui Cristos, se scade din mileniul dat 5508; iar pentru lunile Septemvrie-Decemvrie, 5509.

Majoritatea documentelor noastre slavonești se întind pe o perioadă de 3 secole: 6900, 7000 și 7100.

Pentru o mai ușoară transformare a datei dela facerea lumii în cea dela nașterea lui Cristos, sfătuim:

1. A memora că ₓs̃ = 6000 și ₓã = 7000

2. A observa că: 6900 = 13.. dela Cristos
6908 = 14.. » »
7000 = 14.. » »
7008 = 15.. » »
7100 = 15.. » »
7108 = 16.. » »

3. Pentru aflarea ultimelor două cifre ale mileniului, scădem 8 din ultimele două cifre ale mileniului. De ex.:

6900 = 1392 pentrucă 69 = 13 și scăzând 8 din 00 rămâne 92
7000 = 1492 » 70 = 14 » » 8 » 00 » 92
7100 = 1592 » 71 = 15 » » 8 » 00 » 92

deci 00 = 92.

Alte exemple:

6908 = 1400 pentrucă 69 = 14 și scăzând 8 din 08 rămâne 00
7008 = 1500 » 70 = 15 » » 8 » 08 » 00
7108 = 1600 » 71 = 16 » » 8 » 08 » 00
6926 = 1418 » 69 = 14 » » 8 » 26 » 18
7029 = 1521 » 70 = 15 » » 8 » 29 » 21
7109 = 1601 » 71 = 16 » » 8 » 09 » 01

ACTE ȘI MANUSCRISE FĂRĂ DATĂ

Cele mai vechi acte muntenești — cel al lui Vladislav I și unele ale lui Mircea — n'au nicio dată. Multe manuscrise, de asemeni, sunt fără dată, fie că n'a existat, fie că s'a rupt fila ce menționa mileniul.

Pentru datarea, în asemenea cazuri, ne conducem după caracterele externe și după cele interne ale documentului.

Caractere externe:

Hârtia: un document pe hârtie nu poate fi anterior secolului al XV-lea.

Filigrana: un document pe hârtie cu filigrana fabricii din Brașov, de pildă, nu putea fi anterior anului 1539 când s'a înființat fabrica [1]).

Formatul: s'a scris întâi numai pe foi volante; iar pe foi duble de hârtie numai din secolul al XVI-lea.

Calitatea hârtiei, care a variat în decursul secolelor și dă fluorescențe deosebite la razele ultraviolete.

Cerneala, a cărei compoziție poate fi diferită, ar putea iarăși da indicațiuni folositoare. Un studiu al cernelurilor documentelor noastre lipsește însă până azi și e greu de făcut pentrucă s'ar altera, deși foarte slab, cele câteva litere atinse cu reactivi pe diferite documente; iar un examen al cernelurilor numai la microscop, colorimetru și raze ultraviolete, n'ar fi destul de concludent.

Pecețile, după forma lor, ovală sau rotundă, mare, mijlocie, mică, inelară, după felul cum sunt aplicate, pe ceară, cu tuș, etc., după cum sunt sau nu acoperite de o hârtie protectoare, sau cu vată și mai ales după inscripția lor, ar putea da criterii de datare de o mare valoare. Un asemenea studiu complect lipsește însă.

Scrisul, care urmează evoluția pe care am descris-o, ar permite iarăși datarea documentelor scrise la intervale mai mari de timp.

Abrevierile: sunt puțin numeroase în actele mai vechi și se înmulțesc după descoperirea tiparului și în măsura în care știutorii de carte devin mai numeroși.

Ornamentația: lipsă sau rudimentară în vechile documente, devine din ce în ce mai artistică și mai complicată cu cât ne apropiem de secolul al XVII-lea. Trebue să ținem însă seama totdeauna și de natura actului, de starea de civilizație a unei anume epoci; Domnii ctitori de clădiri frumoase, vor avea și ornamentația grafică în armonie cu stilul ctitoriilor lor.

Dominantele grafice și mai ales *idiotismele grafice* (adică acele particularități specifice unui scriptor și care nu se mai află în scrisul altuia) îngădue, prin facerea unei expertize grafice, a identifica scrisul cutărui pisar dela care avem și documente datate.

---

[1]) I. Bogdan: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovu și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI*, București 1905, p. XX.

Caracterele interne:

Numele și Titulatura Domnului: mai complectă în vechile documente și mult mai scurtă în documentele mai noi.

Salutațiunea, mai simplă în documentele vechi și mai încărcată de epitete măgulitoare în documentele mai noi.

Monograma: mai simplă în documentele vechi, mai complicată în vremuri mai noi, desemnată mai subțire sau mai groasă, etc.

Natura actului: în secolul al XVI-lea, denumirea de « hrisov » se înlocuește prin aceea de « poruncă ».

Datarea în sfârșit se mai face după *limbă*, și mai ales după *cuprinsul actului:* menționarea unui fapt istoric, politic sau juridic bine cunoscut; după *martori*, *numele boierilor*, avansarea lor în slujbă, etc.

LIMBA Din punctul de vedere al limbii, monumentele slavo-române prezintă diferențieri cu totul deosebite. Așa, limba monumentelor slavo-muntene este medio-bulgară [1]) care,

---

[1]) Iată câteva date asupra medio-bulgare din actele slavo-române. Caracteristica în fonetică o formează dispariția sunetelor nasale a iusurilor ѫ și ѧ; ѫ devenind românescul *ă* (милостиѫ = din mila), *î* (Тѫмпа) și *îm* (Джбовица); iar ѧ capătă valoarea lui *e*, sau *ia*.

In morfologie se observă o dispariție progresivă și rapidă a flexiei nominale și înlocuirea ei, mai ales la singularul formelor flexionare paleoslave a temelor în *a* prin cazul general (exemplu великаго воєвода = a marelui voevod). La plural, generalizarea terminațiunilor în ове, ови și ниа (exemple: лѫкове = arcuri, стѣгови = steaguri, тръгови = târguri, градниа = grădiști, селниа = sălișteni) și terminațiunea и, la nominativ și acuzativ și apoi și la celelalte cazuri (de exemplu: закони = legile). In gradele de comparație: comparativul format cu по (по вышє = mai sus) iar superlativul cu нан (нан вишє = cel mai sus). La verbe prezența indicativului prezent (care la бытн = a fi, se întâlnește în acte sub această formă: singular сѫм, сн și ѥст iar plural смо, стє și сѫт), aorist sigmatic (care în acте se întâlnește de obiceiu sub forma persoanei I singular: дадохъ = am dat, приндохъ = am venit și a persoanei a III-a plural (дадошє, пришдошє), perfect compus, format cu indicativul prezent al lui бытн (singularul сѫм достигнѣлъ = am dobândit, сѫм дал = am dat și pluralul стє достигнѣли = ați dobândit, стє дали = ați dat) dar și fără (singularul дошєл = a venit, a sosit și pluralul дошли) și viitor, format cu indicativul prezent al verbului хотѣтн = a voi, a dori (întâlnit în acte sub forma prescurtată цѣт (цѣт бити = va fi, смрѣ цѣт = va muri, цѣт примати = va primi) dar și forma veche хтѣт și хоѥт (хоѥт имати = va avea, сѧ хтѣт избрати = se va alege) și a verbului имати = a avea (имат примати = va primi). Prezența apoi a conjunctivului prezent, format cu conjuncția да = să (да им възмет = să ia lor, да мъ простим = să-i iert, да приндет = să vie), a condiționalului (аще полюбит = dacă va dori, ако нѣст смрѣли = dacă n'a murit), a participiului prezent (ревнѣ = râvnind, шбладажщѣ-ми = oblâduind, шбрѣтаѧ сѧ =

începând din a doua jumătate a secolului al XV-lea, suportă o puternică influență sârbească [1]).

In monumentele slavo-moldovene, limba este ruso-apuseană [2]) însă bogată în elemente medio-bulgare când e vorba de acte destinate mânăstirilor și Brașovenilor [3]). Când e vorba de epitafe, pisanii și mai ales manuscrise, limba adeseori este curat medio-bulgară.

---

aflători), a participiului trecut (дадѣн, о, а = dat, dată, подобен = asemănător, непотъкновенно = neclintit) și a infinitivului (дават = a da, знати = a ști, починати = a începe, избранити = a alege) și a imperativului (бѫди = fie, възимайте = luați, створите = faceți).

In sintaxă: înlocuirea genetivului cu acuzativul când avea un sens partitiv (obiectivare incomplectă) sau când era după o negație și a genitivului posesiv, prin dativul cu același sens (de exemplu Дръстрѣ градѣ владалец = al cetății Durostor stăpânitor), fapt care a contribuit mult la dispariția declinării paleoslave.

[1]) Care se manifestă în fonetică: prin înlocuirea lui ѫ și ѧ prin ѣ (de exemplu сѣт = sunt, бѣже = funie), în morfologie: prin terminațiunea ѡмъ în loc de ѫ la instrumentalul singular (de exemplu милостиѡмъ божиѡмъ = din mila lui Dumnezeu, съ іоудомъ = cu Juda), terminațiunea genetivului singular masculin în га în loc de го (de exemplu моега = al meu, да га бантѣет = să-l bântue), pronumele сѧ, сѧи (toți), terminațiunea мо la prezentul indicativ persoana I plural (говоримо = vorbim) și la aorist (дадохмо = am dat), adverbul сѧдѣ = pretutindeni în loc de ѣкъдѣ, prepozițiile ca de pildă кодѣ, конѣ (lângă), ѡдѣ (dela, din) și apoi și o serie întreagă de cuvinte dintre care semnalăm pe trei foarte des întrebuințate: велѣт plural велѣзи = semn, властелинъ = dregător și годинѣ = an.

[2]) Caracterizată în fonetică prin prezența lui ж și ч în loc de жд și шт (de exemplu принѣжен = silit, прѣжде = mai înainte, рожьство = naștere, хотачи = voind); ѧ e deseori ꙗ (de exemplu ꙗма); ъ și ь devin о și е (așa початокъ = început, пѧтокъ = Vineri, Долгополѣ = Câmpulung, день = zi); ѫ devine ѣ, оу (așa e сѫтъ = sunt). La verbe semnalăm cam aceleași timpuri și moduri care apar în medio-bulgară (așa e indicativul prezent care la бꙑти are aceeași formă ca în paleoslavă иесмь, иесн, иест plural иесмн, иестъ, сѫтъ; aoristul destul de rar (folosit mai ales în actele mânăstirești și la persoana I-a singular, I-a plural și a III plural și având cam aceeași formă ca în medio-bulgară (дадоҳ, дадохом, дадоше, помиловаҳ = am miluit, помиловаҳом și помиловаше) fiind înlocuit deseori cu perfectul compus format cu ajutorul verbului бꙑти (иесмь дал = am dat, иесмн дали) dar și fără (въшелъ = a ieșit); viitorul format cu ajutorul verbului бꙑти (бѫдет разорити = va strica) conjunctivul prezent (да ист, да бѫдет = să fie, да порѣшит = să strice), condiționalul (аже пришдет = dacă va veni); participiul prezent (желаꙗ = dorind) și trecut (вѣдом, а, о = știut, știută, знаменито = cunoscut, știut, вышеписанно = mai sus scris, проклат = blestemat); infinitivul (знати = a ști, чинити = a face) și imperativul (бѫд = fie, пришдете = veniți).

[3]) Limba medio-bulgară fiind explicată în actele destinate Brașovenilor prin influența pe care destinatarii o exercitau asupra redactării actului, această limbă cunoscându-se de Brașoveni din relațiile lor cu Bulgarii și Muntenii. Cf. pentru influența pe care destinatarul o exercită asupra redactării actului: Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română în secolele XIV și XV* cap. *Geneza actelor*, ce se publică în *Rev. Ist. Rom.*, V, 1935.

Există însă o deosebire între limba păstrată în manuscrise și cea din acte. Așa, pe când primele prezintă o limbă curat medio-bulgară, cu prea puține elemente străine; limba actelor are, în cuprinsul ei, o mulțime de elemente străine: sârbești, neo-bulgare [1]), în actele muntenești; iar în cele moldovenești, elemente polone [2]) sau curat rusești [3]).

In toate actele, atât în cele din Muntenia cât și în cele din Moldova, sunt și elemente românești, la început de ordin toponimic [4]) și onomastic [5]). Incepând cu secolul al XVI-lea, aceste elemente se înmulțesc, devin tot mai variate și spre sfârșitul aceluiași secol apar o serie de expresii care, ca formă, sunt slavonești, dar ca construcție sunt o traducere a unor forme curat românești [6]).

---

[1]) Ca elemente neobulgare semnalăm: prezența articolului ѫтъ, тꙗ, тѣ (de exemplu момъкъ = copil, длъжникъ = datornic, село = sat fac articulat момкѫтъ, длъжникѫтъ, селата; pronumele posesiv неговъ = al lui, etc.; întrebuințarea lui на = pe cu acuzativul sau cazul general în sensul de dativ (de exemplu сѫмъ дал на слѹга господства мн = am dat slugii domniei mele), o serie de prepoziții compuse cu wт, wткъ = dela, wт прѣдъ = dinainte, wт надъ = dela.

[2]) Dar aceasta mai mult în actele destinate Polonilor, vezi aceste cuvinte, pentru actele lui Ștefan cel Mare, la Ioan Bogdan: *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, 1913, indicele de cuvinte slave.

[3]) Iată câteva: завѣска = legătură, wтмокъ = mlaștină, послѣдоватъ = a urmări, цесенъ = frasin.

[4]) Iată de pildă câteva din actele sec. XV: în Muntenia Бериковци, Богданеци, Бѣкѣреци, Бѣнѣ, Балѣ кжлѣгѣрѣ, Бицелѣ, Бѣи Татари (văii Tătarei), Глод, Гѣра Жилѣцѣлѣи, Дескѣпераци, Домнеци, Дрѣм. Карарѣ, Карарѣкии, Корѣи, Кривина Мѣреципор. Крѣца, Крѣчине Драгослав (ca semn de hotar), Молдова, Мѣлѣрѣкии, wраш, поенине, плаю Кандепилор, Гкѣрѣта, Гжиатѣл, Фѣрчитѣрѣ, Фжитжнеи și Цѣлѣ iar în Moldova: Боулбоакъ, Бучумѣкии, Киширеи, Корнеи, Коулме, Моина гжоносж, Мыгѣрѫ, Мкнжеріи, Неѣреи (rotacism), Негоеи, Негрилеи, Писк, Пичор, Плътиниш, Попеи, Рѣикъ, Рѣитѣри, Ржин, Тодереріи, Царина, Фынтыреле флъмъндилоръ, Цкоаріи iar ca nume de arbori cari arată hotare menționăm în actele moldovene: карпенѣ, местекжнѣл, недѫчилѫгн, плопоулъ și прѣна, cf. pentru cuvintele românești din actele moldovene atât Ioan Bogdan, *op. cit.*, II, indicele de *cuvinte românești* cât și Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, 1932, indicele de *câteva românisme.*

[5]) Dăm câteva nume întâlnite în actele secolului XV: în Muntenia Барѣл, Бинтилж, Бинтилескѣл, Бѣлпарѣл, Дѣмитрѣ, Крановескѣл, Молдокии, Негрѣл, Пѣл, Пътрѣ, Станчюл Чапж, Радослав сѣпть костж, Коман Фагарашанѣл, Флореи, Флорескѣл; în Moldova Драготескѫл, Крецескѫл, Крецѫл, Преоѫцескѫл, Оѫнгѫрѣкиѣл, Тодер Пинкъ etc., iar printre numirile toponimice și onomastice se strecurau între altele și nume ale diferitelor grade de rudenii ca de pildă кѣмнат, непот, фини și финастр.

[6]) Cf. de pildă: доми ѕ дрѣм Лѣпоеи того стар = până 'n drumul Lupului *cel* Bătrân, ѧ за аспри = 40 *de* aspri, село ест ходил wт рѣк до рѣк = satul a

In actele private, elementele românești sunt mult mai numeroase pentrcă diacul era uneori luat la întâmplare, cunoștințele lui de slavonie erau mai elementare, iar caracterul actelor — transacții particulare între părți — necesita atât utilizarea de nume de oameni și localități românești cât și construcții în conformitate cu sintaxa românească. Aceasta se constată chiar și în actele particulare cele mai vechi [1]).

In actele oficiale însă, elementele românești se strecurau mai cu greutate dat fiind organizarea cancelariei domnești, cunoașterea deplină a limbii slavonești, care îngăduia diacului să transforme cu ușurință eventualele elemente românești în slavonește [2]).

In cărțile liturgice, limba e curat medio-bulgară. Tradiția e mai bine păstrată pentrucă același model se imita cât mai exact, dat fiind natura acestui gen de documente.

In epitafe, pisanii și letopisețe, al cărui text se redacta de oameni crescuți în cultura medio-bulgară a mânăstirilor, puritatea limbii va fi de asemeni mai bine păstrată.

---

umblat *din mână în mână*, изъ рады ред҃ъ игѹменѡлов = pentru *rândul* egumenului, на рѣд҃ трѫга = în *rândul* târgului, със д҃ша мон = cu sufletul *meu* în loc de ——— моа.

[1]) Cf. în acest sens pronumele *al lu* în testamentul lui Petruman din 1425, a cărui fotografie o dăm în clișeul Lecției XXIV.

[2]) Caracteristică în acest sens apare cancelaria moldovenească unde multe din numele toponimice sunt transformate în slavonește terminând prin sufixul овци, cf. Бѹкѹровци = Bucurăuți, Скорцевци = Scorțăști, Чюрсачѣцы = Ciorsăuți.

II

CUPRINSUL LECȚIILOR

LECȚIA I-a

eje ot	*cea dela*
matthea	*(a lui) Matei*
svĭatoe evanghelie‖ [1])	*sfînta Evanghelie*
kniga	*cartea*
rojdestva	*nașterei*
isusa hristova	*(a lui) Isus (a lui) Hristos*
sîna	*(a) fiului*
davida ‖	*(al lui) David*
sîna avraamlĕ	*(a) fiului (al lui) Avraam*
avraamĭ	*Avraam*
rodi (ro‖di)	*(a) născut*
isaaca	*(al lui) Isac*

[1]) Indicăm sfârșitul fiecărui rând din clișeu prin două liniuțe verticale paralele.

isaac-je rodi	*Isaac însă (a) născut*
iakova	*(al lui) Iacov*
iakov-je rodi	*Iacov însă (a) născut*
iudâ (i‖udâ)	*Iudei*
i	*și*
bratiia	*frații*
ego	*lui*
iuda ‖ je rodi	*Iuda însă (a) născut*
faresa i zara	*(a lui) Fares și (a) Zarei*
ot	*din*
thamarî.	*(a) Tamarei.*

Traducere liberă:

Cea dela Matei sfânta evanghelie.

Cartea nașterii lui Isus Cristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isac. Isac a născut pe Iacov. Iacov a născut pe Iuda și pe frații lui; iar Iuda a născut pe Fares și pe Zara din Tamar.

Notă. — Una din greutățile descifrării cirilicelor constă în faptul că numele proprii nu sunt scrise cu majuscule; pentru a ne obișnui cu această particularitate, am transcris, la început, cu minuscule și inițialele numelor proprii.

Cuprindem în paranteză ( ) cuvintele care lipsesc în slavonește, dar sunt necesare pentru înțelegerea textului.

Când un singur cuvânt slavonesc trebue tradus prin mai multe cuvinte românești, pe acestea le unim printr'o liniuță.

LECȚIA a II-a

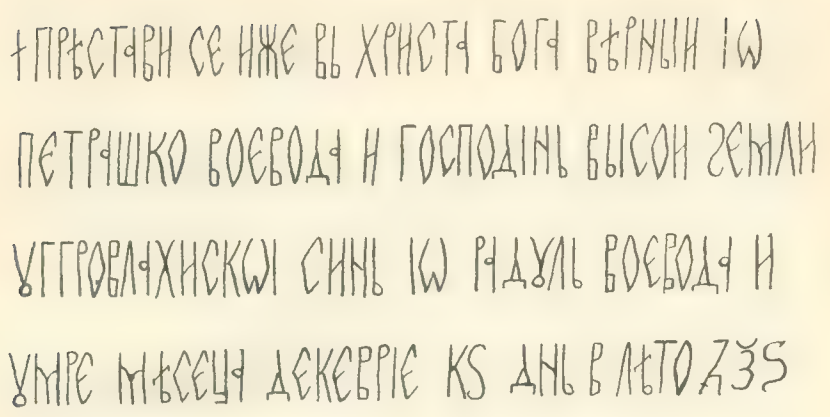

† prĕstàvi se ·	*răposatu s'a*
ije	*cel*
vĭ	*în*
hrìsta	*(al lui) Hristos*
bòga	*(al lui) Dumnezeu*
vĕrnîi	*credinciosul*
io ‖ petràșco	*Io Pătrașcu*
voevòda	*voevodul*
i	*și*
gospodìnĭ	*domnul*
vîsòi	*toatei*
zèmli ‖	*țărei*
ungrovlahìskoi [1])	*ungrovlahicești*
sìnĭ	*fiul*
io ràdulĭ voevòda	*(al lui) Io (al lui) Radul voevod*
i ‖ ùmre	*și (a) murit*
mĕseța	*(a) lunei*
dekèvrie	*Decembrie*
҃кѕ (dvadeset șest)	*20 6 (două zeci, șase)*
dnĭ	*zile*

[1]) Doi de гг se citesc « ng » ca în grecește, cf. аггєλъ = anghel.

v lěto	*în anul*
ѕ҃ѯѕ (Sem hiliad șestdeset șest).	*7000 60 6 (Șapte mii șaseze ci șase).*

Traducere liberă:

† A răposat cel întru Cristos Dumnezeu credinciosul Io Pătrașcu voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul lui Io Radul voevod, și a murit în luna Decembrie, 26 zile, în anul 7066 (= 1557).

Notă. — O dificultate a descifrării unui text slav — mai ales când nu cunoști limba — constă în faptul că nu există intervale între cuvinte: literele se înșiră lipite unele de altele pe toată lungimea rândului.

Pentru a ușura citirea textelor, am graduat dificultățile și în clișeul acestei lecții am lăsat spațiu între cuvinte.

Sfat: Studentul să dea o deosebită atenție cuvintelor mici; pentrucă sunt nu numai extrem de frecuente dar sunt cuvintele care formează cimentul frazei.

Dăm exemple:

a = *însă*	i = *și*	o = *despre*
s = *cu*	k = *către, spre*	u = *la, în*
ije = *cel, care*	vâs = *tot*	v = *în*

LECȚIA a III-a

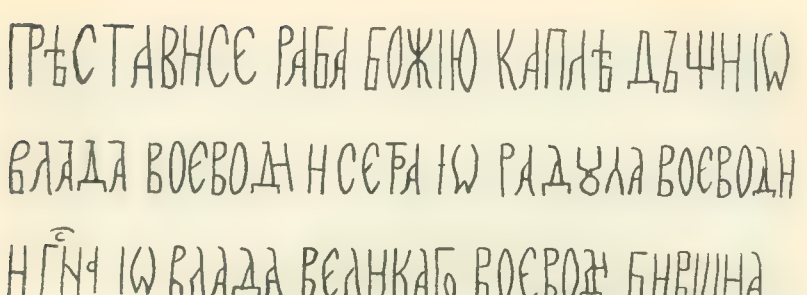

† prĕstavi-se	*Răposatu-s'a*
rabà bòjiĭu	*roaba dumnezeiască*
càplĕ	*Caplea*
dâști	*fiica*
io ‖ vlàda voevòdi	*(a lui) Io (a) Vladului (a) voevodului*
i sèstra	*și sora*
io ràdula voevòdi ‖	*(a lui) Io (a lui) Radul (a) voevodului*
i gospodìna	*și (a) domnului*
io ‖ vlàda	*(al lui) Io (al lui) Vlad*
velikàgo voevòdi	*marelui voevodului*
bìvșia ‖	*fostă*
jupanìța bogdàna	*jupanița (a lui) Bogdan*
velikàgo dvòrnica ‖	*marelui vornicului*
vŭ lĕto	*în anul*
҃ѕѳı (sem hìliad dèvet na dèset)	*7000 9 10 (șapte mii nouă spre zece)*

mèseța fevruària	*(a) lunii (a lui) Februarie*
к҃а dĭnì (dvà-deset èdin).	*20 1 zile (două zeci unu).*

Traducere liberă:

† A răposat roaba lui Dumnezeu Caplea, fiica lui Io Vlad voevod și sora lui Io Radu voevod și a domnului Io Vlad, mare voevod, fostă jupâniță a lui Bogdan, mare vornic, în anul 7019 (= 1511) în luna Februarie, 21 zile.

Sfat: Studentul să caute a învăța *contrariile*. De pildă: *sestra* = soră, *brat* = frate, *sin* = fiu, *dâști* = fiică, *vel* = mare, *mal* = mic.

Memorează: *dĭnĭ* = zi, *mĕseți* = lună, *lĕto* = an.

LECȚIA a IV-a

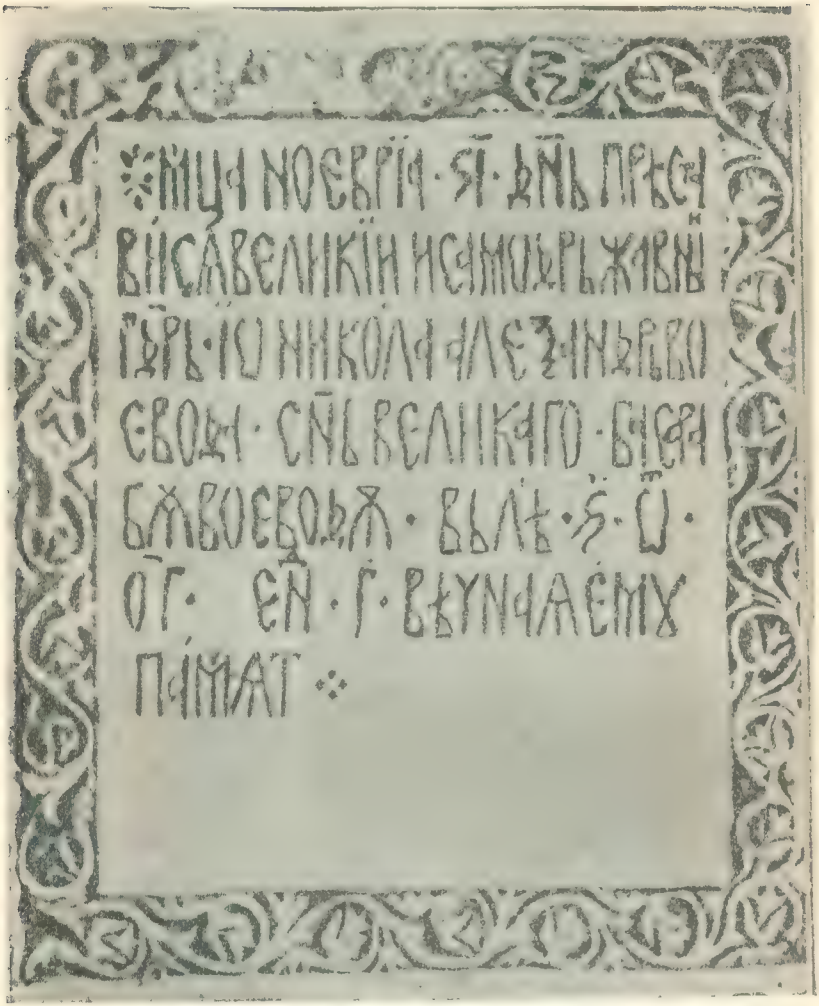

† měseța noevria
s̃i dĭnĭ
prěstavi sia (prěsta‖)
velikii i
samodrĭjavnîi‖
gospodarĭ

(a) lunei (a lui) Noembrie
16 zile
răposatu-s'a
marele și
singur-stăpânitorul
domn

io nikola alexandrĭ vo‖evoda	*Io Nicolae Alexandru voevod*
sinĭ velikago	*fiul marelui*
basara‖bâ voevodâ	*(al lui) Basarab voevodului*
vĭ leto	*în anul*
×ѕѡ‖ѻр	*6000 800 70 3*
endiktion ѓ	*endictionul 3.*
večnaia emu ‖ pamĭat.	*Vecinica lui pomenire.*

Traducere liberă:

In luna Noemvrie 16 zile, a răposat marele și de sine stăpânitorul domn Io Niculae Alexandru voevod, fiul marelui Basarab voevod. In anul 6873 (= 1364) indictionul 3. Vecinica lui pomenire.

Sfat: Pe un caiet, împărțit în 4 coloane, să se treacă cuvintele învățate, cu traducerea lor juxtaliniară. De exemplu:

I	II
Verbe	**Substantive**
rodi = *(a) născut*	kniga = *carte*
prĕstavi = *(a) răposat*	rojdestvo = *naștere*
umre = *(a) murit*	sîna = *(a) fiului*
bîvșia = *fostă*	boga = *(al) Dumnezeului*
etc.	etc.

III	IV
Adjective	**Diverse**
svĭatoe = *sfântă*	eje ot = *cea dela*
vernîi = *credincios*	i = *și*
velikii = *mare*	vĭ = *în*
večnaia = *vecinică*	ego = *a lui*
etc.	etc.

Coloana IV (Diverse) e cea mai importantă, cuvintele din această rubrică fiind cele mai frecuente.

Mai târziu, se vor trece cuvintele învățate într'alt caiet, în ordine alfabetică și în litere cirilice.

LECȚIA a V-a

Epitaful Mariei, prima soție a lui Petru Rareș.
1529.

LECȚIA a V-a

† blagočstìvâi	*binecinstitorul*
i hristo‖liubìvâi	*și (de) Hristos-iubitorul*
ioanĭ petrŭ voevòda	*Ion Petru voevod*
gospodàrĭ zèmli moldàvskoi	*domnul țării Moldovenești*
ukràsi	*(a) împodobit*
grob sâ	*mormântul acesta*
gospodji ‖ svoei marìi	*doamnei sale Mariei*
ìje i ‖ prĕstàvi-sia	*care și răposatu-s'a*
kŭ vèčnîm obitĕlem	*spre vecinicelor lăcașurilor*
vèčnaa ei pàmiat	*vecinica ei pomenire*
v lèto ҂ѕѧѯ (sem tìsiač tri deset sem)	*în anul 7000 30 7 (șapte mii trei zeci șapte)*
mĕseța iunia	*(a) lunei (a lui) Iunie*
҃кн dni (dva dèset osìm)	*20 8 zile (două zeci opt)*

Traducere liberă:

† Binecinstitorul și de Cristos iubitorul Ioan Petru voevod, domn al țării Moldovei, a împodobit acest mormânt doamnei sale Maria, care a și răposat spre vecinicele lăcașuri — vecinica ei pomenire — în anul 7037 (= 1529), în luna Iunie, 28 zile.

Notă. — Obișnuit, în documentele muntenești, cuvântul « mie » este redat prin cuvântul grec slavizat « hiliada »; iar în cele moldovenești se păstrează obișnuitul termen slav « tâsășta » exprimat însă prin rutenescul « tiséča ».

LECȚIA a VI-a

Piatra de pe mormântul lui Ștefan cel Mare, la mânăstirea Putna. Piatra a fost pregătită de însuși voevodul la 1492 și de aceea data morții și anilor de domnie a rămas în alb, căci nu s'a completat de urmași.
(După Kozak. Reproducere obținută prin presarea unei hârtii sugătoare peste relieful sculpturii, cu o perie înnegrită cu praf de grafit. Tot relieful a apărut astfel în negru, ca un negativ. Vezi, pagina următoare, aceiași piatră, reproducere prin fotografie).

LECȚIA a VI-a

Aceeași piatră de pe mormântul lui Ștefan cel Mare. (Reproducere fotografică: două clișee juxtapuse și inegal expuse. Inscripția marginală nu s'a fotografiat).

LECȚIA a VI-a

† blagočstivîi [1]) gospodinĭ‖	† *Binecinstitorul domn*
io stefan voevoda	*Io Ştefan voevod*
bojieĭu milostiĭu	*(cu a) Dumnezeului milei*
gospodar zemli moldavskoi‖	*domn țării moldovenești*
sînĭ bogdana voevodî‖	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
ktitor i săzdatel	*ctitorul și ziditorul*
svĭatĕi obiteli sei	*sfintei lăcașului acestei*
ije zde lejit‖	*care aici zace.*
prĕstavisia	*Răposatu-s'a*
kŭ vĕčnîm obitĕlem	*spre vecinicelor lăcașurilor*
v lĕto ѯ̃ѕ...	*în anul 7000...*
mĕseța...	*(a) lunei...*
i gospodstvova lĕt...	*și (a) domnit ani...*

Traducere liberă:

Binecinstitorul domn Io Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, ctitor și ziditor al acestui sfânt lăcaș, care aici zace. A răposat spre vecinicele lăcașuri în anul 7000..., în luna . . . . și a domnit .. ani.

[1]) Textul îl transcriem după reproducerea Kozak, întrucât fotografia nu cuprinde și sfârșitul inscripției.

LECȚIA a VII-a

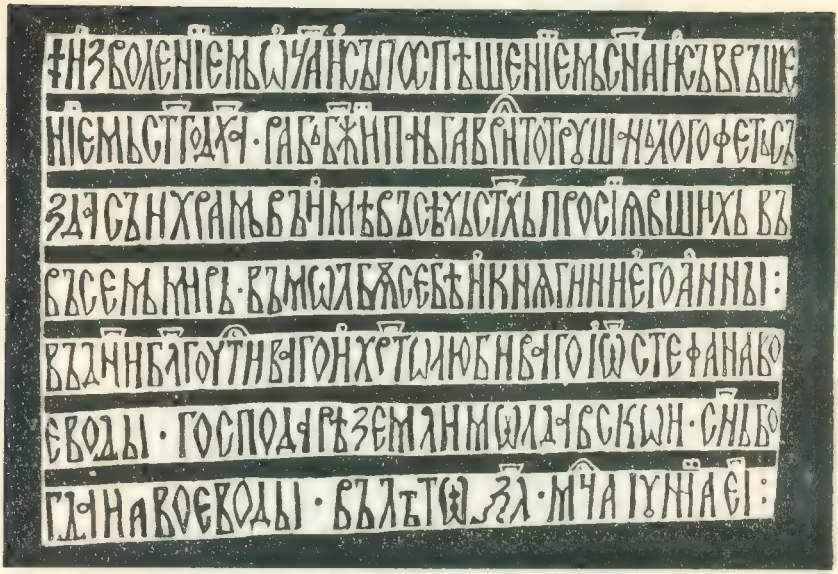

† izvoleniemĭ otța	*(Prin) voia tatălui*
i sŭ pospĕșeniemĭ sîna	*și cu ajutorul fiului*
i săvrășe‖niemĭ sviatago duha	*și (cu) săvârșirea Sfântului Duhului*
rabĭ bojii	*robul dumnezeesc*
panĭ gavril totrușanĭ	*pan Gavriil Trotușan*
logofetĭ	*logofăt*
sî zda sîi hramĭ	*(a) zidit acest hram*
vŭ imĕ	*în numele*
vîsĕhĭ sfiatîhĭ	*tuturor sfinților*
prosiĭavșihĭ	*strălucitorilor*
vŭ ‖ văsemĭ mirĕ	*în toatei lumei*
vŭ molbî sebĕ	*întru rugei sie-și*
i kniaghine ego anî ‖	*și cniaghinei lui, Anei*
vŭ dĭni blagočstivago	*în zilele binecinstitorului*
i hristolĭubivago	*și Hristos-iubitorului*
io stefana vo‖evodî	*Io (al lui) Ștefan voevodului*

gospodarĕ zemli moldavskoi	*domnului țării Moldovenești*
sînĭ bo‖gdana voevodî	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
vŭ lĕto ×ѕ̃л (sem tisiač tri deset)	*în anul 7000 30 (șapte mii trei zeci)*
měseța iunia ѣ̃ (piat na deset)	*lunei (a lui) Iunie 5 10 (cinci pe zece = 15).*

Traducere liberă:

† Prin voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșirea Sfântului Duh, robul lui Dumnezeu pan Gavril Trotușan, logofăt, a zidit acest hram întru numele tuturor sfinților strălucitori în toată lumea și întru rugă sie-și și soției lui Ana, în zilele binecinstitorului și de Cristos iubitorului, Io Ștefan voevod, domnul țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, în anul 7030 (= 1522), în luna Iunie, 15.

LECŢIA a VIII-a

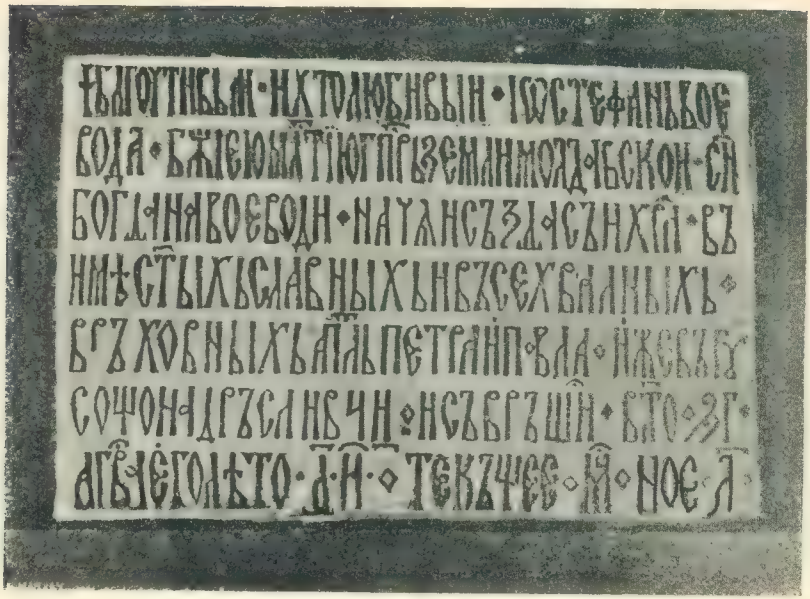

† blagočstivii i hristolĭubivîi	*Binecinstitorul și (de) Hristos iubitorul*
io stefanĭ voe‖voda	*Io Ştefan voevod*
bojieĭu milostiĭu	*(cu a) Dumnezeului milei*
gospodarĭ zemli moldavskoi	*domn țării moldovenești*
sînĭ ‖ bogdana voevodi	*fiu (al lui) Bogdan voevodului*
nacĭa i săzda	*(a) început și (a) zidit*
săi hram	*acest hram*
vŭ ‖ imĕ svĭatîhĭ	*în numele sfinților*
slavnîhĭ i văsehvalnîhĭ ‖	*slăviților și tuturor-lăudaților*
vrăhovnîhĭ apostolĭ	*fruntașilor apostolilor*
petra i pavla	*(al lui) Petru și (al lui) Pavel*
ije vŭ gu‖so	*care în Huși*
șto na drăslivți	*ce pe Drăslăuți*
i săvrăși sĭa	*și săvârșitu-s'a*

v lěto ѕ҃з҃р҃ (sem tisiač tri)	*în anul 7000 3 (șapte mii trei)*
a gospodstva ego	*iar (a) domniei lui*
lěto ѧ҃и҃ (tri desiat osim) tekăștee	*anul 30 8 (trei zeci opt) curgătorul*
mĭasĕța noevria ѧ҃ (tri desiat)	*lunei Noembrie 30 (trei zeci)*

Traducere liberă:

† Binecinstitorul și de Hristos iubitorul Io Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, a început și a zidit acest hram întru numele sfinților slăviților și întru totul lăudaților și fruntașilor apostoli Petru și Pavel, care este în Huși pe Drăslăuți. Și s'a săvârșit în anul 7003 (= 1495), iar a domniei lui anul 38 curgător, în luna Noemvrie 30.

LECȚIA a IX-a

FORMULAR MUNTEAN [1])

TITLU ȘI TITULATURI

I

1. Io Radulŭ voevoda i gospodinĭ.	1. Io Radul, voevod și domn.
2. Io Mihail velikii voevoda i gospodinĭ.	2. Io Mihail, mare voevod și domn.
3. Io Basarab voevoda i gospodinĭ vlașki.	3. Io Basarab voevod și domn român.

[1]) **FOLOSIREA PRACTICĂ A FORMULARELOR**

Putem ajunge repede și fără multă cazną la descifrarea ușoară a multor documente, folosind Formularul muntenesc și cel moldovenesc în chipul următor:

Luăm din prima Tabelă a Formularului: « Titulaturi » propoziţiunea Nr. 1 și o combinăm cu propoziţiile Nr. 1 din Tabela II: (Ce face domnia mea), cu Nr. 1 din Tabela III: (Cui scrie domnia mea), cu Nr. 1 din Tabela IV: (De ce dă domnia mea), etc.

Înșirând astfel aceste fragmente, ticluim o primă schemă de act domnesc.

Combinând apoi propoziţia Nr. 2 din Tabela I cu propoziţiile Nr. 1 din Tabelele II, III, IV, etc, obţinem un al doilea model de act.

La fel procedăm cu propoziţiile Nr. 3—13 din Formularul muntenesc, combinându-le cu propoziţia Nr. 1 din Tabelele II—XI.

Apoi, combinăm propoziţiile 1—13 din Tabela I cu propoziţiile 2, apoi cu 3, 4, 5, etc., din restul tabelelor.

Procedând la fel cu Formularul moldovenesc, obţinem scheme de documente în număr infinit, astronomic, așa precum, cu un caleidoscop, căpătăm, la fiece mișcare a cunoscutului aparat de fizică, prin noua îmbinare a fragmentelor de sticlă colorată multiplicate printr'un joc de oglinzi, cele mai sclipitoare îmbinări de cristale perfecte.

In Formularul moldovenesc, și în NOTE vom găsi toate cuvintele uzuale grupate ideologic: cursuri de apă, locuinţe, animale, vegetale, puncte cardinale, etc.

La rigoare, studentul s'ar putea mărgini numai la studierea acestor două Formulare: i-ar fi suficient pentru a putea traduce majoritatea documentelor noastre vechi.

Nu putem în de ajuns stărui ca cetirea textului slavon să se facă cu glas tare și totul să se scrie în cirilice.

Folosul practic al Formularelor se va vedea din ușurinţa cu care vom traduce lecţiile următoare.

4. Io Dan, velikîi voevoda i gospodinĭ samodrăjavnîi.

5. Ioanŭ Radulŭ velikîi voevoda i gospodinŭ văsei zemi Uggrovlahiskoi.

6. Ioanŭ Radulĭ, velikîi voivoda i samodrăjavni gospodinĭ văsei zemli Ugrovlahîskoi.

7. Io... milostiom bojiom gospodinĭ.

8. Io mladi Basarab voivoda, sin dobrago Basaraba voevodi.

9. Io Alexandru voevoda i gospodinŭ văsei zemli Uggrovlahiscoi sinŭ Mircĕ velikago voevodĕ.

10. Vŭ Hrista boga blagovĕrni i hristolĭubîvi, Io... voevoda, bojieĭa milostiĭa i gospodinĭ văsei zemli Uggrovlahiiskoi.

11. Ije vŭ Hrista boga blagovĕrnî i hristolĭubivi i samodrăjavni Ioanŭ Radulŭ velikîi voivoda, milostiâ bojieâ i bojiem darovaniemŭ obladaâștu-mi i gospodstvuâștu-mi văseâ zemleâ Uggrovlahîskoâ.

12. Azŭ ije vŭ Hrista Boga blagovĕrnî i blagočstivî i hristolĭubivî Io Danŭ voevoda i gospodinĭ, milostiĭa bojieĭa i bojiemŭ darovaniemŭ obladaĭaștumi i gospodstvuĭaștu-mi văsei zemli Uggrovlahiiskoi i Zaplaninskim i Amlașu i Fagrașu herțeg.

13. Milostieĭu bojieĭu Io Radul voevoda, i gospodinĭ văsoi zemle Uggrovlahiskoe, sin velikago i

4. Io Dan, mare voevod și domn de sine stăpânitor.

5. Ioan Radul, mare voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei.

6. Ioan Radul, mare voevod și domn de sine stătător a toată țara Ungrovlahiei.

7. Io... din mila lui Dumnezeu domn.

8. Io Basarab cel tânăr, voevod, fiul bunului Basarab voevod.

9. Io Alexandru, voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul lui Mircea, mare voevod.

10. Intru Hristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul, Io... voevod, din mila lui Dumnezeu și domn a toată țara Ungrovlahiei.

11. Eu, cel în Cristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul și de sine stăpânitorul Ioan Radul, mare voevod cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei.

12. Eu cel în Hristos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul, Io Dan, voevod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei și herțeg de Amlaș și Făgăraș.

13. Din mila lui Dumnezeu, Io Radu Voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui

prědobrago pokoinago Mihneva voevoda, vnuk starogo Alexandru voevoda.

și prea bunului răposatului Mihnea voevod, nepot bătrânului Alexandru Voevod.

CE FACE DOMNIA MEA?

II

1. Pișet gospodstvo mi.
2. Orisuetŭ gospodstvo mi.
3. Obĕștavat sĭa gospodstvo mi.
4. Molit gospodstvo mi.
5. Vi visprașamo gospodstvo mi.
6. Blagoproizvoli gospodstvo mi.
7. Blagoproizvoli gospodstvo mi svoim blagim proizvoleniem.
8. Blagoproizvoli gospodstvo mi čistim i světlîm srădțem gospodstva mi.
9. Davat gospodstvo mi sie orizmo gospodstva mi.
10. Sŭ pomoștiĭu bojieĭu davam văsem... mir i klětvu.
11. I vi davam u znanie eje...
12. I tuzi vi davam u znanie.
13. I davamu u uvĕst priiatelstvu vi ere.
14. I takozi vi govorim.
15. I vi molim kakto dobrim priĭatelem gospodstva mi i pak vi govorim...
16. Blagoproizvoli gospodtsvo mi svoim blagim proizvoleniem čistâm i světlâm srădțem i darovah săi văsečestni i blagoobrazni i prepočtani ije nad văsemi čistâ i darov nadstoĭi hrisovul gospodtsva mi.

1. Scrie domnia mea.
2. Poruncește domnia mea.
3. Făgăduește aceasta domnia mea.
4. Roagă domnia mea.
5. Vă întreabă domnia mea.
6. A binevoit domnia mea.
7. A binevoit domnia mea cu a sa bunăvoință.
8. A binevoit domnia mea cu inima curată și luminată a domniei mele.
9. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele.
10. Cu ajutorul lui Dumnezeu, dau tuturor... pace și jurământ.
11. Și vă dau de știre că...
12. Și iată vă dau de știre.
13. Și dau de știre prieteniei voastre că...
14. Și astfel vă grăesc.
15. Și vă rog ca pe niște buni prieteni ai domniei mele, și iarăși vă vorbesc...
16. A binevoit domnia mea cu a sa bunăvoință, cu inimă curată și luminată și am dăruit acest întru totul cinstit și bun la chip și prea cinstit care este deasupra tuturor cinstelor și darurilor adevărat hrisov al domniei mele.

CUI SCRIE DOMNIA MEA

III

1. Slugam gospodstva mi.
2. Priĭatelem gospodstva mi.
3. Vameșom ot Rukel i takozi vi orisuetŭ gospodstvo mi.
4. Gostem i priĭatelĕm gospodstva mi.
5. Vernim priiatelem gospodstva mi.
6. Moim dobrim priĭatelem, gostem i gospodom moim.
7. Dobrim i lĭubeznim priĭatelem gospodstva mi.
8. Nașim vernim i dobrim priĭatelem.
9. Sladkim i dobrim priĭatelem gospodstva mi, moim bratiiam.
10. Prĕpočtanomu bolĕrinu gospodtsva mi ot Fagarașskoi zemli jupanu...
11. Prĕpočtanim boliarom i prăgarom ot Brașov, velikim i malim.
12. Văsei zemli gospodstva mi, malim-je i vĕlikim i văsem trăgovom gospodstva mi i vamam.
13. Sâdțu i ѩ prăgarem i druzem i văsem grajdanom ot veliki grad Brașovu i văsem moim dobrim priĭatelem ot văsei zemli Brăse velikim-je i malim...
14. Moim dobrim i sladkim priĭatelem gospodstva mi bulgăru meșteru ot Sibiĭu i sâdțu kralevu i dvanadesetim prăgarom.

1. Slugilor domniei mele.
2. Prietenilor domniei mele.
3. Vameșilor din Rucăr și astfel vă poruncește domnia mea.
4. Oaspeților și prietenilor domniei mele.
5. Credincioșilor prieteni ai domniei mele.
6. Bunilor mei prieteni, oaspeților și domnilor mei.
7. Bunilor și iubiților prieteni ai domniei mele.
8. Credincioșilor și bunilor noștri prieteni.
9. Dulcilor și bunilor prieteni ai domniei mele, fraților mei.
10. Prea cinstitului boier al domniei mele din Țara Făgărașului jupanului...
11. Prea cinstiților boieri și pârgari din Brașov, mari și mici.
12. Întregei țări a domniei mele, celor mici și celor mari, și tuturor târgurilor domniei mele și vămilor.
13. Județului și celor 12 pârgari și tuturor celorlalți cetățeni din marea cetate a Brașovului, și tuturor prietenilor mei celor buni, din întreaga țară a Bârsei, mari și mici.
14. La ai mei buni și dulci prieteni ai domniei mele bulgarmeșterului *(primarului)* din Sibiu și județului crăesc și celor doisprezece pârgari.

15. Molebniku gospodstva mi popa Kir Nikodim.

16. Světomu bojestvenomu monastiru ot na Buzeu, ideje est hram světoe Prěobrajenie gospoda Boga i Spasa našego Isusa Hrista, eje est metoh na Duṣka v zemle greskoi.

17. Prepočtanomu vlastelinu gospodstva mi, pačeje is kâștu gospodstva mi, jupanu... i săs sinovi si, elițe mu Bog darovah.

18. Selu... i nasledniți selovu... po imě... i Ispasŭ săs četom si.

15. Rugătorului domniei mele lui popa Kir Nicodim.

16. Sfintei dumnezeești mânăstiri dela Buzău, unde este hramul sfintei Schimbări la față a Domnului Dumnezeu și a Mântuitorului nostru Isus Hristos, care este metoh la Dușca din țara grecească.

17. Prea cinstitutului dregător al domniei mele, de asemene și din casa domniei mele, lui jupan... și cu fiii lui câți Dumnezeu îi va dărui.

18. Satului... și moșnenilor satului anume... și Ispas cu ceata lui.

DE CE DĂ DOMNIA MEA

IV

1. Iakoje da im sât selo Goděni...

2. Iako da im est vă područie selo po imeni... văs să văsom hotarom.

3. Iako da im est edna uja u selo...

4. Da budet obrok svĭatomu monastiru na văseko lěto po ₓ͡ϝ aspri.

5. I paki da im est vinarič gospodstva mi, vare ṣto est dostoanie gospodtsva mi.

6. Da est svĭatomu monastiru po ѯ kola ot sol od oknah ot Ribnik.

7. Iakoje da emu est očnu u selo... văsah vare elika se htet izbrati ot posvudi.

1. Ca să-le fie satul Godenii.

2. Ca să-le fie lor în stăpânire satul anume... tot cu tot hotarul.

3. Ca să le fie lor o funie în satul...

4. Să fie obroc sfintei mânăstiri pe fiecare an câte 3.000 aspri.

5. Și de asemeni să le fie vinăriciul domniei mele or câtă este averea domniei mele.

6. Să-i fie sfintei mânăstiri câte 2 care de sare, dela Ocnele din Râmnic.

7. Ca să-i fie lui ocină în satul... tot or cât se va alege de pretutindenea.

8. Iakoje da sut ot săda napred u mirno i svobodni za večinanie oni i sinovi ih i săs văsah delove ih ocinu ot prăz văs selovu.

8. Ca să fie de acum înainte în pace și slobozi de vecinie ei și fiii lor și cu toate părțile lor de ocină de peste tot satul.

MOTIVUL CONFIRMĂREI ȘI AL DONAȚIEI

V

1. Poneje im est stara i prava očna dedina.

2. Poneje est pokupena za ѣ koni dobri.

3. Poneje est bilo prějde očnu svĭatěi monastire, a potom ga est pokupil gospodstvo mi.

4. Poneje ga dostigoșe ot roditelia gospodstva mi... săs pravom slujbom potom i ot gospodstva mi.

5. Poneje est prěkie Anne danne.

6. Poneje ih preloje svĭatomu monastiru jupan... da sut vŭ poslușanie i vŭ pokrěplenie svĭatomu monastirĭu.

1. Pentru că le este lor veche și dreaptă ocină de moștenire.

2. Pentrucă este cumpărată cu 3 cai buni.

3. Pentrucă a fost mai înainte ocină sfintei mânăstiri iar apoi a cumpărat-o domnia mea.

4. Pentrucă au dobândit-o dela părintele domniei mele... cu dreaptă slujbă iar apoi și dela domnia mea.

5. Pentrucă este dată de zestre Anei.

6. Pentrucă le-au adăogat-o sfintei mânăstiri jupan... ca să fie întru ascultare și întru întărire sfintei mânăstiri.

FORMULE DE POLITEȚE

VI

1. Mnogo zdravie prinosimo gospodstvu vi.

2. Mnogo zdravie i poklonenie.

3. Nizkoie poklonenie daje do lița zemli.

4. Săs mnogo lĭuboviĭu, zdraviĭu i poklonenĭiu.

1. Multă sănătate aducem Domniei voastre.

2. Multă sănătate și închinăciune.

3. Prea plecată închinăciune chiar până la fața pământului.

4. Cu multă dragoste, sănătate și închinăciune.

5. Mnogo zdravie naşim dobrim priatelom i blijnim susedom gospodstva mi.

6. Mnogo zdravie i poklonenie sâdţu i prăgarom ot Braşov.

5. Multă sănătate bunilor noştri prieteni şi de aproape vecini ai domniei mele.

6. Multă sănătate şi închinăciune judeţului şi pârgarilor din Braşov.

OMUL DE INCREDERE

VII

1. I vare şto izrĕčet Dan da vĕruete.

2. I şto izrĕčet sluga gospodstva mi... da veruete. Sut moi reci.

3. I şto izrĕčet slughi gospodstva mi... da ih vĕruvate.

4. I şto izrĕčet vaşimu gospodstvu, vaşe gospodtsvo da go vĕruete ča su istini reci gospodstva mi.

5. Ta elika imat govoriti kŭ vaşe priiatelstvo da znaite ere sut naşi rĕci.

6. I tuzi pustih bolĕrina gospodstva mi jupana Dimitra da şto vi rečet da go veruete, poneje sât reči gospodstva mi.

7. Tuzi si pustih po mejdu vas slugu mi... da elika vam izrečet da go veruete, oti su moe istinne reči, iako da biste slušali ot samih moih ustŭ.

1. Şi orice va spune Dan să credeţi.

2. Şi ce va spune sluga domniei mele... să credeţi. Sunt cuvintele mele.

3. Şi ce vor spune slugile domniei mele... să-i credeţi.

4. Şi ce va spune domniei voastre, domnia voastră să-l credeţi căci sunt cuvintele adevărate ale domniei mele.

5. Şi câte are să vorbească către prietenia voastră să ştiţi că sunt cuvintele noastre.

6. Şi iată am trimis pe boierul domniei mele pe jupan Dumitru, şi ce vă va spune să-l credeţi, căci sunt cuvintele domniei mele.

7. Iată mi-am trimis printre voi pe sluga mea... şi câte va spune el vouă, să-l credeţi căci sunt adevăratele mele vorbe, ca şi cum aţi asculta din însăşi gura mea.

AMENINŢĂRI, JURĂMINTE, BLESTEM

VIII

1. I kto sĭa ştet pokusit ot bolĕru gospodstva mi velitĕh je

1. Şi cine se va încumeta dintre boierii domniei mele mari şi

i malih da sĭa ne drăjet na ṣto sâm utvrădilĭ i uzakonil, to takovii imat priiati veliko zlo i orghie ot gospodstva mi.

2. I kto se bi pokusilĭ da im pozabavit, aṣte i vlas edin, to takovii imat priĭati veliko zlo i orghie ot gospodtsva mi.

3. I kto sia htet pokusit... moim siraṭem, aṣte i vlas edin, to takovi imat priiati veliko zlo i orghiĭu ot gospodstva mi.

4. I kto sĭa ṣtet pokusit ot bolĕrŭ gospodstva mi velițĕh je i malîh da prilojit toizi kumerkŭ a ne stoit na ṣto sâm utvrădilŭ i uzakonil, na prăvîm zakoně, to takovi imat priĭati veliko zlo i orghiia ot gospodtsva mi, iako prĕstâpnik i prĕslușnik i posramitel i nevĕrnik siemu hrisovulu gospodstva mi.

5. I zaklemo se na Gospoda Boga sătvorṣago nebo i zemlĕ i na Prĕčstie ego Bogumateri i na svĭati Apostoli i na svĭatoe ievanghelie i na văsi svĭati.

6. A hto bî razvalil ot bolĕrŭ gospodstva mi, makar i samo gospodstvo mi, da est proklĭat ot Hrista Boga văsedrăjitelĕ amin.

7. I vare kto sĭa bi pokusil, iako da prĕstâpit sie kletvi, to takovaago da ubiet Gospodĭ Bogĭ, zde je tĕlom a vŭ bâdâștii vĕkŭ dâṣea, i da imat učiastie sŭ

mici, să nu se țină de cele ce am întărit și legiuit, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

2. Și cine va îndrăzni să-i turbure, chiar și cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

3. Și cine se va încumeta să... săracilor mei, măcar cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

4. Și cine se va încumeta dintre boierii domniei mele, mari și mici, să mărească această vamă și nu se va ține de cele ce am întărit și legiuit prin așezământul de mai înainte, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea, ca un călcător și neascultător și rușinător și necredincios acestui hrisov al domniei mele.

5. Și ne jurăm pe Domnul Dumnezeu, carele a făcut cerul și pământul, și pe prea curata lui Maică a lui Dumnezeu și pe sfinții apostoli și pe sfânta evanghelie și pe toți sfinții.

6. Iar cine dintre boierii domniei mele ar răsturna (aceasta) măcar și însăși domnia mea, să fie blestemat de Hristos Dumnezeu a tot țiitorul, amin.

7. Și cine se va încumeta ca să calce aceste jurăminte, unul ca acela să-l ucidă Domnul Dumnezeu aici cu trupul iar în veacul viitor cu sufletul și să aibă parte

Iĭudâ i sŭ Ariem i da est proklĭat ot otța i sina i svĭatogo duha i ot ѿ҃ sviatîh oteцŭ ije vŭ Nikei amin.

8. I da mu est săpostatnița prĕčista Bojiĭa Mati na strașnom sâdiște, i da imat učastie să Iĭudâ i să Ariâ i s onĕmi Iudei ije văzăpișe na Gospoda Boga i Spasa nașego, krăv ego na nih i na cedĕh ih, eje est i bâdet vŭ vĕkî aminĭ.

9. Ești eje i zaklinanie postavlĕet gospodstvo mi: iako po sămrîti gospodstva mi kogo Gospodĭ Bog izberet biti gospodinĭ Vlașkoi zemli ili ot strădečnago ploda gospodstva mi ili ot sărodnic gospodtsva mi ili po grĕseh nașih ot inoplemenik, tot da aște početet i da ponovit i da utvrădit sii hrisovul gospodstva mi. I togo Gospodĭ Bog da ga početet i da utvrădit i da săhranit v gospodstvĕ ego...

cu Iuda și cu Arie și să fie blestemat de Tatăl și de Fiul și de Sfântul Duh și de cei 318 sfinți părinți dela Nicea, amin.

8. Și să-i fie potrivnică prea curata Maică a lui Dumnezeu la înfricoșata judecată și să aibă parte cu Iuda și cu Arie și cu acei Iudei cari au strigat împotriva Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru: sângele lui asupra lor și asupra copiilor lor, căci este și va fi în veci amin.

9. Incă și jurământ pune domnia mea ca după moartea domniei mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie domn în Țara Românească, sau din rodul de inimă al domniei mele, sau din ruda domniei mele, sau după păcatele noastre din alt neam, unul ca acela încă să cinstească și să înnoiască și să întărească acest hrisov al domniei mele. Și pe unul ca acela Domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l întărească și să-l păzească în domnia lui...

MARTORI

IX

1. Svĕdetelie siemu hrisovulu gospodstva mi.

2. Seje i svĕdetelie postavlĕet gospodstvo mi.

1. Martorii acestui hrisov al domniei mele.

2. Iată și martori pune domnia mea.

FINALE

X

1. Ino nĕst nă po orizmu gospodstva mi. I Bog vi veselit.

2. Inako da nĕst. I Bog da vi pazit (hranit).

3. Ino ne ștet bîti. I Bog da vi dast zdravie.

4. Ino da ne učinite. I Bog da vi umnojit lĕta săs veselie amin.

5. Ino da ne storite. I Bog da umnojit lĕta gospodtsva ti.

6. Inako da ne drăznete uzĭati, nă toliko po orizmu gospodtsva mi. I Bog vi veselit.

7. Inako da ne smĕte učiniti nâ toliko po naștei rĕči.

8. I Bogŭ vi dast zdravie.

9. Toe davamo vŭ uvĕst gospodstvu vi.

10. Toi molimo vașoi milosti.

1. Altfel nu este ci după porunca domniei mele. Și Dumnezeu să vă bucure.

2. Altfel să nu fie. Și Dumnezeu să vă păzească.

3. Altfel nu va fi. Și Dumnezeu să vă dea sănătate.

4. Altfel să nu faceți. Și Dumnezeu să vă înmulțească anii cu bucurie, Amin.

5. Altfel să nu faceți. Și Dumnezeu să înmulțească anii domniei tale.

6. Altfel să nu îndrăzniți a lua, ci numai după porunca domniei mele. Și Dumnezeu să vă bucure.

7. Altfel să nu îndrăzniți a face ci numai după vorba noastră.

8. Și Dumnezeu să vă dea sănătate.

9. Acestea vi le dau de știre domniei voastre.

10. Aceasta rugăm pe măria voastră.

DATAREA. PISARI

XI

1. Pisa se Dekevrie ѝ.

2. I Nikula pisah vŭ nastolnem orașu Trăgoviști mĕseța Ghenar ѧ̃, lĕtu je tekâștu ₓ҂ѕѱ̃ѧθ indiction θ̃.

1. Scris în Decemvrie 8.

2. Și Nicula a scris în orașul de scaun Târgoviște, luna lui Ianuarie 30, anul curgător 6939, indictionul 9.

3. Pisa sĭa vŭ grad Bukureşti měseţa Mart ѕ̃ v leto ×ѕ̃ѱѳн indiction ѓ.

4. I pisaâ Mihail diakĭ u stolnom Trĭgovişti měseţa Aprilia, ѝ dnĭ, vŭ lěto ×ѕ̃ѱѧѕ endîktion ѧ̃ı.

5. I se ponovih i potvrădih vŭ vrěmĭa egda mi dade gospodinĭ mi kral haraghiĭa ot banov, da sĭa činit vŭ zemli gospodstva mi. Noevria ѝ.

3. S'a scris în cetatea Bucureşti luna Martie 6 în anul 6978 indictionul 3.

4. Şi a scris Mihail diac în scaunul Târgovişte în luna Aprilie 8 zile, în anul 6945 indictionul 14.

5. Şi aceasta am înnoit şi am întărit în vremea când mi-a dat domnul meu craiul hereghia de bani, ca să se facă în ţara domniei mele. Noembrie 10.

LECȚIA a X-a

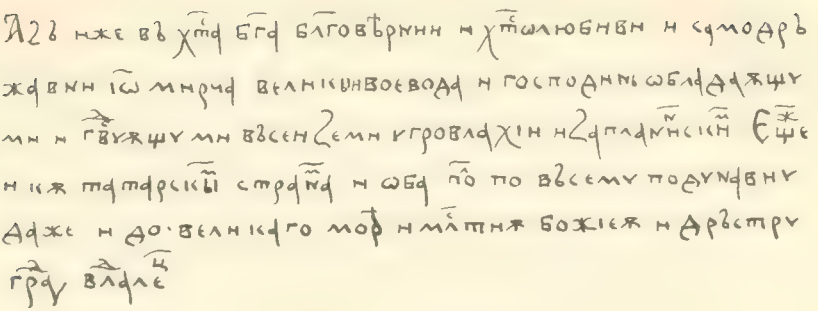

Азъ иже къ	Eu cel în
Христа Бога	(al lui) Cristos (al lui) Dumnezeu
благовѣрнии и Христолюбивии	binecredincios și (de) Hristos-iubitor
и самодръ‖жавни	și singur-stăpânitor
Iw Мирча великыи воевода	Io Mircea mare voevod
и господинъ	și domn
wбладажщѧ ‖ ми	oblăduind
и господствѣжщѧ ми	și domnind
късеи земи Ѫгровлахїи	(a) toatei țări Ungrovlahiei
и заплаинскым	și peste-munți
еще же ‖ и кѫ татарскым странам	încă și spre tătărești părți
и wба пол	și ambelor laturi
по късемѧ Подѫнавиѧ ‖	pe totului Podunaviului
даже и до	chiar și până la
великаго морѣ	(a) marei mări
и милостиѫ божїеѫ	și (din) mila Dumnezeului
и Дръстрѧ ‖ градѧ	și Dârstorului cetății
кладалец	stăpânitor.

† Eu cel în Hristos Dumnezeu binecredinciosul și de Hristos iubitorul și de sine stăpânitorul Io Mircea, mare voevod și domn, oblăduind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei, încă și spre părțile tătărești și pe amândouă laturile ale întregei Podunavii, chiar și până la Marea cea mare și din mila lui Dumnezeu stăpânitor și al cetății Dârstor.

Notă. — Începând cu Lecția X-a, dăm transcrierea textului lecțiilor în cirilice și în majuscule numele proprii.

Vezi la finele cărții: alfabetul, cifrele, variantele literilor cirilice, lista abrevierilor.

LECȚIA a XI-a

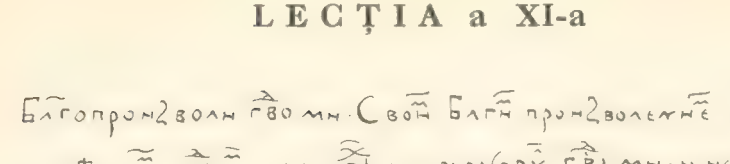

благопроизволи господьство ми	† (a) binevoit domnia mea
своим благим произволением	(cu al) său bunei voinței
чистим || и свѣтлым сръдцем,	curatei și luminatei inimei
и даровахъ	și (am) dăruit
сии хрїсовѹл господьства ми	acest hrisov (al) domniei mele
и исплънихъ || прошение	și (am) împlinit cererea
пръгарем Брашовскым	pârgarilor brașovenilor
понеже просихъ	pentrucă (au) rugat
господьство ми, ||	domnia mea,
іако да поновим	ca să înnoesc
и да ѹтврьдим	și să întăresc
закони,	legile,
ѥто сѫ имали	ce aceștia (au) avut
ѿт прѣро||дители	dela strămunii
господьства ми	domniei mele
за кѹрмерькъ	pentru vama
по тръговохъ	prin (a) târgurilor
ѹ земи господьства ми	în (a) țării domniei mele
и || на пѫти Брашовском	și pe drumului Brașovului
дорї до Брайлок	până la Brăila.

A binevoit domnia mea prin a mea bunăvoință, cu inimă curată și luminată, și am dăruit acest hrisov al domniei mele și am împlinit cererea pârgarilor Brașoveni fiindcă au rugat pe domnia mea ca să înoesc și să întăresc legile ce ei au avut dela strămunii domniei mele pentru vamă prin târgurile din țara domniei mele și pe drumul Brașovului până la Brăila.

LECȚIA a XII-a

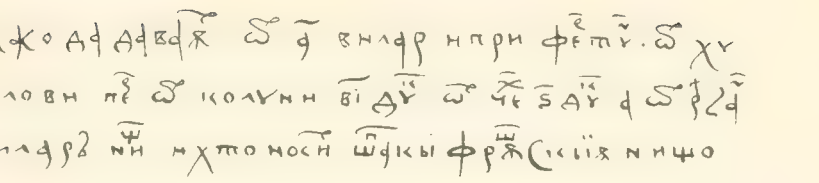

ꙗко да даважт	ca să dea (ei)
wт а̃ вилар Ипри фертꙋн,	dela 1 vilar (de) Ipru fertun,
wт Хꙋ‖солоки перпер	dela (al) Luviei perper
wт Колꙋни ѣ̃ дꙋкати	dela Coluniei 12 ducați
wт Чехна ѕ̃ дꙋкати	de Cehia 6 ducați
а wт рѣзан ‖ виларъ	iar dela tăiat vilar
ницꙗ;	nimic;
и хто носит	și cine aduce
шапкы фрꙗшскыѫ, ницꙗ;	șăpci frăncești nimica.

Ca să dea: de un vilar de Ypres un fertun; de Louvain, un perper; de Colonia 12 ducați, de Cehia, 6 ducați; iar de vilar tăiat, nimica; și cine aduce șăpci frâncești, nimica.

Sfat: Cuvintele asemănătoare, ca formă grafică, se vor grupa, căutând a forma din ele o mică propoziție.

De ex.: Нинѣ ницꙗ. Никто нигдѣ. *(Acum nimic. Nimeni nicăeri).*

LECȚIA a XIII-a

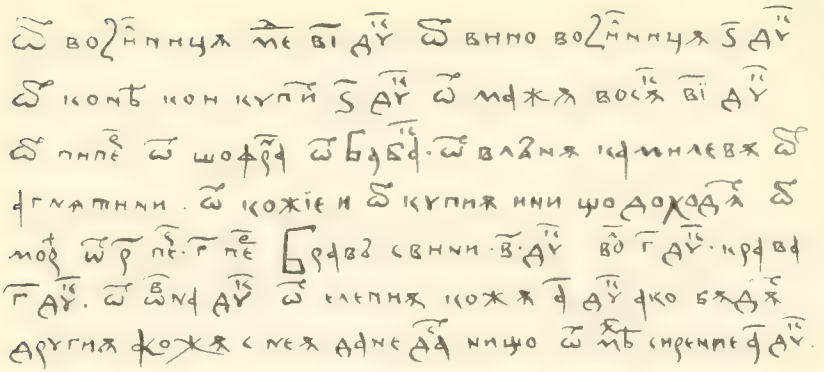

wт козилницѫ меда	din (al) butoiului mierei
вї (два на десет) дѫкати	2 10 (12) (douăsprezece) ducați
wт вино козилницѫ	din vin butoiului
ѕ́ (шест) дѫкати ‖	6 (șase) ducați
wт конѣ	de (a) calului
кои кѫпит, ѕ́ дѫкати,	cine cumpără, 6 ducați
wт мажѫ косѫка	de (a) majei (a) cerei
вї дѫкати ‖	2 10 ducați
wт пипера, wт шофрана	de (a) piperului, de șofranului
wт бабака,	de bumbacului
wт вълнѫ камилевѫ,	de (a) lânei (a) cămilei
wт ‖ агнѫтини,	de (a) mielului
wт кожїе и	de (a) pieilor și
wт кѫпиѫ инии,	de mărfurilor alte
що доходѫт wт ‖ морѣ,	ce vin dela (al) mării,
wт р̃ (сто) перперь г̃ (три) перпери	dela 100 (sută) perperi 3 (trei) perperi
брав скини	masculul porcului
к̃ дѫкати	2 ducați
вол г̃ дѫкати	boul 3 ducați
крава ‖ г̃ дѫкати	vaca 3 ducați
wт wвна дѫкат	de (a) berbecului ducatul
wт елениѫ кожѫ	de (a) cerbului pielei
а̃ дѫкат;	1 ducat
ако бѫдѫт ‖	dacă vor fi
дрѫгиѫ кожѫ	alte piei

с неѫ,	cu ea,
да не даст нищо,	să nu dea nimic
wт мѣха сиренне	dela (a) burdufului brânză
а̑ дѫкат	1 ducat.

De butoiul de miere 12 ducați, de butoiul de vin 6 ducați, de cal, cine cumpără, 6 ducați, de majă de ceară 12 ducați, de piper, de șofran, de bumbac, de lâna de cămilă, de (lâna de) miei, de piei și de alte mărfuri ce vin dela mare, dela 100 perperi, 3 perperi; vierul 2 ducați, boul 3 ducați, vaca 3 ducați, de berbece un ducat, de piele de cerb 1 ducat; dacă vor fi alte piei cu ea, să nu dea nimic dela burduful de brânză, 1 ducat.

LECȚIA a XIV-a

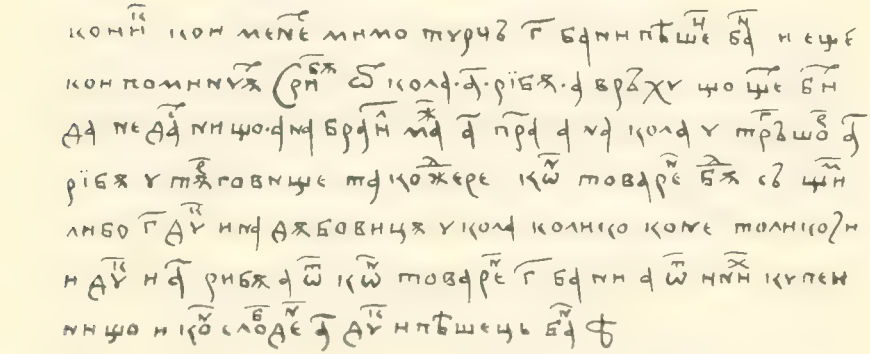

коникъ, кои менет	călărețul care trece
мимо Тѫрчѣ	pe la Turci (Bran)
ѓ бани;	3 bani;
пѣшец бан.	pedestrul (1) ban;
И еще кои	Și încă cei
поминѫѫт с рибѫ,	trec cu pește,
wт кола а̑ рѣбѫ,	de car 1 pește
а крѣхѫ що щет бити,	iar (pe) deasupra ce va fi
да не даст нищо.	să nu dea nimic.
Я на Бранлов	Iar la Brăila
мажа а̑ перпера,	maja 1 perper,
а на кола	iar la car
ѫ Трѣгшор а̑ рѣбѫ;	în Târgșor 1 pește;
ѫ Тржговище	în Târgoviște

тако́ждере;	așijderea;
кѡн товарен	calul încărcat
бѫдї съ цим ‖ либо,	fie cu ce ori (orice)
ѓ дѫкати;	3 ducați
и на Дѫбовицѫ,	și la Dâmbovița,
ѕ кола, колико коне,	la car câți cai,
толикози ‖ и дѫкати	atâția și ducați
и а҃ рибѫ;	și 1 pește,
а wт кѡн товарен	iar dela calul încărcat
ѓ бани,	3 bani,
а wт инѫ кѫпен ‖	iar dela altor mărfurilor
ницо;	nimic;
и кон слободен	și calul slobod
а҃ дѫкат	1 ducat
и пѣшець бан †.	și pedestrul (1) ban †.

Călărețul care trece pe la Bran, 3 bani; pedestrul 1 ban. Și încă cei ce trec cu pește, de car, 1 pește; iar pentru ce va fi pe deasupra, să nu dea nimic. Iar la Brăila, de majă 1 perper; iar de car în Târgșor 1 pește. La Târgoviște așișderea. Calul încărcat, fie cu orice, 3 ducați. Și la Dâmbovița, câți cai la car, atâția ducați și 1 pește; iar dela calul încărcat, 3 bani; iar dela alte mărfuri, nimic; și calul slobod, 1 ducat; iar pedestrul 1 ban.

LECȚIA a XV-a

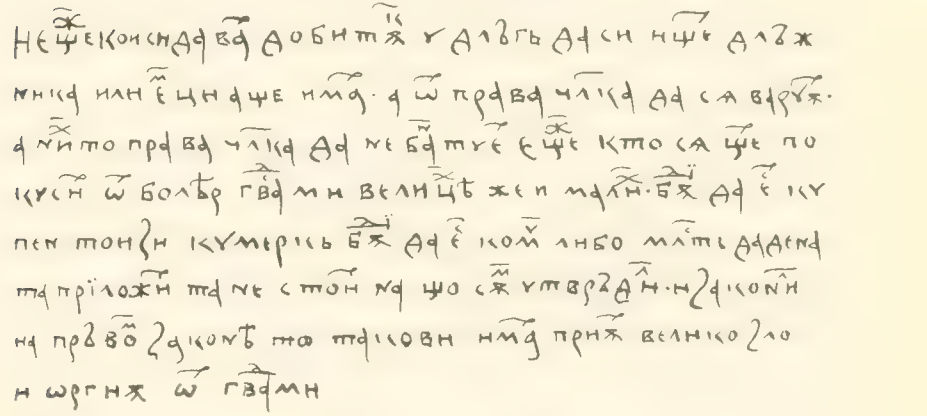

И ещеже кон	și încă cine
си дават добитѫк	își dă avutul
ѕ дъгъ,	în datorie,

да си ищет	să își caute
длъж|ника	(al) datornicului
или емци,	sau chezașii,
аще имат;	dacă are,
а wт права члов'ка	iar de (al) dreptului omului (omul drept)
да сѧ варѫѫт; |	să se ferească;
а никто	iar nimeni
права члов'ка	(al) dreptului omului (pe omul drept)
да не бантѫет.	să nu bântuie.
Ѥщеже кто сѧ	Incă cine se
щет по|кѫсит	va îndrăzni
wт болѣр	dintre boierilor
господства ми,	domniei mele,
велиц'х-же и малих,	marilor și micilor,
бждї да ест кѫ|пен	fie să este cumpărat
тонзи кѫмерк,	acel vamă,
бждї да ест	fie să este
комѫ либо	cui-ori (oricui)
милость дадена, |	milă dată,
та прїложит	și adaogă
та не стоит	și nu stă
на що сѧм	pe ce am
ѣтвръдил	întărit
и законил |	și (am) legiuit
на пръвом законѣ,	pe întâiului legii,
то такови	atunci astfel
имат прижти	are (a) primi
велико зло |	mare rău
и wргиж	și urgie
wт господства ми	dela (a) domniei mele.

Și încă, cine-și dă marfa pe datorie, să-și caute datornicul sau chezașii, dacă-i are; iar de omul drept să se ferească.

Și nimeni pe omul drept să nu bântuiască. Incă și cine se va încumeta, dintre boierii domniei mele, mari și mici, fie că va fi cumpărată acea vamă, fie că-i va fi cuiva dată ca milă, și va adăoga și nu va sta pe aceea ce am întărit și legiuit prin legea d'întâi, apoi, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

LECȚIA a XVI-a

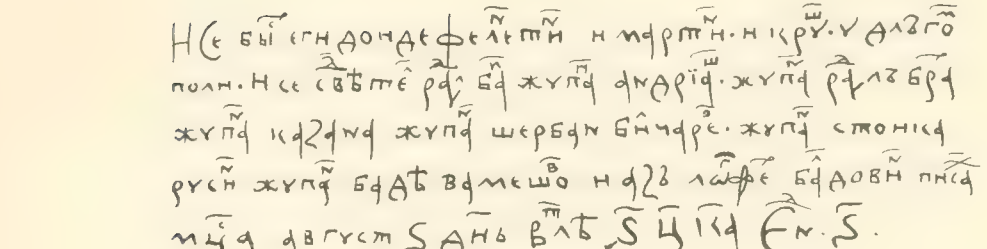

И сѣ бысть,
ги донде
Фелентин и Мартин
и Крѫш
ѕ Дългом| поли,
и сѣ свѣдѣтеле:
Радѹл бан,
жѫпан Индрїаш,
жѫпан Радѹлъ,
брат | жѫпана Казана,
жѫпан Шербан Билчарев,
жѫпан Стоика | Рѫсин,
жѫпан Бадѣ Камешок.
И азъ логоѳет
Балдовин писахъ,|
мѣсеца Авгѹста
ѕ дьнь,
къ лѣто ,ѕѱцка, (шест хиляд
девѣт сто два десѧт един)
ендиктіѡн ѕ.

și aceasta (a) fost,
când (au) venit
Felentin și Martin
și Cruș
la Lungului-câmpului
și iată martorii:
Radul ban,
jupan Andriaș,
jupan Radul,
frate (al) jupanului (al lui) Cazan,
jupan Șerban (al lui) Bilcear
jupan Stoica (al) Rusului,
jupan Badea (al) Vameșului.
Și eu logofătul
Baldovin (am) scris,
(a) lunei (a lui) August
6 zile,
în anul 6921 (șase mii nouă sute
douăzeci unu)
indictionul 6.

Și aceasta a fost când au venit în Câmpulung Felentin, Martin și Cruș.

Și iată martorii: Radul ban, jupan Andriaș, jupan Radul, fratele jupanului Cazan, jupan Șerban al lui Bilcear, jupan Stoica Rusul, jupan Badea, al vameșului. Și eu, logofătul Baldovin, am scris în luna lui August 6 zile în anul 6921 (= 1413) indictionul 6.

LECȚIA a XVII-a și a XVIII-a

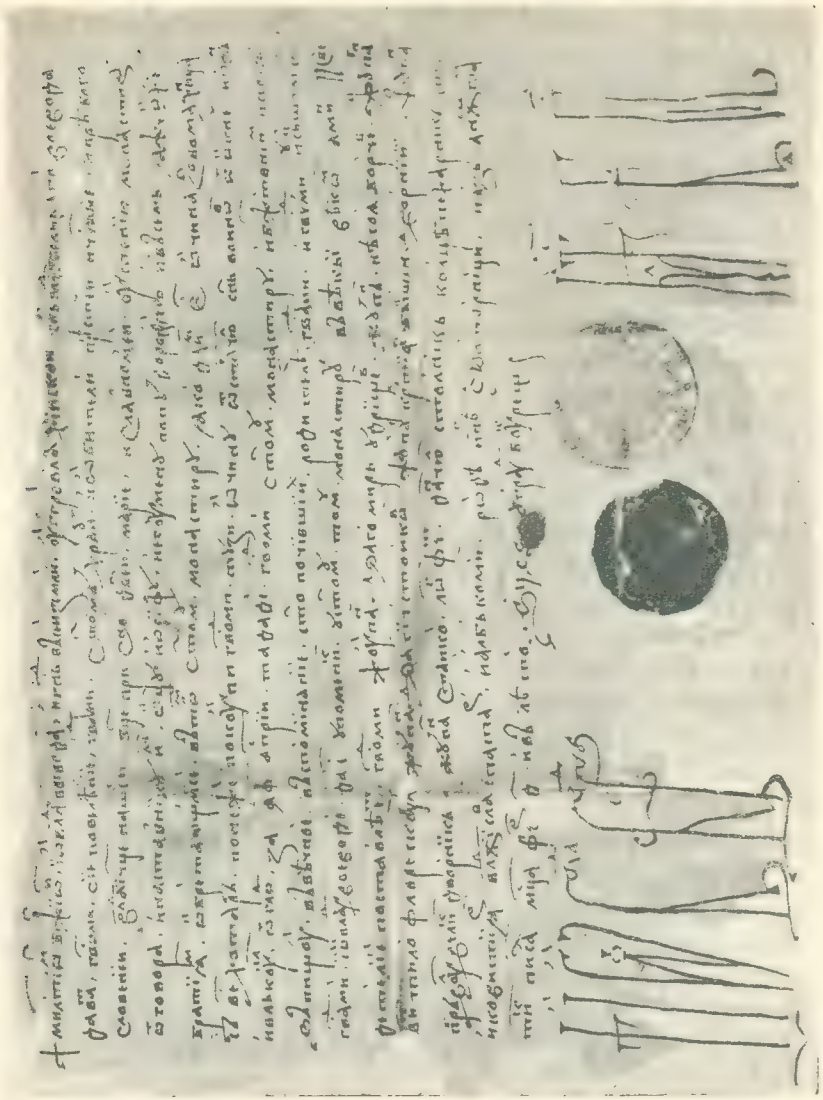

LECȚIA a XVII-a

† Милостїѭмъ божїѭмъ	(Cu) mila (lui) Dumnezeu
Іѡ Блдъ воєвода	Io Vlad voevod
и господинъ въсєи земли Оуггро-влахїискои	și domn toatei țării Ungrovlahi-ceștei
синъ Блдда великаго воєводд, ||	fiu Vladului marelui voevod
Дават господствѡ мн	dă domnia mea
сїѥ повелѣнїѥ	această poruncă
господства мн	(a) domniei mele
свѧтомъ хрдмъ	Sfântului hramului
и wбителн	și lăcașului
прѣсвѧтен и чистые	Prea-Sfintei și Curatei
и прѣблаго||словенен	și Preabinecuvântatei
влддїчице нашен	stăpânei noastre
Богородице	Născătoarei-de-Dumnezeu
прнснодѣвн Мдрїѥ	Pururea-Fecioarei Mariei
и слдвномъ ен оуспенїю	și slăvitei ei Adormiri
монастирѧ || wт Говора	mânăstirei dela Govora
и настдвнїкѹ нмъ	și conducătorului lui
wтцѹ Нwсїфѹ	părintelui Iosif
и єгоуменѹ попѹ Дороѳею	și egumenului popei Dorotei
и въсємъ ижє w Христе ||	și tuturor cei întru Hristos
братїнмъ, wбретающнм сѧ	fraților, aflători
къ томъ свѧтомъ монастирѧ	în acestui sfântului mânăstirei
ижо да нм ест	ca să lor este (să le fie)
wчина зовома Хинца ||	moșia numită Hința
със вес хотаръ, понеже	cu tot hotarul pentrucă
покоѹпн господство мн	(a cumpărat Domnia mea
тѧзн wчинѹ	această moșie
wт Станчюл, синъ Воинwв,	dela Stanciu, fiul (lui) Voinea
wт Ѻкнех, и wт Дан ||	dela Ocne și dela Dan
и Блькоул wт Глвд	și Vâlcul dela Glod
за ҳаѳ аспрїи.	pentru 1500 aspri.

Din mila lui Dumnezeu, Io Vlad voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad voevod, dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfântului hram și lăcaș al Prea Sfintei și Curatei și Prea bine Cuvântatei Stăpânei noastre, Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria, și slăvitei ei Adormiri,

mânăstirei dela Govora și conducătorului ei, părintelui Iosif și egumenului Popa Dorotei, și tuturor celor întru Cristos frați aflători în această sfântă mânăstire, ca să le fie lor moșia numită Hința, cu tot hotarul, pentrucă a cumpărat domnia mea această moșie dela Stanciul, fiul lui Voinea, dela Ocne și dela Dan și Vâlcul dela Glod, pentru 1500 aspri...[1]).

LECȚIA a XVIII-a

Та дадѣ	Apoi a dat-(o)
господство ми сѫтомѹ монастирѹ	domnia mea sfintei mânăstiri
и божественїим иноком҃ ||	și dumnezeeștilor călugărilor
къ пищю҃,	întru hrană
къ вѣчное къспомѣнанїе	în vecinică pomenire
сѫтопочѣкшихъ родителѣхъ	sfânt-răposaților părinților
господства ми, и господствѹ ми	domniei mele și domniei mele
и ѹспшомѹ сынѹ ||	și adormitului fiului
господства ми, Іѡ Владꙋ воєводе,	domniei mele (lui) Io Vlad voevod
да ѥст ѹ поменик	să este (fie) în pomelnic
ѹ сѫтомѹ томѹ монастирѹ	în sfântului acestui mânăstiri
къ вѣкы вѣкѡм҃ амин.	în vecii vecilor amin.
И сѵ||дѣтелїе поставлѣет господство ми:	Și martori pune domnia mea:
жꙋпан Драгомирь Ѫдрїшєк,	jupan Dragomir (al lui) Udrișteș,
жѹпан Нѣгоѫ Борчєк,	jupan Neagoe (al lui) Borcea,
жѹпан || Винтилэ Флорескоѹл,	jupan Vintilă Florescul
жѹпан Драгꙋ҃ч Стоикѡк,	jupan Drăghici (al lui) Stoica,
жѹпан Крстꙋ҃ан быкшꙋ҃н дворник,	jupan Cristian fost vornic,
жѹпан || Пръкоѹл велики дворꙋ҃къ,	jupan Pârvul mare vornic,
жѹпан Стайко логофет,	jupan Staico logofăt,
Данчюл столнꙋ҃къ,	Danciul stolnic,
Колцѣ пехарнꙋ҃къ,	Colțea paharnic,
Ста ико кистꙋ҃яр,	Staico vistier,
Влѫдꙋ҃слак спатар,	Vlădislav spătar,
и Ѩлбъ комис,	și Albul comis

[1]) Urmarea documentului în Lecția XVIII-a.

397187

Рωдѣ и Нѣг, страторнїцн.	Rodea și Neag, stratornici.
И азъ Їнжш грама|тик	Și eu Ianăș gramatic
писахъ	(am) scris
мѣсеца Февр8арнз д	în (a) lunei (a lui) Februarie 4
и въ лѣто ×ѕцчѕ	și în anul 6996
8 градѹ Бокѵ8рещї.	în cetății București.
† Їѡ Влад Вωевωда,	(Monograma) † Io Vlad Voevod
милостїю божїю господинь.	(din) mila (lui) Dumnezeu Domn.

Apoi a dat-o domnia mea sfintei mânăstiri și dumnezeeștilor călugări întru hrană spre vecinica pomenire a sfânt răposaților părinți ai domniei mele și domniei mele și răposatului fiu al domniei mele Io Vlad voevod, să fie în pomelnicul dela această sfântă mânăstire în vecii vecilor amin.

Și martori pune domnia mea: jupan Dragomir, al lui Udriște, jupan Neagoe al lui Borcea, jupan Vintilă Florescul, jupan Drăghici al lui Stoica, jupan Cristian fost vornic, jupan Pârvul mare vornic, jupan Staico logofăt, Danciul stolnic, Colțea paharnic, Staico vistier, Vladislav spătar și Albu comis, Rodea și Neag stratornici. Și eu, Ianăș gramatic, am scris în luna Februarie 4, și în anul 6996 (1488), în cetatea București.

(Monograma): † Io Vlad Voevod din mila lui Dumnezeu Domn.

LECȚIA a XIX-a

FORMULAR MOLDOVENESC

TITULATURI

I

1. Iw... господаръ земли Молдавскои.

2. Iw Алеѣандрь воевода и господинъ късеи земли Молдовлахїискои.

3. Милостїю Божиею мы Юга воевода, господинъ земли Молдавскои.

4. Милостию Божиею мы Илїа воевода и братъ господства ми Стефан воевода, господари земли Молдавскои.

5. Великиі самодержавнъи милости Божи господинъ Iw Романь воевода, обладаѫ землею Молдавьскою wт планинъı до морѧ.

6. Великиі самодержавныи господинъ Iw Роман воевода землѣ Молдавскоїѧ, wт планины до брегъ морѧ.

7. Милостию Божиею Iw раб владыки моего Исуса Христа, Iw Алеѣандр воевода и господинъ късеи земли Молдовлахїискои.

1. Io... domn țărei Moldovei.

2. Io Alexandru voevod și domn a toată țara Moldovlahiei.

3. Cu mila lui Dumnezeu, noi, Iuga voevod, domnul țării Moldovei.

4. Cu mila lui Dumnezeu, noi, Ilie voevod și fratele domniei mele Ștefan voevod, domnii țării Moldovei.

5. Marele, singur stăpânitor, cu mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voevod, stăpânind țara Moldovei din munte până la mare.

6. Marele singur stăpânitor domn, Io Roman voevod al țărei Moldovei, din munte până la malul mării.

7. Cu mila lui Dumnezeu, Io, robul stăpânului meu Isus Hristos, Io Alexandru voevod și domn a toată țara Moldovlahiei.

CE FACE DOMNIA MEA?

II

1. ...Чинимъ знаменито...

2. Чинимъ то вѣдомо...

3. Чинимъ знаменито сиеѫ листом нашим...

4. Знамение чинимъ нашим листом...

1. ...Facem cunoscut...

2. Facem aceasta cunoscut...

3. Facem cunoscut cu această carte a noastră...

4. Înștiințare facem cu a noastră carte...

CUI DĂ DE ȘTIRE?

III

1. Вѣсем кто вѕрит на сим листом или его вслишит чтѵчи.

2. Всѣмъ добрымъ паномъ ктожь на сеи листъ вѕритъ или его вслышитъ чтѵчи.

3. Всимъ добромъ паномъ кто на нь вѕритъ или его вслышитъ.

1. Tuturor cari vor căuta la această carte sau o vor auzi citindu-se.

2. Tuturor bunurilor pani cari vor căuta la această carte sau o vor auzi citindu-se.

3. Tuturor bunilor pani cari vor căuta spre dânsa sau o vor auzi.

CE ADUCE LA CUNOȘTINȚĂ?

IV

1. Ѡже дали есми.

2. Ѡже миловали есми.

3. Ѡже есми ихъ миловали особною милостию и дали есми.

4. Оже тот истинны слѹга и боиар наш, Тѹдор слѹжил нам правкю и вѣрною слѹжбою.

5. Оже миловали есми нашею особною милостию и дали есми в нашеи земли в Молдавскои.

6. Оже тот слѹга и пан наш Строе слѹжил прѣждепочившим родителнем нашим правою и вѣрною слѹжбою а днесь слѹжит нам правою и верною слѹжбою.

7. Ѡже чинили есми въ задѹшне дѹш скѧтопочившихъ предковь и за наше здравие и дали есми монастирю скѧтого Николаа.

1. Că am dat.

2. Că am miluit.

3. Că i-am miluit cu osebită milă și le-am dat...

4. Că această adevărată slugă și boer al nostru, Tudor, ne-a slujit nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă...

5. Că l-am miluit cu osebita noastră milă și i-am dat în țara noastră a Moldovei...

6. Că această slugă și pan al nostru Stroe a slujit mai înainte răposaților părinților noștri cu dreaptă și credincioasă slujbă și astăzi ne slujește nouă cu dreaptă și credincioasă slujbă.

7. Că am făcut pentru pomenirea sufletelor sfânt răposaților înaintașilor și pentru sănătatea noastră și am dat mânăstirei Sf. Niculae...

8. Ѡже дали есми и миловали по слѹга наш вѣрни пан Дан мытник из наших правих отнин и дѣдьнин за его правкою слѹжбѹ что чинил нам.

9. Ѡже чинили есми нашим добрим ѹмыслом и съ всеи нашеи радою и чинили за дѹшѹ прежде скѫтопочившихъ господар, предков наших, и за здравие нашего господства и дали есми цѣркви Скѫтои Пѧтници.

10. Ѡже дали есми по нашею доброю волю и никим непонѹжден, не ѹзимах ничесого за нас назад ѡт сне напрѣд...

11. Ѡже чинили есми за наше здравїе и за наше спасение и дали есми монастирю ѡт Нѣмц.

12. ...Благопроизволи господство ми моим благим произволением и чинили есмо вь задѹшие скѫтопочившихъ родителеи моих и за здравие и в задѹшие дѹши господства ми и госпожди господства ми Маренж и дѣтеи господства ми.

13. ...Ѡже тот истинын Башот Манойл принде пред нами своею доброю волею, никим непонѹжден, а ни присилован и дал ест едно село, свои ѹрик на име...

14. Ѡже миловали есми нашею особною милостию и потвердили есми их отнина и дали есми ѹ нашеи земли.

15. ...Ѡже разѹмели есми нашим добрим разѹмом и с нашею

8. Că am dat și am miluit pe sluga noastră credinciosul pan Dan vameșul, din ale noastre drepte ocine și moșii, pentru buna slujbă ce ne-a făcut...

9. Că am făcut cu al nostru cuget bun și cu deplin sfatul nostru și am făcut pentru sufletul sfânt răposaților domni de mai înnainte, înaintași ai noștri, și pentru sănătatea domniei noastre, și am dat bisericei Sfintei Vineri...

10. Că am dat de a noastră bună voe și nesiliți de nimeni, neluând nimic pentru noi îndărăt de aci înainte...

11. Că am făcut pentru sănătatea noastră și pentru mântuirea noastră și am dat mânăstirei dela Neamț...

12. ...A binevoit domnia mea cu a mea bunăvoință și am făcut pentru pomenirea sfânt răposaților părinților mei și pentru sănătatea și pomenirea sufletului domniei mele și a doamnei domniei mele Marena și a copiilor domniei mele...

13. ...Că acest adevărat Bașotă Manoil a venit înaintea noastră de a sa bună voe, de nimeni silit, și nici asuprit și a dat un sat, uricul său, anume...

14. Că i-am miluit cu osebita noastră milă și am întărit ocina lor și le-am dat în țara noastră...

15. ...Că am cugetat cu cugetul nostru cel bun și cu a

доброю волею и дали есми кнѣгини нашеи госпожди Маренж... монастир... да ест ѥи ѕрик.

16. Оже благоизволи господьство ми нашим добрим ѕмислом и дали есми, монастирю wт Молдавицѫ две челеди за цигань.

17. Оже благопроизволи господьство ми нашим благѫм произволением, и чистим и скѧтѫм сръдцемь...

noastră bună voire și am dat soției noastre doamnei Marena... mânăstirea... să-i fie uric...

16. Că a binevoit domnia mea cu al nostru bun gând și am dat mânăstirii dela Moldovița două sălașe de țigani...

17. Că a binevoit domnia mea, cu a noastră bună voință și curată și luminată inimă...

URIC

V

1. ...Да ѥмѕ ест ѕрик.

2. Да ѥмѕ ест ѕрик съ всем доходом.

3. ...Все да ѥмѕ ест ѕрик съ всем хотаром...

4. Даем wт нас ѕрик...

5. ...Да ѥмѕ ест ѕрик съ всем доходом непорѕшено николиже к кѣк...

6. ...Дали есми и поткрѣдили правокѣрное его кнслѕжение ѕ нашеи земли, едно татарско село и ѕ том селе десет челеди за татар по имѣ...

7. Занеже мѫ видѣвше данне скѧтопочившаго родителя нашего, такожде даем и поткрѣпждаем скѧтеи црѫкви монастирю wт Нѣмц тот кышепписаное татарское село да ѥи ест ѕрик с всем доходом непорѕшено николиже к кѣк.

8. Да ѥмѕ ест ѕрик съ всем доходом, ѥмѕ и дитем его и

1. ...Să-i fie uric.

2. Să-i fie uric cu tot venitul.

3. ...Totul să-i fie uric cu tot hotarul...

4. Dăm dela noi uric...

5. ...Să-i fie lui uric cu tot venitul nestricat niciodată în veci...

6. ...I-am dat și i-am întărit drept credincioasa lui vislujenie în țara noastră, un sat tătăresc și în acel sat zece sălașe de tătari, anume...

7. De aceea noi văzând dania sfânt răposatului părintelui nostru de asemenea dăm și întărim sfintei biserici a mânăstirii dela Neamț acest mai sus scris sat tătăresc să-i fie uric cu tot venitul nestricat niciodată în veci.

8. Să-i fie uric cu tot venitul, lui și copiilor lui, și fraților, și

братиѡмъ и кнѵчатомъ его и прѣкнѵчатомъ и праѡцѣтатомъ и всемѵ родѵ его кто сѧ имъ изберет наближнїи непорѵшено николиже к кѣк.

9. Даем wт нас ѵрик им, и дѣтем их и късемѵ родѵ их к кѣк.

10. Все да ест емѵ ѵрик с всем хотаром и дѣтем его и кнѵчатом его и прѣкнѵчатом его и праштѵрѣтом его и тѣм наближним и братиѡм и сестрам его, непорѵшено николиже к кѣк.

nepoților lui și strănepoților lui și răsstrănepoților și întregului neam al lui cine se va alege lor mai deaproape, nestricat niciodată în veci.

9. Dăm dela noi uric lor și copiilor lor și întregului neam al lor în veci.

10. Totul să-i fie uric cu tot hotarul și copiilor lui și nepoților lui și strănepoților lui și răsstrănepoților lui și celor mai de aproape frați și surori ai lui, ne stricat niciodată, în veci.

MĂRTURIE

VI

1. Ѧ на то ест кѣра нашего господѵства кишенисаннаго мы Ѧлеѳандр воевода.

2. Ѧ на то ест кѣра нашего господѵства кишенисанаго мы... и кѣра бояр нашиѫ.

3. . .И кѣра всѣѫ бояр молдавскиѫ и кѣликиѫ и малиѫ, непорѵшено николиже к кѣк.

4. ...Ѧ на то ест кѣра моа и кѣра сынок моиѫ, кѣра жѵпана Юга Жѵржевича, кѣра жѵпана Стецко и с братиѡм своим, и кѣра всѣѫ боар молдавскиѫ.

5. ...Ѧ на то кѣра моа, кѣра матиѫ нашеи кнѣгинѣ Ѵшатѫ, кѣра сына нашего Олеѳандра, кѣра сына нашего Богдана, кѣра боарь нашиѫ: кѣра жѵпана Ѫефана, кѣра пана Станислака

1. Și la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisului noi Alexandru voevod.

2. Și la aceasta este credința domniei noastre, mai sus scrisului. noi... și credința boierilor noștri.

3. ...Și credința tuturor boierilor moldoveni și mari și mici, (uricul) nestricat niciodată în veci.

4. Și la aceasta este credința mea și credința fiilor mei, credința jupânului Iuga Giurgevici, credința jupânului Stețcu și cu frații lui, și credința tuturor boierilor moldoveni...

5. Și la aceasta credința mea, credința mamei noastre, doamnei Mușatii, credința fiului nostru Olecsandru, credința fiului nostru Bogdan, credința boierilor noștri: credința jupanului Ștefan,

Єловъскаго, и вѣра всѣхъ бояръ молдавскихъ.

6. ...Я на то ест вѣра нашего господства вишеписанаго Алеѯандра воєводa, и вѣра възлюбленаго сына нашего господства Иліаша воєводa, и вѣра кысех сынов нашихъ и вѣра бояр нашихъ, вѣра пана Михаила и дѣтем его, вѣра...

7. Я при том марторна сам господство ми вишеписанны...

credința panului Stanislav Elovschi, și credința tuturor boierilor moldoveni.

6. Și la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisului Alexandru voevod și credința iubitului fiu al domniei noastre Iliaș voevod și credința tuturor fiilor noștri și credința boierilor noștri, credința panului Mihail și a copiilor lui, credința...

7. Iar la aceasta mărturia a însăși domniei mele mai sus scrisului...

INDEMN CĂTRE URMAȘI

VII

1. Я по нашем животѣ, кто кыдет господар нашеи земли да не разорит нашѳ запись и нашѳ вѣрѳ без его кинъı.

2. Я по нашем животѣ, кто кыдет господар земли Молдавскои wт нашихъ дѣтеи или wт дѣтеи родителѣхъ нашихъ, къди кого Бог изберет бъıти господар ѳ нашеи земли Молдавскои, тот да не рѳшит наша дание и наше вѣкрепление, нѳ да вѣкрѣпит и да вѣтвръдит занеже емѳ ест дана отнина и дѣднина wт нас.

3. Я по нашем животѣ, кто кыдет господар нашеи земли бъди wт дѣтеи нашихъ или wт братиах нашихъ, или wт нашего

1. Iar după viața noastră, cine va fi domn în țara noastră să nu strice zapisul nostru și credința noastră fără de vina lui.

2. Iar după viața noastră, cine va fi domn țării Moldovei din copiii noștri sau din copii părinților noștri, fie pe cine Dumnezeu va alege să fie domn în țara noastră a Moldovei, acela să nu strice dania noastră și întăritura noastră, ci să-i întărească și să-i împuternicească, pentrucă îi este dată ocină și moșie dela noi.

3. Iar după vieața noastră, cine va fi domn țării noastre fie din copiii noștri ori din frații noștri, ori din seminția noastră sau fie

племени, или къди кого Бог изберет быти, тот да не порѵшит наше данне и наше ѵтверждение, али да бъı им ѵплъıнит и ѵкрѣпит занеже дали есми им за ıх правкою и кѣрною слѵжбѵ.

pe cine Dumnezeu va alege să fie, acela să nu strice dania noastră și întăritura noastră ci să li-o întregească și împuternicească pentrucă le-am dat pentru a lor dreaptă și credincioasă slujbă.

BLESTEM

VIII

1. Аще кто ли разорит сеи ѵрик и сии знамениа да ест проклет ѡт тѣи отцы ѡт Никеи и ѡт всех сватых.

2. Аще кто ли разорит, то таковии да ест проклѣт ѡт Господа Бога и ѡт Прѣчисти Мати его и ѡт тѣи свати отцы ѡт Никеи и да ест подобен Ариѽ и Юди.

3. Таковїи да ест проклет ѡт Господа Бога и ѡт Прѣчисти Мати его и ѡт тѣи свати отцы ѡт Никеи и ѡт всех сватых и ѡт сватаго всесилнаго патрнарха и ѡт нашего митрополита и таковїи да ест подобен Юди Скарнотѵанѵ предатель и юденем еже распенн Христа, и трикле-томѵ Ариѽ.

4. ...Таковїи да ест подобен и Юди и проклетомѵ Ариѽ и юденем еже рекоше на Христа, Спаса нашего, кръıвь его на нıх и на чадех ıх.

1. Iar cine va strica acest uric și aceste semne să fie blăstemat de cei 318 părinți dela Nicheia și de toți sfinții.

2. Iar cine ar strica, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata lui Maică, și de cei 318 sfinți părinți dela Nicheia și să fie asemenea lui Arie și lui Iuda.

3. Unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de Prea Curata lui Maică și de cei 318 sfinți părinți dela Nicheia și de toți sfinții și de sfântul și a tot puternicul patriarh și de mitropolitul nostru și unul ca acela să fie asemenea lui Iuda Iscarioteanul, vânzătorul și jidovilor cari au răstignit pe Cristos și lui Arie cel de trei ori blestemat.

4. ...Acela să fie asemenea și lui Iuda și blestematului Arie și jidovilor cari au strigat asupra lui Cristos, Mântuitorul nostru: sângele lui asupra lor și asupra copiilor lor.

AUTENTIFICARE CU PECETE

IX

1. И на крѣпость семѹ, келѣли есми писати и нашѹ печать приѣсити к семѹ листѹ.

2. И на болше оутврѣжденїе келѣли есми слоугѣ нашемѹ Йацкоки приѣсити печать.

3. И на болшее крѣпость, келѣли есми нашемѹ кѣрномѹ Братѣю логофетоу писати и нашѹ печать заѣсити к семѹ листѹ нашемѹ.

4. И на крѣпость томѹ и на памѣть, келѣлъ есмо нашю печатъ великию приѣсити що бы непорѣшено то николиже до кѣка.

5. И на крѣпость писал ѕ Сучави пред прѣосвѧщенимъ митрополитом Иосиф, рѣкою Братена логофета и заѣсили нашѹ печать.

1. Și pentru tăria acesteia, am poruncit să scrie și să lege pecetea noastră către această carte.

2. Și spre mai bună întărîtură am poruncit slugii noastre, lui Iațcu, să lege pecetea.

3. Și spre mai bună întărîtură, am poruncit credinciosului nostru Bratei logofătul, să scrie și să atârne pecetea noastră către această carte a noastră.

4. Iar pentru tăria acesteia și pentru pomenire, am poruncit să se lege pecetea noastră cea mare, ca să nu se clintească aceasta niciodată în veac.

5. Și spre întărîtură am scris în Suceava dinaintea prea sfințitului mitropolit Iosif, cu mâna lui Bratei logofătul și am atârnat pecetea noastră.

DELIMITĂRI DE PROPRIETĂȚI

X

1. И хотар томѹ селоу по старомоу хотароу по кѣда из кѣка ожикали.

2. И хотар томѹ селѹ, с всеми старими хотари по кѣда из кѣка ожикали.

3. И хотар пѣстинѣми, колико ѕмогѹт ожикати три села досыт.

4. Тот ест къис хотар.

1. Iar hotarul acelui sat după vechiul hotar pe unde din veac au umblat.

2. Iar hotarul acelui sat, cu toate vechile hotare, pe unde din veac au umblat.

3. Iar hotarul pustiilor, cât vor putea să trăiască trei sate în destul.

4. Acesta este tot hotarul.

5. Тот да им ѥст къс хотар.	5. Acesta să le fie tot hotarul.
6. Й хотар тѣм двѣм сѣлам, почѣнше wт ... до ...	6. Iar hotarul acestor două sate începând dela... până la...

Direcțiune:

wт толе на право, на лѣво,	De acolo la dreapta, la stânga,
горн, доли погоре, пониже,	în sus, în jos, mai sus, mai jos,
ѕ срѣд поперекъ, около,	la mijloc, de-a-curmezișș, împrejur,
на кран, ѕ конецъ, далеко,	la margine, la capăt, departe,
близ, блиско,	aproape, aproape de,
зде, тамо, подли,	aici, acolo, lângă,
под, на, над,	sub, pe, deasupra,
испрька, на конецѕ,	dela început, la sfârșit,
прѣд, ѕзад,	înainte, înapoi,
протнв, опатъ,	în față, în dos,
ѕ (к), чрез, после, сквозѣ,	în, peste, după, prin,
межѕ (междѕ),	între,
ѕ конец, ѕ крѣхъ,	la capăt, în vârf,
wт верх (=обрѣшин) до ѕстина,	dela obârșie până la gură,
где сходнт.	unde coboară.

Puncte cardinale:

к полѕдне, полѕноцн.	Spre miazăzi, miazănoapte,
косток, запад.	răsărit, apus.

Dimensiuni:

велнкн, мали,	Mare, mic,
внсоки, низки,	înalt, jos,
широки, тесни, толсти,	lat, îngust, gros,
много, мало,	mult, puțin,
дрекни (= стари), нокн.	vechiu, nou.

Teren:

поле, ровнина (= ровница),	Câmp, șes,
пѕстина, гора (=дѣл, дол),	pustiu, deal,
могилица, могила,	moviliță, movilă,
рипа, ребро, брег (= берег),	râpă, muche, mal,
долина, планина,	vale, munte,
дорога (=пѕть), троян (=тролн).	drum, troian.

A p e:

кѡда, источникъ,	Apă, isvor,
шипотъ, кръница (=колодѣзь, стѫдѣница),	șipot, fântână,
потокъ, потоечекъ, грѣло, рѣка,	pârîu, pârîiaș, gârlă, râu,
бродъ, лѫгъ, лѫжок,	vad, luncă, luncușoară,
блато, (=болото), ставъ, озеро,	baltă, iaz, lac,
море,	mare,
заподиа, топлица.	zăpodie, topliță.

P ă d u r i:

лѣсъ, лесок,	Pădure, pădurice,
дѫброва, дѫбровка,	dumbravă, dumbrăvioară,
ѫзлесне, полиана,	lizieră, poiană,
садъ.	grădină.

C o p a c i:

дрѣво, брадъ, дѫбъ, бѫкъ,	Copac, brad, stejar, fag,
берестъ (=брест),	mesteacăn,
ѧсенъ, колха (=олха),	frasin, anin,
тополь, липа, верба (=връба, вребне),	plop, tei, salcie,
орѣхо, ѩблонь, киноградъ,	nuc, măr, vie,
березникъ, колшн, бѫковина.	mestecăniș, ariniș, făget.

L o c u i n ț e:

градъ (=городъ), тржг, село,	Cetate, târg, sat,
кѫт (=прикѫтокъ),	cătun,
домъ, хижа,	casă, bordei,
дворъ, гѫмно, пасика, мланно,	curte, arie, prisacă, moară,
столп (=стлъп), плетъ, мостъ,	stâlp, gard, pod,
поромъ.	pod umblător.

CINE A SCRIS, UNDE, CÂND?

XI

1. Писа Михаил дїак.
2. Писа Исаиа логофет ѵ Бани ×ѕцкѕ (шест тисѣчь девѣт сто двадесет шесть).

1. A scris Ghedeon diac.
2. A scris Isaiia logofăt în Baia, 6926 (șase mii nouă sute două zeci șase).

3. Писан ѕ Сѵчави, в лѣто ×ѕцзі (шест тисѣчь девѧт сто сем на десѧт) Ноемврь ѕ рѣкою Братеш логофета.

4. Писанъ листъ ѕ лѣто шесто тисѧчное полно к҃ сот мѣсеца Юлиа ла҃ (тридесет один) ден, ѕ нашем городе ѕ Романа воеводе.

5. Пис в лѣто ×ѕцѝ (шест тисѣчь девѣт сот осмь) мѣсеца Юнь к҃д҃ (два десѧт девѣт) дни Свѧтыхъ Ѩпостол Петра и Павла.

6. Писа аз Геѳеон ѕ Сѵчави в лѣто ×ѕцмѳ (шест тисѣчь девет сот четири десѣт один) Юниа ѣ҃ (пѧт на десѣт).

7. Оцел писа ѕ Васлѹи в лѣто ×ѕцмд (шест тисѣчь девѣт сот четире десѣт четире) Юнь г҃і (тринадесѧт).

3. Scris în Suceava, în anul 6917 (șase mii nouă sute șapte sprezece) Noemvrie 7, cu mâna lui Brateiu logofătul.

4. S'a scris cartea în anul șase mii 9 sute deplin, luna lui Iulie în 31 (trei zeci unu) de zile, în orașul nostru al lui Roman voevod.

5. Scris în anul 6908 (șase mii nouă sute opt), luna Iunie în 29 (douăzeci nouă), ziua Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

6. Am scris eu Ghedeon, în Suceava, în anul 6941 (șase mii nouă sute patru zeci unu), Iunie 15 (cinci sprezece).

7. Oțel a scris, în Vaslui, în anul 6944 (șase mii nouă sute patru zeci patru), Iunie 13 (treispre zece).

LECȚIA a XX-a

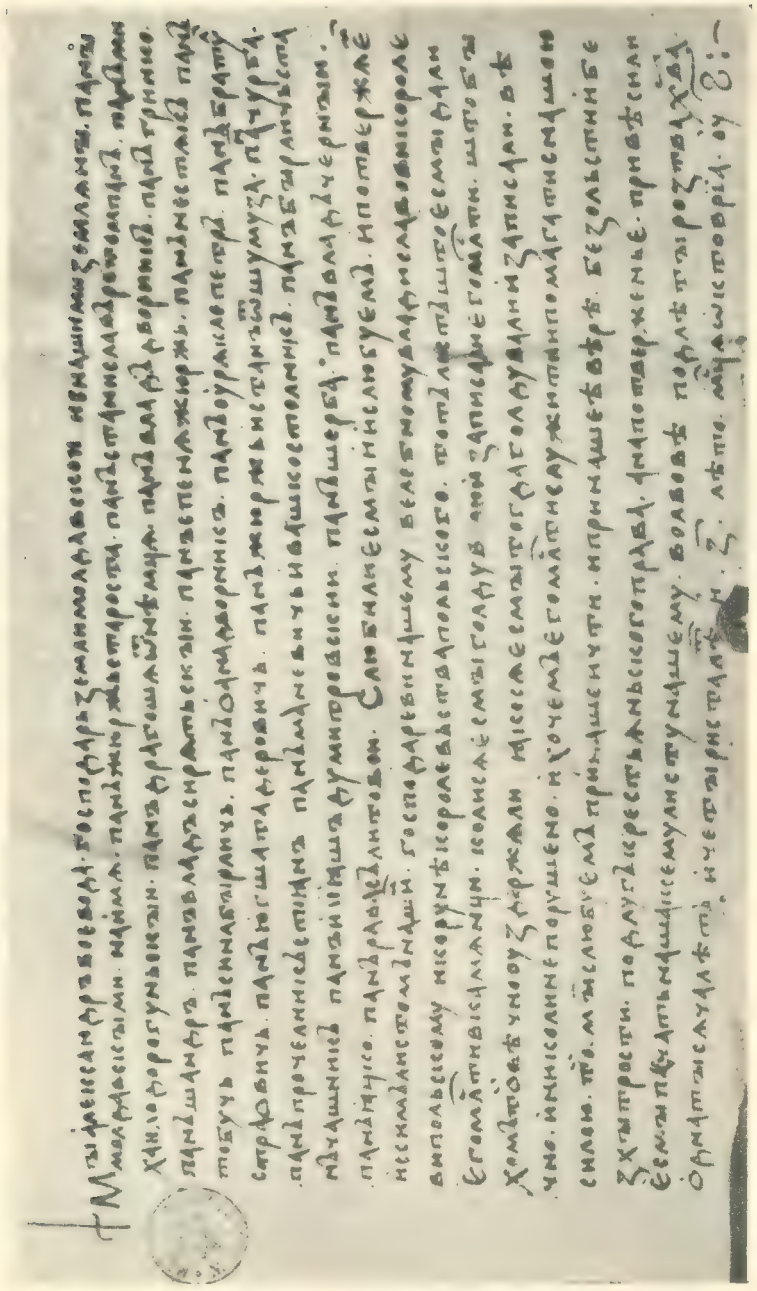

LECȚIA a XX-a

† Мъı Александръ воєвода,
господарь земли Молдавскои
и с нашими землянъı
панъı || молдавскъıми, на имѧ
панъ Жюржь, староста
панъ Станиславъ Ротомпанъ,
панъ Ми хаило Дорогуньскъıи,
панъ Драгошѧ шт Нѣмцѧ,
панъ Владъ дворникъ,
панъ Гринко, || панъ Шандръ,
панъ Владъ Сиратьскъıи,
панъ Спенѧ Жюржь,
панъ Нестѧкъ, панъ || Тобучь,
панъ Сина Бърличь,
панъ Оана дворникъ,
панъ Оуржкле Петръ,
панъ Братъа || Страовичь,
панъ Югша Тадеровичь,
панъ Жюржь и Станъ шт Шумуза,
панъ Чурба, || панъ Прочелникъ Стоианъ,
панъ Маневичь Икашко столникъ,
панъ Бърличь Ста нъ чашникъ,
панъ Наїшъ Думитровскии,
панъ Шерба, панъ Владъ Чернъıи, ||
панъ Ѩцко, панъ Ракасъ Литокои,
слюбнии есмъı и слюбуемъ и потверждаем ||
и с симъ листомъ нашим
господареки нашему келебному
Владиславови, короле ки Полскому
и корунѣ королевьства Польского
тотъ листъ што есмъı дали ||

† Noi, Alexandru voevod,
domn țării Moldovenești
și cu noștrii pământenii
panii moldovenești, pe nume
pan Giurgiu, staroste;
pan Stanislav Rotompan,
pan Mihail Dorohoianul,
pan Dragoș dela Neamț,
pan Vlad vornic,
pan Grinco, pan Șandru,
pan Vlad Sireteanul,
pan Spenea Giurgiul,
pan Nesteac, pan Tobuci,
pan Sin Bârlici,
pan Oana vornic,
pan Ureacle Petru,
pan Bratul Straovici,
pan Iugșa (al lui) Tader
pan Giurgiu și Stan dela Șumuz
pan Ciurba, pan Procelnic Stoian,
pan Manevici Ivașco stolnic,
pan Bârlici Stan ceașnic,
pan Iliaș Dumitrovski,
pan Șerba, pan Vlad Negru,
pan Iațco, pan Ravas Litovoi,
făgăduit-am și făgăduim și întărim
și cu acest cărței noastrei
domnului nostrului măritului
(lui) Vladislav craiului Poloniei
și (a) coroanei (a) crăiei (a) Poloniei
acest carte ce am dat

его милости к Камѧници	(a) Salei Mării, în Cameniţa
коли сѧ есмъı голдꙋвали и записали	când ne-am supus şi (am) scris
его милости што бъı‖хомъ	(a) Salei Mării că vom fi
то вѣчно оꙋздержѧли	acesta vecinic ţinem
ꙗко сѧ есмъı тогда голдꙋвали	cum ne-am atunci supus
и записали вѣ‖чно и	şi (am) scris vecinic şi
николи непорꙋшено и	niciodată nestricat şi
хочемъ его милости слꙋжити	vrem (a) Salei Mării (a) sluji
и помагати с нашою ‖ силою	şi (a) ajuta cu noastrei puterei.
то мъı слюбꙋемъ при нашен	Aceasta noi făgăduim pe (a) noastrei
чти и при нашѣ вѣрѣ	onoarei şi pe (a) noastrei credinţei
безо лѣсти и бе‖з хꙋтрости	fără înşelăciune şi fără vicleşug
подлꙋгъ крестьꙗнского прака.	după (a) creştineştei dreptului
Ꙗ на потверженье	iar la întărire
приклѣсили ‖ есмъı печатъ наша к	atârnat-am pecetea noastră la
семꙋ листꙋ нашемꙋ.	acestui cărţei nostrului.
Ко Лвовѣ под лѣтъı розтва Христова ‖	În Liov sub anii Naşterei (a lui) Hristos
ѻдна тъıсѧча лѣтъ и четъıриста лѣт	una mie ani şi patru sute ani
и ѕ лѣто, мѣсѧца Ѻктоврїа оꙋ ѕ.	şi (al) 7 an în luna (a) lui Octombrie în 6.

† Noi Alexandru voevod, domnul ţării Moldovei, şi cu ai noştri pământeni, panii moldoveni anume: pan Giurgiu staroste, pan Stanislav Rotompan, pan Mihail dela Dorohoi, pan Dragoş dela Neamţ, pan Vlad vornic, pan Grinco, pan Şandru, pan Vlad dela Siret, pan Spenea Giurgiu, pan Nesteac, pan Tobuci, pan Sin Bârlici, pan Oană vornic, pan Ureacle Petru, pan Bratul Straovici, pan Iucşa al lui Tader, pan Giurgiu şi Stan dela Şumuz, pan Ciurba, pan Procelnic Stoian, pan Manevici Ivaşco stolnic, pan Bârlici Stan ceaşnic, pan Iliaş al lui Dumitru, pan Şerba, pan Vlad Negru, pan Iaţco, pan Ravas Litovoi, am făgăduit şi făgăduim şi întărim şi cu această a noastră carte domnului nostru măritului Vladislav, craiul Poloniei şi Coroanei crăiei Poloniei, această carte ce am dat măriei sale în Cameniţa, când ne am supus şi am dat scris măriei sale că vom ţine aceasta vecinic, cum ne am supus atunci şi am dat scris

vecinic și nici o dată nestricat. Și vrem a sluji măriei sale și a o ajuta cu puterea noastră.

Aceasta făgăduim noi, pe a noastră onoare și pe a noastră credință, fără înșelăciune și fără vicleșug după datina creștinească.

Iar spre întărire am atârnat pecetea noastră de această carte a noastră.

In Liov, în anii dela nașterea lui Cristos anul una mie patru sute șapte, luna Octomvrie în 6.

LECȚIA a XXI-a

LECȚIA a XXI-a

† Милостїю Божїею	(Din) mila (lui) Dumnezeu
мы Иλїа воєвода	noi Ilie voevod
господарь	domn
зе‖мли Молдавскои	țării Moldovenești
чинимъ знаменито	facem cunoscut
с сѣмъ ‖ нашим листом	cu acestui nostrului cărții
оусѣмъ кто на нъ	tuturor care pe el
оузрит или его	vedea sau (a) lui
оуслышит ‖ чтоучи	auzi citindu-se
аже прїиде	că (a) venit
прѣд господство ми	înaintea domnia mea
Жоуржъ Оунгоурѣноулъ ‖	Giurgiu Ungureanul
и дал по своеи доброи	și (a) dat după (a) salei bunei
воли своего выслоужєнїа	voiei (a) sa (a) vislujeniei
своемоу ‖ сестричичеви Оули	săului nepotului-de-soră (lui) Ulea
и братоу его Юзѣ	și fratelui (al) lui Iugăi
двѣ селѣ на Тоур‖лоуи	două sate la Turlui
на имѣ Прочеицїи и	pe nume Proceștii și
Нѣгишеци,	Neaghișeștii
а по его съмрѣти где ‖	iar după (a) lui (a) morții unde
ест его дом на	este (a) lui casă la
Невирѣ половина	Nevira jumătate
того села	(a) acelui (a) satului
оу лисе Момѣ.	în pădurea Momu.
И ми ви‖дѣвше ихъ	Și noi văzând (a) lor
волю такоже им	voiei asemenea lor
даем wт нас	dăm dela nouă
оурик и дѣтем ихъ	uric și copiilor lor
и късемоу родоу ‖	și întregului neamului
ихъ на вѣкы.	lor pe veci.
Я при том былъ Жѳржъ	Iar la aceasta (a) fost Giurgiu
староста и панъ Фѣрѣоу	staroste și pan Fărău
и Пе‖тръ Братескоул	și Petru Brătescul
и Вана Вириш	și Vană Viriș
и Станчѳл Давидов	și Stanciul (al lui) David
и Богдан дїак ‖ и Ѳне и	și Bogdan diac și One și
Филип.	Filip
Я такожъ	Și de-asemeni

кто wт нихъ	care dintre (ai) lor
не имет сноу лагодѫ ||	nu (va) avea acestei înțălegeri
wт нихъ дръжати	dintre (ai) lor (a) ținea
или бѫдет	sau va fi
оуспоминати	a pomeni
тот намъ	acela nouă
заплатит ||	(va) plăti
шестъ десѣтъ	șase zeci
роубли.	ruble.
И велѣли есми	Și poruncit-am
Пашкоу дїакѫ ||	(lui) Pașcu diacului
писати и печатъ	(a) scri și pecetea
к семоу нашемоу	către acestui nostrului
листоу ‹ привѣсити ›.	cărții ‹ a atârna ›.
Пис || оу Соучавѣ	Scris în Suceava
на Петров дьнъ	la (a) Petrului zi
к лѣто	în anul
‸ѕцм.	600 900 40 (6940)

† Din mila lui Dumnezeu noi Ilie voevod, domnul țării Moldovei, facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor cari o vor privi sau o vor auzi citindu-se, că a venit înaintea domniei mele Giurgiu Ungureanul și a dat de a lui bună voe, din vislujenia sa, nepotului său de soră, lui Ulea și fratelui său Iuga două sate la Turlui anume, Proceștii și Neghișeștii, iar după moartea lui, unde este casa lui, la Nevira, jumătatea acelui sat, în pădurea Momu. Iar noi văzând a lor voe, de asemeni le dăm dela noi uric și copiilor lor și întregului lor neam în veci.

Și la aceasta a fost: Giurgiu staroste și pan Fârău și Petru Bratescul și Vana Viriș și Stanciul al lui David și Bogdan diac și One și Filip.

Și de asemeni cine dintre ei nu va ținea această înțelegere sau va pomeni de ea, acela ne va plăti șasezeci de ruble.

Și am poruncit lui Pașco diac să scrie și ‹ să atârne › și pecetea pe această carte a noastră. Scris în Suceava în ziua lui Petru (29 Iulie) în anul 6940 (1432).

LECȚIA a XXII-a

LETOPISEȚUL DE LA BISTRIȚA, 1359—1506.

LECȚIA a XXII-a [1])

† Царь Ісус Христос Ника.

Сїи лѣтописецъ wт то||ли начѧсѧ произволенїемь Божїемь Молдавскаа землѣ. ||

В лѣто ˛ѕѡѯз прїиде Драгоше воевода wт Ѻ||гwрскои земли, wт Марамѳрыша за тѳром на || лов, и господствова ѣ лѣт. По него господствова синь его, Сас воевода || д лѣт. По нем синь его, Лацко воевода, господствова й || лѣт. И по нем господствова Богдан воевода ѕ лѣт. И господствова || синь Мѳшатин, Петръ воевода кѣ лѣт. И по || нем господствова братъ его, Роман воевода ѳ лѣт. Таже по нем || господствова братъ его, Стефан воевода ѕ лѣт. И по нем || господствова Юга воевода ѣ лѣтъ. ||

Молдавстии царїе. ||

В лѣто ˛ѕцз, мѣсеца Април кг стал Алеѯандръ || воевода господарем в Молдавскои земли, а Юга || ко[е]кода взѧл Мирчѧ воевода. И wвлада || Алеѯандръ воевода Молдавскою землю лв лѣт.

† Împăratul Isus Hristos Învingătorul.

Acesta e letopisețul de când, prin voia lui Dumnezeu, s'a început țara Moldovei.

In anul 6867 (= 1359) a venit Dragoș voevod din țara Ungurească, din Maramureș, la vânat după un zimbru și a domnit 2 ani. După el a domnit fiul lui, Sas voevod, 4 ani. După el fiul lui, Lațco voevod, a domnit 8 ani. Și după el a domnit Bogdan voevod, 6 ani. Și a domnit fiul Mușatei, Petru voevod, 12 ani. Și după el a domnit fratele lui, Roman voevod, 3 ani. Apoi, după acesta, a domnit fratele lui, Ștefan voevod, 7 ani. Și după el a domnit Iuga voevod 2 ani.

Impărații Moldovei.

In anul 6907 (= 1399), luna Aprilie 23, a stat Alexandru voevod domn în țara Moldovei; iar pe Iuga voevod l-a luat Mircea voevod. Și a stăpânit Alexandru voevod țara Moldovei 32 de ani...

[1]) Incepând cu Lecția XXII nu mai dăm traducerea juxtaliniară.

LECȚIA a XXIII-a

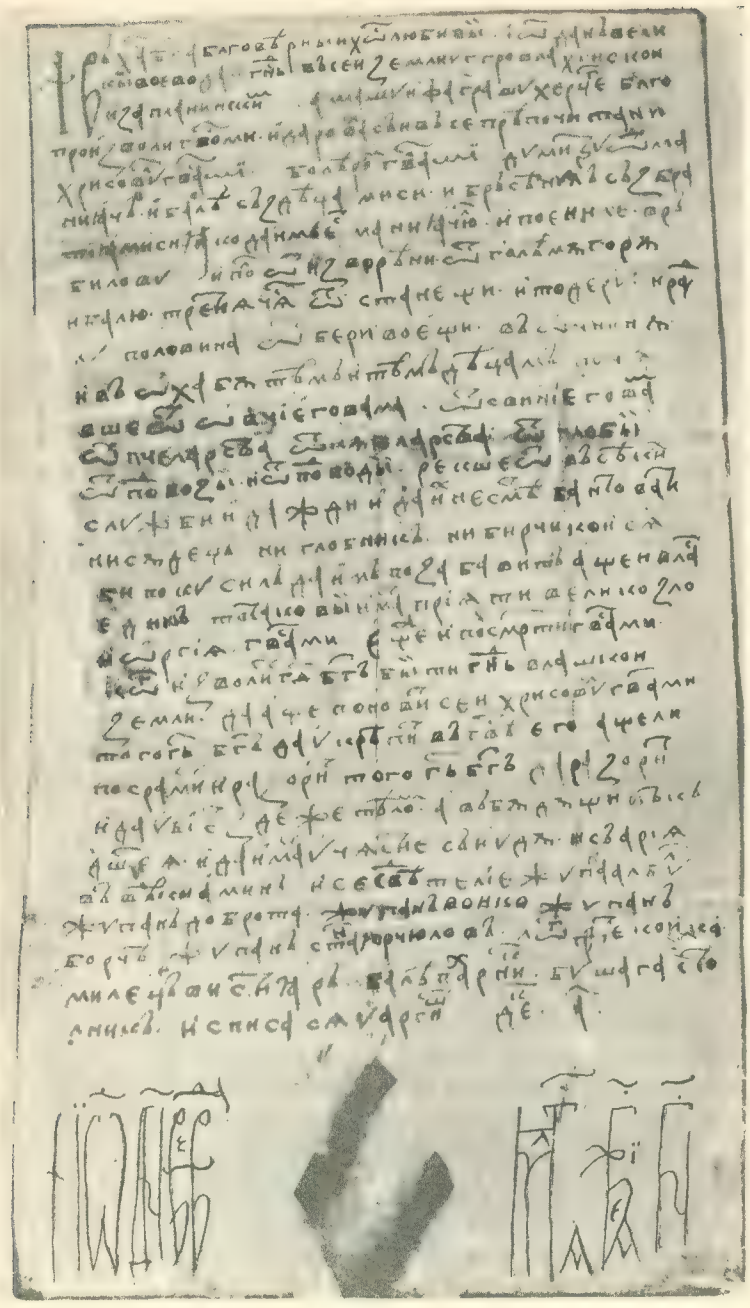

LECȚIA a XXIII-a

† Къ Христа Бога благовѣрны и христолюбивы Іѡ Данъ великы воевода и господинъ късеи земли Ѫгровлахїискои || и Запланинскым, Ямлашѫ и Фаграшѫ херцег, благо||произволи господство ми и даровах сѣи възсепрѣпочитани || хрисовѫл господства мї, болѣром господства мї Дѫмитрѫ wт Ма||ниачѣ и Балѣ съз дѣцами си и Брѣсѣнѫлъ съз бра||тїими си, ыко да имъ ест Маниачюл и поениле Връ||билокѫ и пол wт Изворѣни wт Голѣмж горж || и Балю третим чист wт Станещи и Тодерѫ и Радѫ||лѫ половина wт Беривоещи, къ wчинж || и къ wхабж тѣмъ, и тѣмъ дѣцамъ, почѧ||вше wт wкчїего вама, wт свинїего вама, || wт пчеларства, wт кжбларства, wт глобы, || wт подвозы, и wт подводы, рекше wт въсѣкиx || слѫжби и даждь. И да иx не смѣет бантовати || ни сѧдецъ, ни глобникъ, ни бирчи; кои сѧ||би покѫсилъ да имъ позабавитъ аще и влас || единъ, то таковы имат прїѧти велико зло || и wргїѧ господства ми. Єще же и по съмрѣти господства ми, || кюго изволит Господь Богъ бы-ти господинь Влашкои || земли, да аще поновит сеи хрисовѫл господства ми, || того Господь Богъ да ѫкрѣпит къ господствѣ его, аще ли || посрамит и разорит, того Господь Богъ да разорит ||

† In Cristos Dumnezeu, binecredinciosul și de Cristos Iubitorul, Io Dan, mare voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei și a Transalpiniei, și duce al Amlașului și Făgărașului, a binevoit domnia mea și am dăruit acest întru totul prea cinstit hrisov al domniei mele boerilor domniei mele: lui Dumitru din Maniaci și lui Balea cu copiii săi și lui Bârsan cu frații lui, ca să le fie lor Maniaciul și poenile lui Vrăbilă și jumătate din Izvorenii din Dealul Mare și lui Balea a treia parte din Stănești și lui Toader și Radu, jumătate din Berivoești de ocină și de ohabă lor și copiilor lor, începând de vama oilor, de vama porcilor, de albinărit, de găletărit, de gloabe, de cărături și de transporturi, adică de toate slujbele și dăjdiile. Și să nu îndrăznească a-i bântui nici județ, nici globnic, nici birar. Cine se va îndrăzni să-i bântue, chiar cu un fir de păr, unul ca acela va primi mare rău și urgie dela domnia mea. Încă și după moartea domniei mele, pe cine va voi Domnul Dumnezeu a fi domn al țării Românești, încă să înoiască acest hrisov al domniei mele. Pe unul ca acela, Domnul Dumnezeu să-l întărească în domnia lui. Iar dacă va rușina și distruge, pe unul

и да ѕбїет здѣ жѣ тѣломъ, а въ бѫдѫщи вѣкъ || дѫшѣѫ, и да имат ѕчѫстие съ Ивдѫ и съ Ярїѫ || къ вѣки аминъ. И се свѣдетелїе: жѫпан Албѫл, || жѫпанъ Доброта, жѫпанъ Воико, жѫпанъ || Борчѣ, жѫпанъ Стан Ярчюловъ, логодет Коика, || Милецъ вистиаръ, Балѣ пахарникъ, Бѫшага сто||ланикъ. Исписа сѧ ѕ Яргиши Декевріа а. ||

† Іѡ Данъ вѡевѡда милостїѫ божїѫ господинъ.

ca acela Domnul Dumnezeu să-l distrugă și să-l ucidă, aici cu trupul iar în veacul viitor cu sufletul și să aibă soartă cu Iuda și cu Arie, în veci amin. Și iată martorii: jupan Albul, jupan Dobrota, jupan Voico, jupan Borcea, jupan Stan al lui Iarciu, logofăt Coica, Mileț vistier, Balea paharnic, Bușaga stolnic. S'a scris în Argeș, în Decembrie 1.

(Monograma) † Io Dan voevod din mila lui Dumnezeu domn.

LECȚIA a XXIV-a

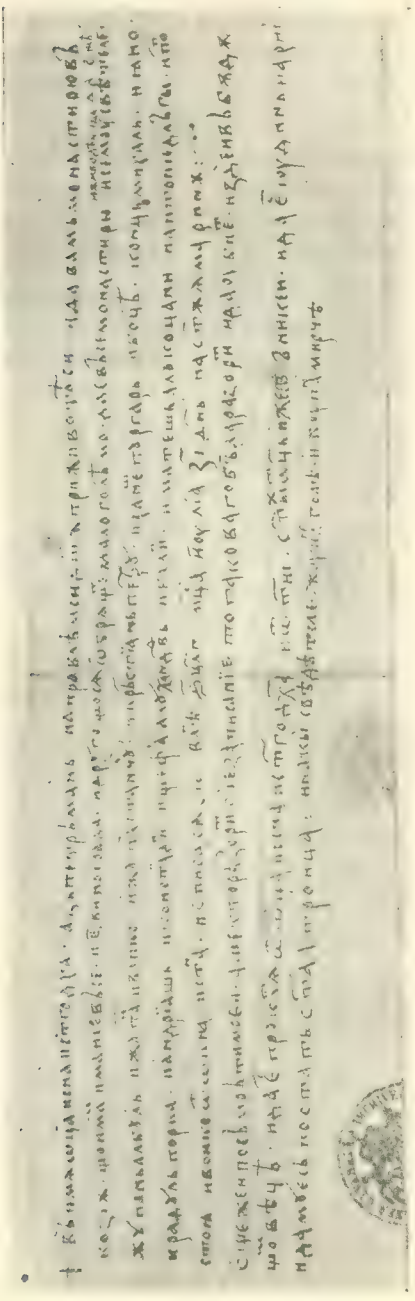

LECŢIA a XXIV-a

† Ѣ имѧ Ѻтца и Сина и Сѧтого Дꙋха, азъ Петръманъ, напракѧм си дѫшѫ при животѣ си, и даѵамъ монастирю ѣ || Козїѫ цо имам иманїе ѣсе, и ѣ виограда и дрѵго цо сѧ wбрѫщет мало голѣмо да е ѣсе монастирю, нѫ и водѣница да ест всѣ. И семꙋ свѣдетеле: || жѵпанъ Албѵлъ, и жѵпан Иванко, и жѵпан Станчѵл, и Крѣстїанъ Петрѵ, и Ханеш пѵргарь, и Боцѣ, Конць Михалъ, и Їно, || и Радѵлъ Порка, и Яндрїашъ, и Констандин, и Щефан а лѵ Хан Давидъ, и Балин, и Матешъ а лѵ Коцани, и Янтонїе Дѧгы, и попа || Стоя, и Бонко wт Ѻкна, и Стан. Исписасѧ сїе ѣ лѣто ѯ҃ѱцлг, мѣсеца Ноѵлїа ѕ҃і дьнь, на Сѧтѫѫ Маринѫ. ||

Ѥщеже и по съмрѣти моеи, аще кто разорит сїе записанїе, то таковаго Богъ да разорит и да оꙋбиет и зде и въ бѫдѫ||щом вѣцѣ, и да ест проклѧт wт Ѻтца и Сина и Сѧтого Дꙋха и wт тѣи сѧтыѫ wтець иже къ Никеи, и да ест Іꙋдинъ и Ярїин || и да мѵ е съпостатъ Сѧтаа Троица. И пакы свѣдѣтеле: жоꙋпан Голѣ и жоꙋпан Мирчѣ. ||

† In numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, eu Petriman, îmi orânduiesc sufletul în viața mea și dau mânăstirii dela Cozia toată averea ce am și 2 vii și alt ce se va afla, micmare, să fie totul mânăstirei. Ci și moara să fie toată. Și acestuia martori: jupan Albul și jupan Ivanco și jupan Stanciul și Cristian Petru și Hanoș pârgar și Boțea, Conț Mihal și Iano și Radul Porca și Andriaș și Constantin și Ștefan *al lui* [1]) Han David și Balin și Mateș *al lui* Coțani și Antonie Lungul, și popa Stoia și Voico dela Ocnă și Stan. S'a scris acesta în anul 6933 (= 1425) în luna lui Iulie 17 zile la Sfânta Marina.

Incă și după moartea mea dacă cineva va strica acest înscris, pe unul ca acela Dumnezeu să-l distrugă și să-l ucidă și aici și în veacul viitor și să fie blestemat de Tatăl și Fiul și Sfântul Duh și de cei 318 sfinți părinți dela Nicea, și să fie al lui Iuda și al lui Arie și să-i fie protivnică Sfânta Treime. Și iarăși martori: jupan Golea și jupan Mircea.

---

[1]) Atragem atenția asupra formei românești « *a lu* », într'acest document slav muntean din 1425.

LECȚIA a XXV-a

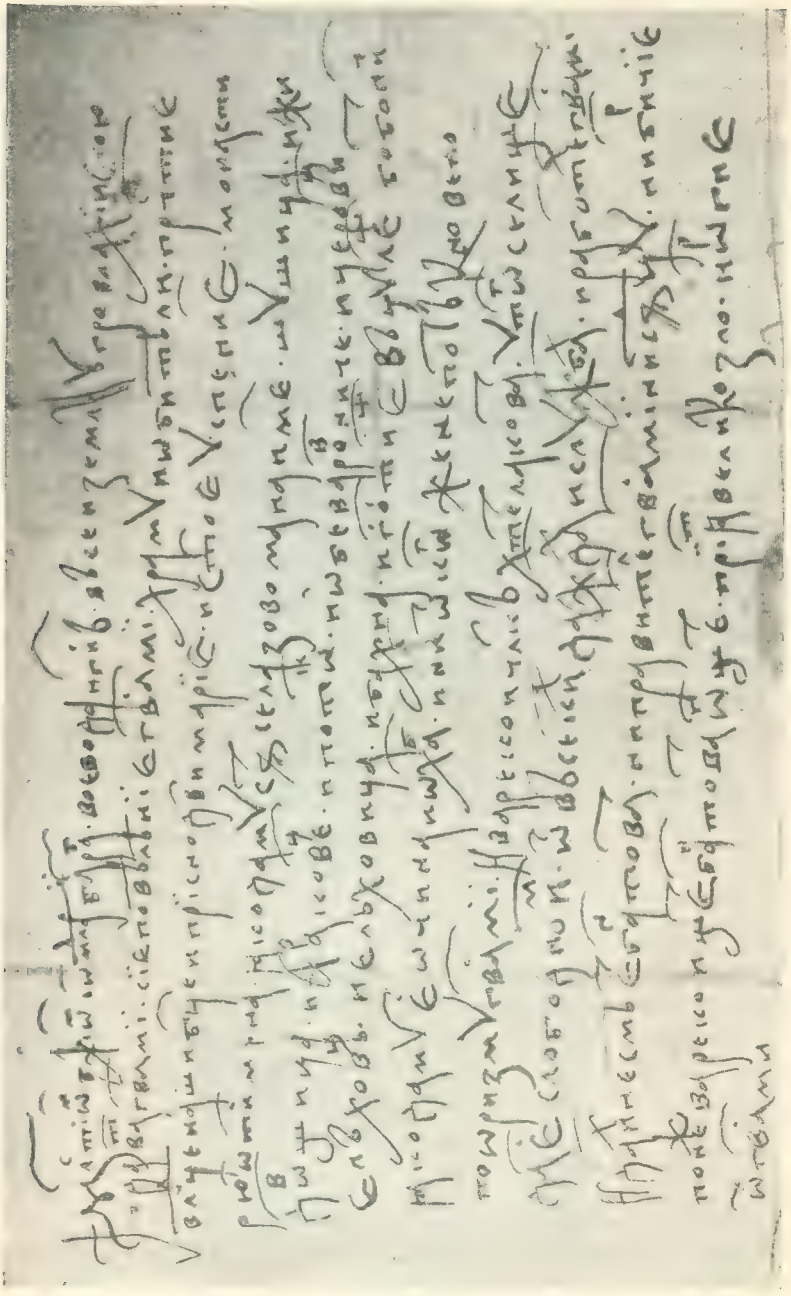

LECȚIA a XXV-a

† Милостїѡм Божїѡм Іѡ Младї Басарак воєвода и господинъ късєи земли Ѵгровлахїиской, || дават господства ми сїѣ повѣлѣнїѣ господства ми храмѹ и wбители Прѣчистиѣ || Владичице наши Богородице и Прїснодѣви Марїѣ и Свѧтоѣ Ѵспенїѣ, монасти||рю wт Тисмена, шко да мѹ сѫт села зовома на име: Шѹшица, и Жи||двщица, и Жарковец, и Потwк, и wбе Каровниче, и Церовьц, || Ѳлъховьц, и Ѳльховица, и Бахна, и Гостиещи въ Ц8лещи Боботничи, || шко да мѹ ест wчина и wхаба, и ни wт кwгоже непотъкновено || по wриѕмѹ господства мї. И каре кон человекъ хтет лаковати ѹ twго селище, || да ест слободно им wт късєкиѫ даждаѫ и слѹжбаѫ и работеѫ господства мї. || И да иѫ не смѣет бантовати ни правитєл господства ми, ни сѫдиѕ, ни бирчїѣ, || понеже каре кон цет бантовати, wн цет прїати велико зло и wргїѣ || wт господства ми. ||

† Іѡ Младї Басарак кwєвѡда, милостїѫ Божїѫ господинь.

† Din mila lui Dumnezeu, Io Tânărul Basarab voevod și domn a toată țara Ungrovlahiei, dă domnia mea această poruncă a domniei mele hramului și lăcașului Prea Curatei Stăpânei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria și a Sfintei Adormiri, mânăstirei dela Tismana, ca să-i fie satele zise cu numele: Șușița și Jidovștița și Jarcoveț și Potoc și amândouă Varovnicele și Țerovăț, Ielhovăț și Ielhovița și Bahna și Gostiești, care este în Giuleștii lui Bobotnici, ca să-i fie ocină și ohabă și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele. Și orice om va locui în acea siliște să fie slobod de toate dăjdile și slujbile și muncile domniei mele. Și să nu îndrăznească a-i bântui nici dregător al domniei mele, nici județ, nici birar, pentrucă oricine îi va bântui va primi mare rău și urgie dela domnia mea.

(Monograma) † Io Basarab cel Tânăr voevod — pecetea — din mila lui Dumnezeu domn.

LECȚIA a XXVI-a

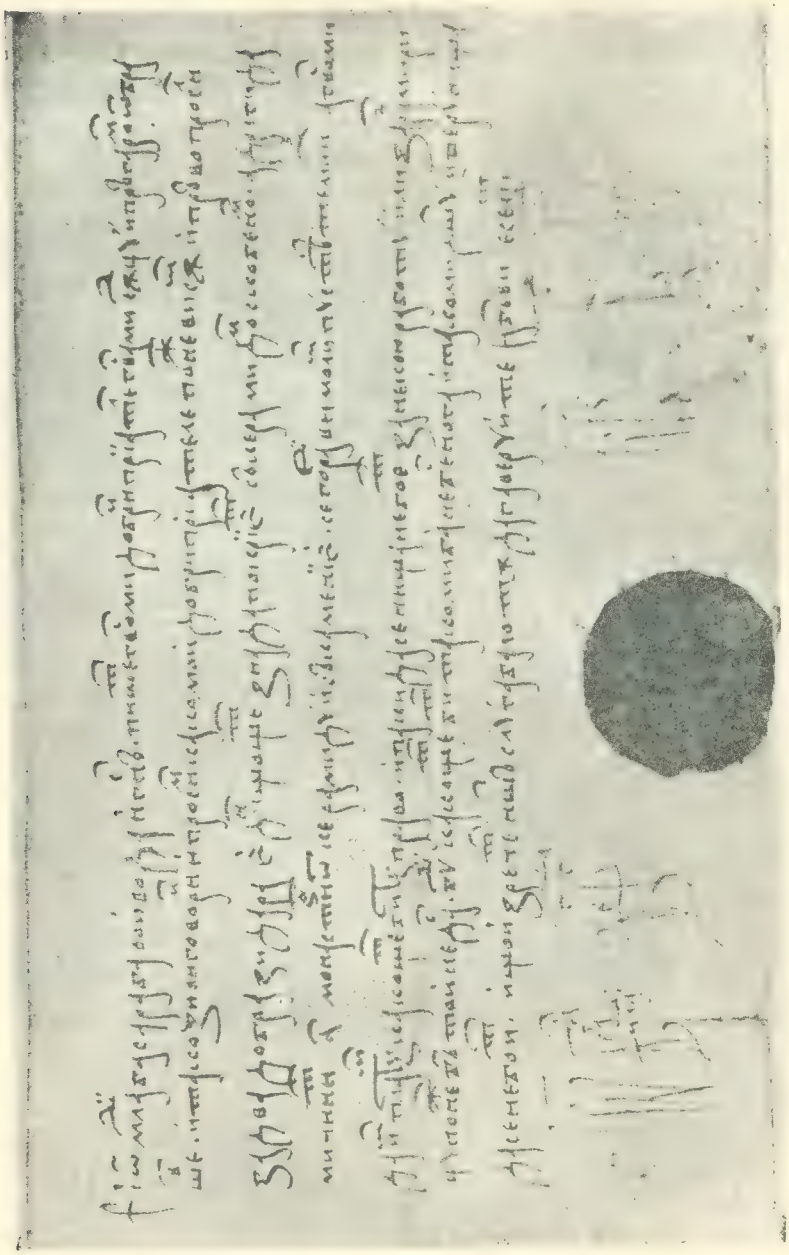

LECŢIA a XXVI-a

† Іѡ Младї Басараба воєвода и господинъ, пишет господьство ми добрим пріателем господьства ми, сждцѣ и пъгаром wт Бра||шек, и такози ви говорим и просим како мои добри пріателе, понеже ви сѫм и пъкъо просил|| за два добра зидара, един що цет зна да покрїет съ керамидом скобеном, а дрѣги да || ми чинит ѣ монастир wт керамидѣ и съ каменїе. Сего радї ви молим, пѣстѣте ми иѫ, а господьство ми || да им платїм како цет битї право. И паки да се ницта не боет за некою работѣ или за размири||цѣ, понеже Богъ той не даст, бѣдї како цет битї, тако ми Бога небесного и тако ми джшѣ и вер̀ѣ ницта || да се не боит. И що изрече нашъ слѣга Балотѫ да га вер̀ѣите. И Богъ ви веселит. ||

† Іѡ Младї Басараба воєвода, милостїм божїем господинь.

† Io Basarab cel Tânăr, voevod şi domn, scrie domnia mea bunilor prieteni ai domniei mele judeţului şi pârgarilor din Braşov. Şi aşa vă vorbesc şi rog, ca pe ai mei buni prieteni, precum v'am rugat şi mai înainte, pentru doi buni zidari, unul care va şti să acopere cu cărămidă scobită (olane); iar altul să-mi facă o mânăstire din cărămidă şi piatră. Pentru aceasta vă rog sloboziţi-mii iar domnia mea o să-i plătesc cum va fi drept. Şi de asemeni, întru nimic să nu se teamă pentru vreun lucru sau răsmiriţă, pentrucă Dumnezeu aceasta n'o va da. Fie cum va fi, pe Dumnezeul meu ceresc şi pe sufletul şi credinţa mea, de nimic să nu se teamă. Şi ce va spune sluga noastră Balotă, să-l credeţi. Şi Dumnezeu să vă veselească.

(Monograma) † Io Basarab cel Tânăr voevod din mila lui Dumnezeu domn.

LECȚIA a XXVII-a

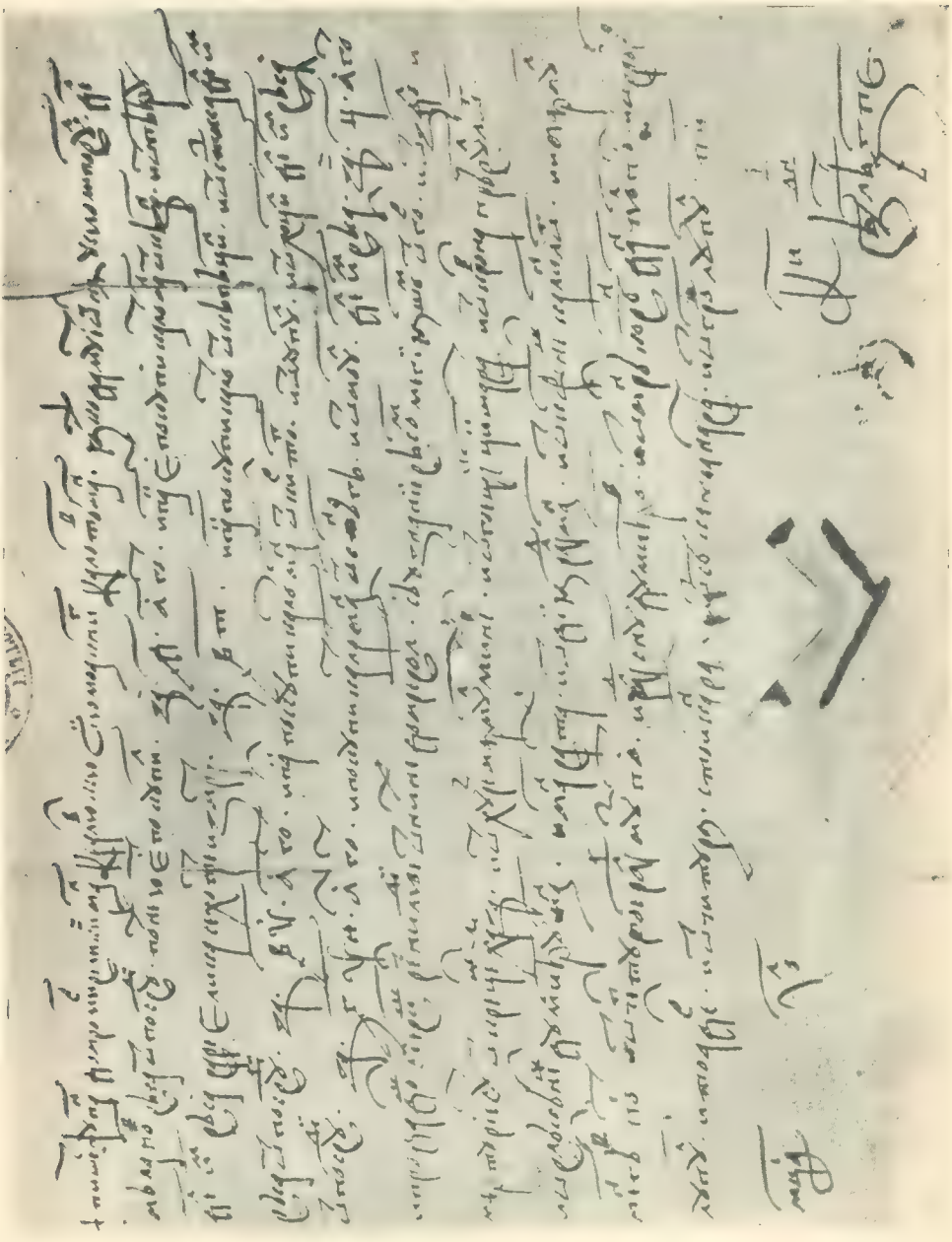

LECȚIA a XXVII-a

† Пишет жѹпан Добромир великы бан Кралюкскю сїю моа книга Калотѣк бан, ыкоже да мѹ ест ѡчинж ѹ село Липовѹл, дело || Бъланов къса, ѡт посѣдї, понеже ю ест покѹпил за ×Д аспри готови. И пак ест покѹпи Калотѣ бан ѡт Къзан и ѡт Пътрѹ || дело им къса каре ѥлика се хотет избрати, за ×к̃т. И пак покѹпи Калотѣ ѡт Кѣпѣцинѣ и ѡт Стоика дело им || къса, ѡт посѣдї, за ×в̃ѵ аспри готови. И пак покѹпи Калотѣ бан ѡт Киртоп и ѡт Лѹпѹл и ѡт Хоцилѣ дело им къса, || ѡт посѣдї, за ×г̃ѱн аспри готови. И покѹпи Калотѣ бан ѡт Стѣнгѣ и ѡт Бовл дело им къса, за ѱ̃ аспри готови. || И продадоше сїе вишеречени людїе ѡт нихнѣ добре волѣ, със ѹзнанїе късом мегїашом ѡт гор и ѡт здол. И || мартѹрїе сѹт: ѡт Крецени, Хамза и ѡт Хѹрез, Барбѹл Михнев, и ѡт Гоещї, Цикша ватаѫ и ѡт Кровна, Прѣкѹл логофет, || и ѡт Влъкънещи, Дѹмитрѹ бан и Бан ватаѫ и ѡт Дїа, Радул бан и ѡт Корнеш, Калин логофет и и Барбѹл || Бенгѣ постелник и ѡт Чептѹроє, Радул Бѹзе[скѹл] (?) постелник и Радул синѹ Дѹмитрок и ѡт Брънковени, Данчюл постелник и ѡт Бръкори, || Лѹпѹл и Тоадер и ѡт Читѹра, Стоикан ватаѫ и ѡт Сѣка, Храна ватаѫ и ѡт Гроши, Лѹпѹл.

† Scrie jupan Dobromir, mare ban al Craiovei, această carte a mea lui Calotă, banul, ca să-i fie lui moșie în satul Lipovul, partea lui Balan toată, de pretutindeni, pentrucă a cumpărat-o cu 4000 aspri gata. Și iarăși a cumpărat Calotă banul, dela Căzan și dela Pătru, partea lor toată, oricât se va alege, pentru 2300. Și deasemeni a cumpărat Calotă, dela Căpățână și dela Stoica, partea lor toată de pretutindeni, pentru 2400 aspri gata. Și iarăși a cumpărat Calotă banul dela Chirtop și dela Lupul și dela Hoțilă, partea lor toată, de pretutindeni, cu 3750 aspri gata. Și a cumpărat Calotă banul dela Stângă și dela Boul partea lor toată pentru 900 aspri gata. Și au vândut acești mai sus pomeniți oameni de a lor bună voie, cu știrea tuturor megiașilor, și din deal și din vale. Și mărturie sunt: din Crețești: Hamza, și din Hurez: Barbul al lui Mihnea, și din Goești: Țicșa vătaful, și din Crovna: Pârvul logofăt, și din Vâlcănești: Dumitru ban și Ban vătaf, și din Diia: Radul ban, și din Corneș: Calin logofătul și Barbul al lui Benga postelnic, și din Cepturoaea: Radul Buze(scul) (?) postelnic și Radul, fiul lui Dumitru, și din Brăncoveni: Danciul postelnic, și din Vrâvor: Lupul și Toader, și din

Citura: Stoican vătaf, și din Seaca: Hrana vătaf, și din Groși: Lupul.

Писасѧ | мѣсеца Юл к҃и дьни, въ лѣто ×з҃пѕ.

S'a scris în luna Iulie 28 zile în anul 7085 (= 1577).

LECȚIA a XXVIII-a

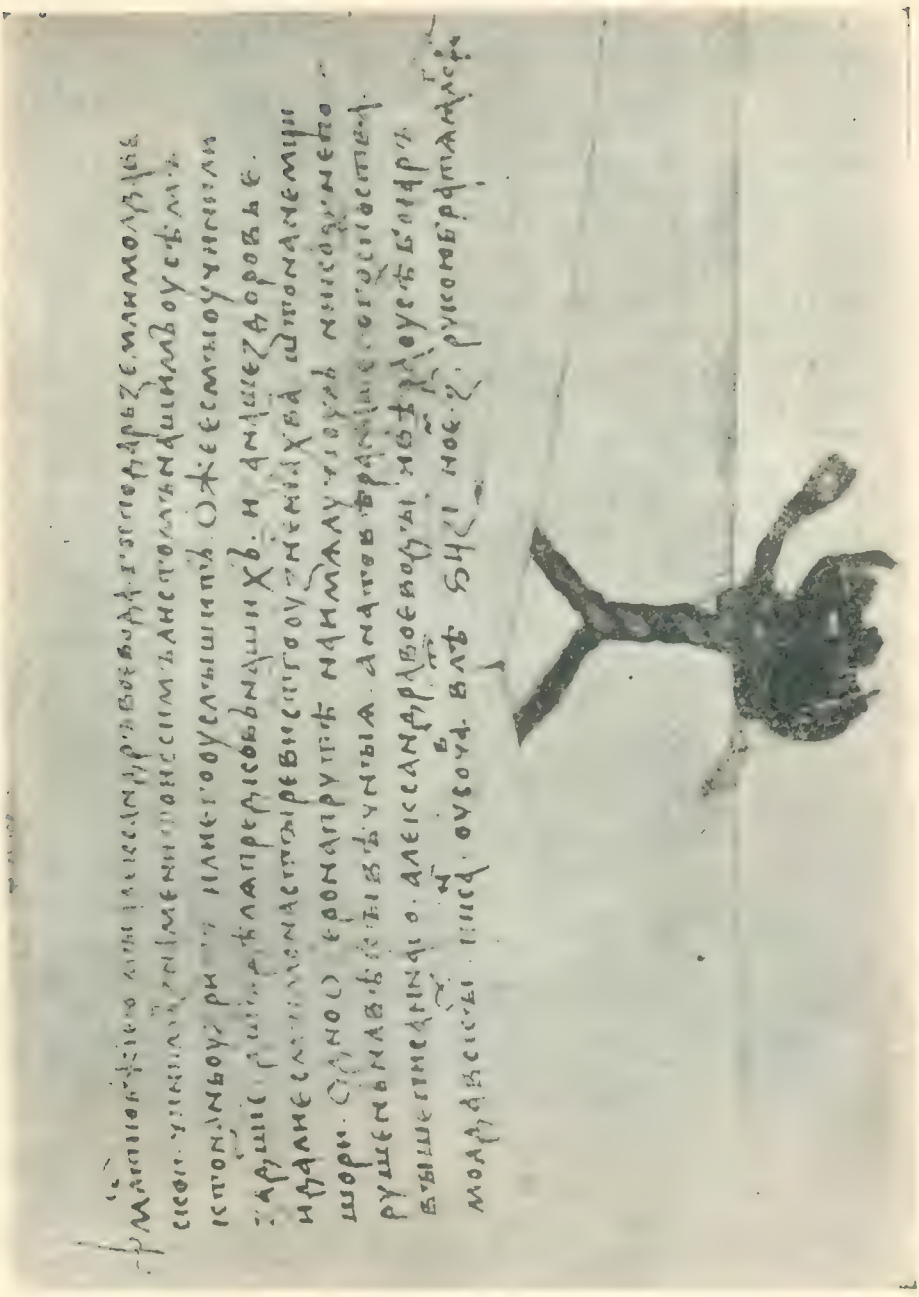

LECȚIA a XXVIII-a

† Милостїю божїею мы Алек-
сандръ воєвода, господарь земли
Молдавьскои, чинимъ знаме-
нито всѣмъ симъ листом нашимъ
оусѣмъ || кто на нь оузритъ или
его оуслышитъ, оже есмы оучи-
нили || за дѫшїе дѫшъ дѣлъ
предковъ нашихъ и за наше здо-
ровьє || и дали есмы монастырєви
сѫтого оузнесенїа Христока, што
на Немци||шори, одно озеро на
Прѣтѣ на имѧ Лѣчїоулъ, николи
непо||рѣшенъ на вѣкы вѣчнымъ.

Я на то вѣра нашего господ-
ства || къшеписаннаго Александра
воєводы и вѣра оусѣхъ бояръ ||
молдавскыхъ.

Писан оу Сочавѣ, в лѣто ×ѕ҃ѱз҃
Ноємврїа ѕ҃, рѣкою Братѫ лого-
дета.

† Din mila lui Dumnezeu, noi Alexandru voevod, domn al țării Moldovei, facem cunoscut, și cu această carte a noastră, tuturor cari o vor vedea sau o vor auzi, că am făcut, pentru pomenirea sufletului strămoșilor noștri și pentru a noastră sănătate, și am dat mânăstirii sfintei Inălțări a lui Cristos, ce este la Nemțișor, un iezer pe Prut, anume Luciul, de nimeni neclintit, în vecii vecilor.

Iar la aceasta: credința domniei noastre mai sus scrisului Alexandru voevod și credința tuturor boierilor moldoveni.

Scris în Suceava, în anul 6917 (= 1409) Noemvrie 7, cu mâna lui Bratei logofătul.

LECȚIA a XXIX-a

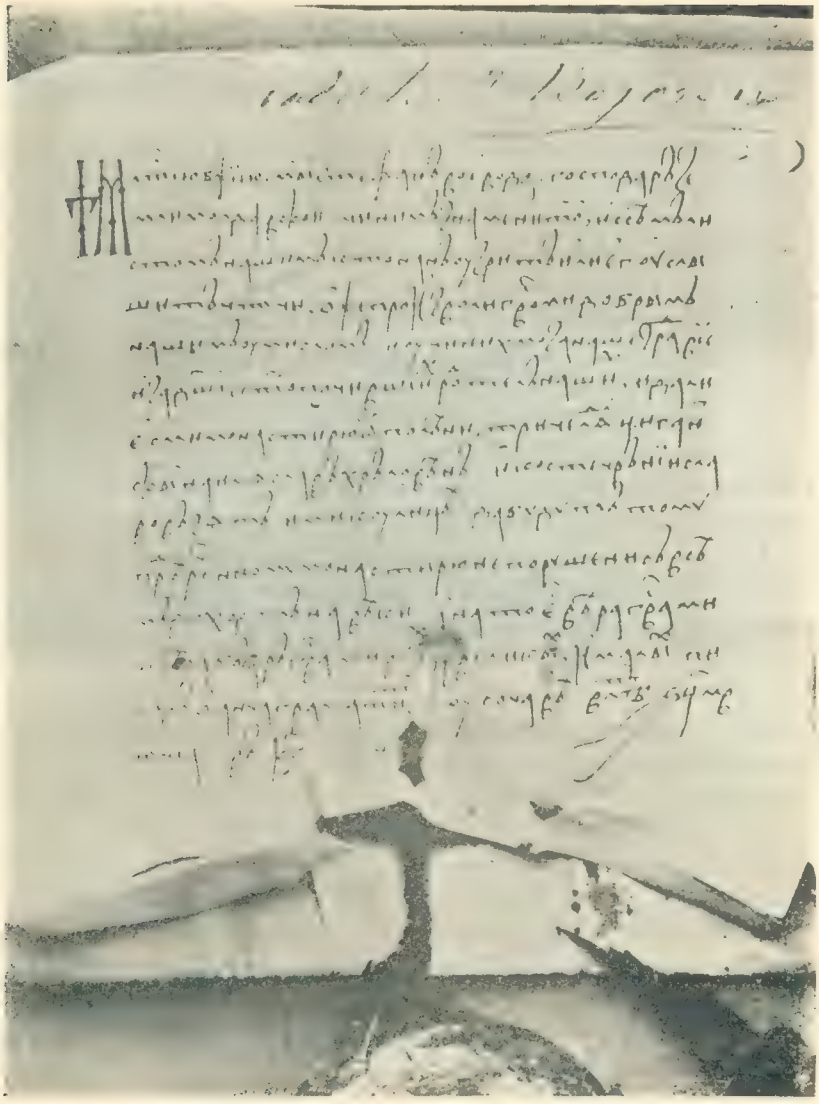

LECȚIA a XXIX-a

† Милостїю божїею мы Стефанъ воєвода, господаръ зе||мли Молдавскои, чинимъ знаменито не сѣмъ ли||стомъ нашимъ кто на нъ оуздритъ или оуслы||шитъ чтѵчи, оже пронзволи господьство ми добрымъ || нашимъ оумиселомъ, и оучинихмо за наше здравїе || и за дѵшїе сѫтопочикшїихъ родителъ нашихъ, и дали || есми монастирю wт Полѣни три челѧди цигани|скы на нмѧ: Славъ Хрълокѣнъ и Косте Чрънїи Сла||вовъ зѧтъ, и Микоулицѣ, да бѫдѵтъ томѵ || прѣдреченномѵ монастирю непорѵшени съ всѣ||мъ доходомъ на вѣки.

Я на то ест вѣра господьства ми, || и вѣра боляръ господьства ми, всѣхъ, и великыхъ и малыхъ.

Пи||салъ Оанча граматит оу Сочавѣ, в лѣто ×ѕцмѳ || Юнїа къ кѕ.

† Din mila lui Dumnezeu, noi Ștefan voevod, domn al țării Moldovei, facem cunoscut și cu această carte a noastră, cine o va vedea sau o va auzi citindu-se, că a voit domnia mea, cu al nostru bun gând, și am făcut, pentru sănătatea noastră și pentru pomenirea sfânt răposaților părinților noștri, și am dat mânăstirii din Poiana trei sălașe țigănești anume: Slav Hârloveanul și Coste Negrul, ginerele lui Slav și Miculiță, să fie acestei mai sus pomenitei mânăstiri, neclintite, cu tot venitul, în veci.

Iar la aceasta este credința domniei mele și credința boierilor domniei mele, tuturor, și mari și mici.

A scris Oancea gramatic, în Suceava, în anul 6942 (= 1434), Iunie în 26.

LECȚIA a XXX-a[1])

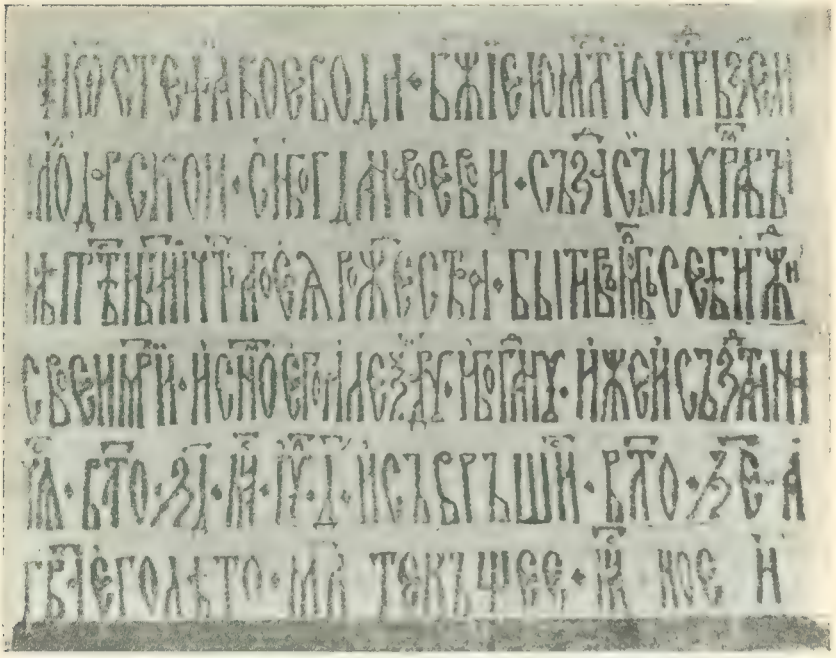

† Іѡ Стефан воєвода, божїею милостїю господарь земли || Молдавскои, синь Богдана воєводи, създа сѣи храм къ ї||мѣ Прѣчисти Богородици и чистнаго ѥѧ Рождества быти къ молбѣ себѣ и госпожди || своеи Маріи и сином его Алеѯандрѹ и Богданѹ, иже и създати на || часѣ, к лѣто ѯзд, мѣсеца Іѹл ѧ и съкрѣшисѧ к лѣто ѯзе, а || господства его лѣто ѯма текѹщее мѣсеца Ноемврїа й.

† Io Ștefan voevod, din mila lui Dumnezeu, domn al țării Moldovei, fiul lui Bogdan voevod, a zidit acest hram întru numele Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu și a cinstitei ei nașteri, ca să fie întru rugă sie-și și a doamnei sale Maria, și a fiilor lui: Alexandru și Bogdan. Care a și început a se zidi în anul 7004 (= 1496), luna Iulie 4, și s'a săvârșit în anul 7005 (= 1497), iar a domniei lui anul 41 curgător, luna Noembrie 8.

[1]) Exercițiile noastre paleografice fiind grupate după dificultăți; dăm în Lecțiile XXX—XXXIII câte-va exerciții de o descifrare mai anevoioasă.

LECŢIA a XXXI-a

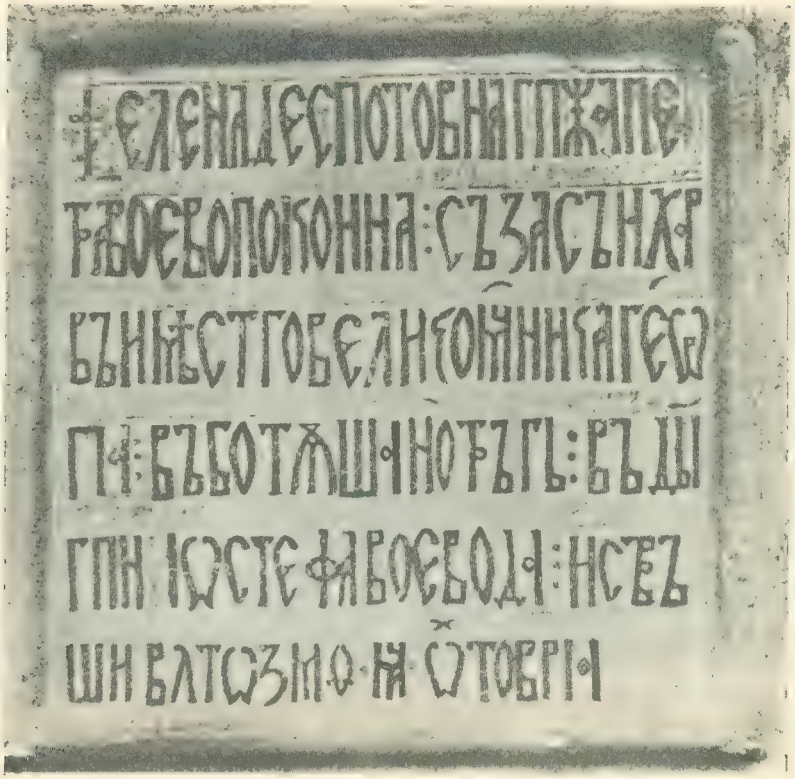

† Єлена Деспотовна госпожда Пе||тра воєвода покоина[го], съз-[д]а съи храм || къ имѣ скѫтого великомоученика Гєѡр||гіа къ Ботѫшанех трѣгѣ, къ дны || г[ос]по[дина] Іѡ Стефа[на] воєвода, и съвръ||шн в лѣтѡ змѳ, мѣсеца Ѻктовріа.

Elena a Despotului, doamna răposatului Petru voevod, a zidit acest hram în numele sfântului marelui mucenic Gheorghe, în târgul Botoşanilor, în zilele domnului Io Ştefan voevod. Şi s'a săvârşit în anul 7049 (= 1541), luna Octomvrie.

LECȚIA a XXXII-a

† Изволенїем Ѻтца и съ поспѣшенїе[м] Сина и съвръшенїем сѫтого || Дѫха, изволи благочистикїи и христолюбикїи Іѡ Василїе воєводы || божїю милостїю господарь земли Молдавскои, създа цр҃ковь пѡ срѣд градъ Киліи|скїи, идеже єст храм сѫтого єрарха и чюдотворца Николае. || И начасѫ зидати в лѣто ҳ҃рне Марта, || и съвръшисѫ в лѣто ҳ҃рнѕ, мѣсеца Маи л҃.

† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, a voit, binecinstitorul și de Hristos iubitorul, Io Vasile voevod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei, să zidească biserică în mijlocul cetății Chilia, unde este hramul sfântului ierarh și făcător de minuni Niculae. Și a început a se zidi în anul 7155 (= 1647), Martie și s'a sfârșit în anul 7156 (= 1648), în luna Mai 30.

LECȚIA a XXXIII-a

† Изволенїем Ѻтца и съ посп҃шенїем Сина, съкр҃шенїем Сѫтаго Дх҃а амин. Се ѵбо аз раб владика моего Іисѹса Христа || жѵпан Владѵл бан със братїем си жѵпан Дѵмитр҃ъ пр҃калаб и Балика спатар, почихѡм сїю сѫти храм вь дьни Басараба || ѡвекѡда. И потом бысть вь запѵстенїе много вр҃кме дондеже достигю и азь раб Іисѹсѹ Христоу жѵпан Радѵл вел армаш и със моим || братїем жѵпан Пр҃кда спатар и Строе постѣлник, анепси жѵпань Владѵл бан и сини жѵпан Радѵл·бик вел армаш, ми же || видѣхѡм сїю сѫтое место како ест неисправлено, т҃км радї ми съпотр҃дихѡм и подкигохѡм сїю || сѫты храм и ѕкрасихом вь молвѣ сѫтого архїерарха ѡтца нашего Никѡли Мирилекенскы. || И мы ѕтвр҃дихѡм и съткорихѡм сїю сѫти храм вь дьни благо-

† Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, amin. Iată deci, eu robul stăpânului meu Isus Cristos, jupan Vladul ban, cu frații săi: jupan Dumitru pârcălab, și Balica spătar; am început acest sfânt hram în zilele lui Basarab voevod. Și apoi fu în pustiire multă vreme până ce am ajuns și eu, robul lui Isus Cristos, jupan Radul vel armaș și cu frații mei jupan Preda spătar și Stroe postelnic, nepoți ai lui jupan Vladul ban și fii ai lui jupan Radul, fost mare armaș, noi însă, văzând acest sfânt loc cum este neisprăvit, pentru aceasta noi ne-am trudit și am ridicat acest sfânt hram și l-am zugrăvit, întru ruga sfântului arhierarh părinte al nostru Niculae Miralichianul. Și noi am întărit și am făcut acest sfânt hram,

чистиκаго и хрисτѣлюбиваго Iω Миχнѣ || вωєвωда, сни великаго и прѣдобраго Iω Ѧлиѣандрѫ вωиκωда. Почисѧ мѣсеца Ѧприл к̑ дьни и скѫпишисѧ мѣсеца Юн й дьни, в лѣто ×ѕчѕ.

în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, Io Mihnea voevod, fiul marelui și prea bunului Io Alexandru voevod. S'a început în luna Aprilie 20 zile și s'a săvârșit în luna Iunie 8 zile, la anul 7096 (= 1588).

EXTRASE DIN DOCUMENTE
(JURIDICE)

1. И аре кто хтет ловити без волю калѹгерѡм, то таковь да знае ере га чем ѯхватити господьство ми тере мѯ кем навезати камен на грълѯ тере га чем метнѯти къ водѯ.

1. Şi oricine va pescui fără voia călugărilor, unul ca acela să ştie că-l va prinde domnia mea de i va lega o piatră de gât de-l va arunca în apă.

2. Члвека тога що не ке платит вамѯ свѧтомѯ монастирѯ що ест достоанїю, таковаго члвкѣка тако да знает ере се ке на ражен поставити на брод.

2. Acel om care nu va plăti vamă sfintei mânăstiri, ce-i este venitul, un astfel de om să se ştie că se va pune în ţeapă la vad.

3. Иноже мѫ съмотрихом и ми тот послѣдний запис и обрѣтохом и познахом литера его како он сам съ своеѫ рѫкоѫ писал.

3. Deci, cercetând şi noi acest din urmă zapis, am aflat şi am recunoscut litera lui, cum că el singur cu mâna lui a scris. *(Doc. Vasile Lupu. E vorba de scrisul lui Stroici logofătul).*

4. Тота селиціе досегла слѹга наш съ ѯричь, нѫ била зостала господарска ради една дѯшегѯбинѯ що се ѯбили едни гръци на тиѫ хотари.

4. Acea silişte a dobândit-o sluga noastră cu uric, căci a rămas domnească pentru o duşegubină, pentrucă a omorît un grec pe acele hotare.

5. Дал крѣчмѯ т҃н аспри прѣд пръгаром ѡт Рибник и господьство ми кон.

5. A dat (la) cârşmă 350 aspri înaintea pârgarilor dela Râmnic iar domniei mele calul.

6. И дал алдамаш прѣд пѯргаром ѡт Рибник аспри с҃н.

6. Şi a dat aldamaş înaintea pârgarilor dela Râmnic aspri 250.

7. Некѯла ест бил къспрашал по късиѫ брати его ѡт село Лазорел: хощици ли кѯпити сїю дело емѯ или нѫ; а они ест били рекли, ере не могѫт да дръжити негове делове за очинѯ; не како да се кѯпиши дрѯзе очине и дѣдини.

7. A întrebat Necula pe toţi fraţii lui din satul Lazorel: voesc să cumpere această parte a lui sau nu; iar ei au zis că nu pot să ţie părţile lor de ocină, necum să mai cumpere alte ocine şi moşii.

8. Господьство ми къпрашахом ѯ диван господьства ми и ѡт

8. Domnia mea a întrebat în divanul domniei mele înaintea

прѣд владицем и wт прѣд късем правителием и болѣром господства ми по Радѣл постелник и по сестра емѣ Фрѣжина, със каше колю продати книперечено село или ни? Да не речете ви по ошиствие господства ми іако къзвратити село wт господства ми и wт свята монастир. Я wни рекоше и внеглашанти како не продахом того село със нѣка силѣ.

9. И ти Татѣле wт Хинцещи еко те постави господство ми катах да ми пазиш тон браниш и да се неколисаш и със сию книгѣ господства ми да кликаш ѕ тръг да слѣшат скакога человека ере ю сѫм дал господство ми скѫтомѣ монастирѣ...

10. Къ том Петрашко воекода гледах и сѣдих по правдѣ и по законѣ и дал ест закон к҃і болѣри да заклет. Къ дние стараго покоиномѣ Алеѣандрѣ воекода Бадеа ещеже не оставил ест нѣ ест пошел ѕ прѣх със Стан тере ест къзимал закон през закон к҃д болѣри. Таже къда ест бил на дѣнъ и на сорок, а Бадеа wн однесил закона за пѣно ѕ диван к҃д за болери тере ест заклели како нест имал Параскива очинѣ ничесоже.

11. Понеже ест били заклели тех к҃і болѣри крико, таже къ том покоиномѣ стараго Алеѣандрѣ воекода къзимал ест колоки тех к҃і болѣри како ест бил стар закон.

vlădicăi și înaintea tuturor dregătorilor și boierilor domniei mele pe Radul postelnic și pe sora lui Frujina: cu voia voastră vindeți mai sus pomenitul sat sau nu? Ca să nu spuneți, după plecarea domniei mele, ca să se întoarcă satul dela domnia mea și dela sfânta mânăstire. Iar ei au zis și au glăsuit că n'au vândut acest sat cu nicio silă.

9. Și pe tine, Tatule din Hinți, iată te pune domnia mea vătaf ca să-mi păzești acea braniște și să te nevoești și cu această carte a domniei mele ca s'o strigi în târg ca să audă orice om că am dat domnia mea sfintei mânăstiri...

10. Intru aceea Pătrașcu voevod a cercetat și a judecat după dreptate și după lege și a dat lege 12 boieri ca să jure. In zilele răposatului bătrânului Alexandru voevod, Badea încă nu s'a lăsat, ci a mers la pârâ cu Stan de a luat lege peste lege 24 de boieri. Iar când a fost la zi și la soroc, Badea, el, a adus legea deplin în divan — 24 boieri — de au jurat cum că n'a avut Paraschiva ocină, nimic.

11. Pentrucă acei 12 boieri au jurat strâmb, răposatul bătrânul Alexandru voevod, a luat boii acelor 12 boieri, cum era legea veche.

12. Таже кѣда ѥст бил на дѣнъ а сѫи болѣри иже сѫт вишереченне wни сибирали се зде на стол ѕ Бѫкѫреци и пошели сѫт къси кѫпно със Преда столник на свѧта митрополие иже сѫтворена wт Константин Шербан воꙗкода тери ѥст заклеше със Преда столник късиχ със рѫки иχ по скѧтое ѥванґелие како не сѫтворил Барбѫл ворникѫл по мегиши wт Порчени вечини ѕ силостиѕ.

13. Им дадоχ господство ми ві клетоци, тере иχ сѫ однесли прѣд жѫпан Радѫл wт Боръци, та сѫ клели како ѥст права wчина сѣтомѕ монастирѕ; а жѫпан Радѫл wн ѥст писал книгѕ до господство ми како сѫ клели и дали сѣтомѕ монастирѕ. Ґего ради и господство ми дадоχ сѣтомѕ монастирѕ.

14. Видѣхом господство ми и книгѕ покоиномѕ дѣдѕ господства ми Ѩлеѳандрѕ воꙗкода над сие дели за очина когда бист течение лѣтом ѯзоз како иχ ѥст била побратила Нѣкша синови със джщере ей над сие дели за wчинъ.

15. Да сѫт волни вамеши калѫґером, да испишет ѕ катастиχ кто не ке платит, те да донесет къ господства ми.

16. Хотар тои пасики цio ѥст ѕ χотар Попещом да ѥст коли ѥст χотар ѥдное пасикѕ и колико бѫдет моче вед ѥдин молодець wт срид пасики ѥдним киемь на ѕси сторони.

12. Deci, când a fost la zi, acești boieri, cari sunt mai sus pomeniți, s'au adunat, aici la scaun în București, și s'au dus toți, împreună cu Preda stolnic, la sfânta mitropolie, care este făcută de Constantin Șerban Voevod, de au jurat cu Preda stolnic, toți cu mâinile lor pe sfânta evanghelie, cum că nu a făcut Barbu vornicul pe megieșii dela Porceni vecini în putere.

13. Le-am dat domnia mea 12 jurători de i-a adus înaintea lui jupan Radu din Borăști, de au jurat cum că este dreaptă ocină sfintei mânăstiri; iar jupan Radul a scris carte la domnia mea cum au jurat și au dat sfintei mânăstiri. Pentru aceasta și domnia mea am dat sfintei mânăstiri.

14. Am văzut domnia mea și cartea răposatului moș al domniei mele, Alexandru voevod, asupra acestor părți de ocină, când a fost cursul anului 7077 (= 1569), cum a înfrățit Neacșa fiii cu fetele ei peste aceste părți de ocină.

15. Să fie volnici vameșii călugărilor să-l înscrie în catastih pe cel care nu va plăti și să-l aducă la domnia mea.

16. Hotarul acelei prisăci, care este în hotarul Popeștilor, să fie cât este hotarul unei prisăci și cât va putea să arunce un tânăr din mijlocul prisăcei cu o măciucă în toate părțile.

17. Покѫпили калѫгери за с̃г аспри и да изкадет и wт десет напъсти за бир. Таже господство ми изметнил съм тѣх напъсти wт катастиҳ wт внстинар господетка ми.

18. Ѥст кѫпила госпожда господетва ми кишеречена очинѫ със аспри wт над дажбоке wт кечинн wт села ѥи за дѣдине wт над родителне ѥи, не сѫт кѫпене wт аспри господски wт ҳорѫ.

19. Нѣст имал ниҳто трѣбѫ да покопил дѣдине пѫстии и бирничи без знанна господетка ми и адиканом.

20. Я Станчѫлока жена аџе полюбит да къзмет мѫжа да ест колна ѫзети, нѫ на дкор wт очинн.

21. Мѫж ѥи ни єдин метѣҳ да не имет със wчине ѥи понеже сѫт ѥи wчине за прѣкие, дане wт мати ѥи.

22. Понежю ест поклонил сна wчина изради бирокѣ что ест платил жѫпан Цалапи логофет wт при дьни Радѫла воєводѫ еже погибе на Рибник даже до дьни Кинтила воєвода, бирокѣ чин аспри ,Ѧ.

23. Ѥст покѫпил Радѫл ключер кечинн тере ест сътворил село еже се зовет Ѫржцин.

24. Того человекъ ест бил мегиашѫ над дѣдина его а потом wн се ест прѫдал кечинь скатомѫ монастирѫ със синоки его и

17. Au cumpărat călugării pentru 203 aspri și să-i scoată și dela 10 năpăști de bir. Pentru aceasta domnia mea am scos acele năpăști din catastiful de visterie al domniei mele. *(Doc. Mihai Viteazul)*.

18. A cumpărat doamna domniei mele mai sus pomenita ocină cu aspri dela dăjdiile din vecinii din satele ei de moștenire dela părintele ei și nu s'au cumpărat cu aspri domnești din țară. *(Doc. Radu Mihnea 1610 Mai 17)*.

19. Nimeni nu a avut treabă să cumpere moșii pustii și birnice fără știrea domniei mele și a divanului.

20. Soția lui Stanciul dacă va dori să-și ia bărbat, este volnică să-l ia, însă în afară de ocină.

21. Bărbatul ei să nu aibă niciun amestec cu ale ei ocine pentrucă îi sunt ei ocine de zestre, date de mama ei.

22. Pentrucă au închinat această ocină pentru birurile ce le-a plătit jupân Țalapi logofăt, din zilele lui Radu Voevod care s'a prăpădit la Râmnic, și până în zilele lui Vintilă Voevod, birurile fac aspri 4000.

23. A cumpărat Radu clucer vecini de a făcut satul care se cheamă Urâții.

24. Acest om a fost megieș pe moșia lui iar apoi s'a vândut vecin sfintei mânăstiri cu fiii lui și cu toată moșia lui, de

със късаѫ дѣдина его за доброколѣ его, по крѣмѣ къда бист его҃менъ там Глигорие къ цен за ѯ҃ аспри. Й после къда стоал кити его҃менъ Щефан wн подигал пр҃ѫ рекѫци како нѣкет се продал вечинь wт Доброколѣ почто ради нѣкет бил дал новцини всеѫ заплъно. И приндет пред господство ми ѕ келнки диван тере сепреше сѫ за лицѕ със его҃менъ. Къ том господство ми съм гледаѫ и сѫдиѫ по правдѕ и по законѕ да пократит новцини скѫтомѕ монастирѕ със лиѫко на десет дванадесет.

25. Йле того ѕрик wт Петра воєводa ѕказал его Тоадер Башотъ пред нами незапечатан понеже прилѫчилса кити из земли Петрѕ воєвода тогди и не ѫкатил его печетати. И того ѕрика непечетан еще прикѣзаѫом его къ семѕ нашемѕ прикилию.

26. Йби присигати съ к҃д кожилищи, къси люди добриѫ, слѫги господства ми дворѣни.

27. Того ради да не имают тегати ни съ едином листом николи на вѣки; а кто коли ѕпоминет бѫд ѕ дньоѫ и часоѫ тот да заплатит закѣскѕ й рѫбли сребра.

28. Й кто wт нас разорит сию токмеж или аз или калѫгерим да имает дати пѧтдесѣтъ волы до портѕ господарскѕ.

a lui bună voe, pe vremea când era acolo egumen Gligorie, în preț de 6000 aspri. Iar apoi, când a stat egumen Ștefan, el a ridicat pârâ, zicând că nu s'a vândut vecin de bunăvoe pentru că nu i s'au dat banii toți deplin. Și a venit înaintea domniei mele în marele divan de s'a pârît de față cu egumenul. Intru aceasta domnia mea am cercetat și am judecat, după dreptate și după lege, ca să întoarcă banii sfintei mânăstiri cu dobândă: dela 10 să dea 12.

25. Însă acel uric, dela Petru voevod, l-a arătat Toader Bașotă înaintea noastră nepecetluit pentrucă i s'a întâmplat atunci să iasă din țară Petru voevod și n'a apucat să-l pecetluiască. Și pe acel uric nepecetluit, încă l-am legat la acest al nostru privilegiu. *(Doc. Eremia Movilă 1597, Iunie 6).*

26. Să jure cu 24 jurători toți oameni buni, slugi, curteni ai domniei mele.

27. Pentru aceasta să nu aibă să se pârască cu nicio carte, niciodată, în veci; iar cine va pomeni, fie în orice zi sau ceas, acela să plătească legământ 50 ruble argint.

28. Iar cine dintre noi va strica această tocmeală, sau eu sau călugării, să aibă a da cinci zeci de boi la poarta domnească.

29. Ѡчине сѫт биле хотарисане, избранине и ѫкаменене със к҃і болѣри хотарничи.

30. Циганин ест дал Щефан на съмрѫтѣ сѫтомѫ монастирѫ кѫда се ест ѫчинил калѫгер како да мѫ ест за дѫше, паки потом га ест кѫпил и господство ми wт синови Щефана за ҳа҃ф аспри.

31. Ѡни ѥкоже некое люди тѫжди и кѫпци wт дрѫго земли нѣст могли држжати село Плешокѫл.

32. Ѣ҃ том господство ми кѫпно сѣ вѣсемѣ сѣкетомѣ господство ми великими и малими болѣри сѫтворихом сѫд и обретлосѧ како тии селоке которна сѫт погѫблени ѣ҃ хитлѣнство не подобаетсѧ изити ѣ҃ продажи или ѣ҃ кѫпежство.

33. Ѥи давам ѫ знание за работѫ вашемѫ чловекѫ, на име Негое, ере ест имал женѫ ѫ господство ѥи и пак ест имал и дрѫго женѫ ѫ земли господство ми; за тои нест закон, како да имат чловекѣ две жене.

34. Се подиже един лотрѫ тѫи ѫ ваше земле, и даде Богъ тере не донесоше кражмаша на рѫк, тако ми мѫ ѫчинихмо, како мѫ ест закон тере га знаменахмо.

29. Ocinile au fost hotărnicite, alese și împietrite cu 12 boieri hotarnici.

30. Țiganul, l-a dat Ștefan, la moarte, sfintei mânăstiri, când s'a făcut călugăr, ca să-i fie lui de suflet, apoi și domnia mea l-am cumpărat dela fiii lui Ștefan cu 1500 aspri.

31. Ei, ca niște oameni străini și negustori din altă țară, nu puteau stăpâni satul Pleșovul.

32. Intru aceasta, domnia mea, dimpreună cu tot sfatul domniei mele, marii și micii boieri, am făcut judecată și am aflat că acele sate care s'au pierdut în viclenie nu se cuvine a fi scoase în vânzare sau spre cumpărare.

33. Vă dau de știre pentru treaba omului vostru anume Neagoe că a avut femee la domnia voastră și iarăși a avut o altă femee în țara domniei mele, pentru aceasta nu e lege ca să aibă omul două femei.

34. S'a ridicat un lotru acolo, în țara voastră, și a dat Dumnezeu de ni-a adus pe vrăjmaș în mână, astfel noi i-am făcut precum îi este legea și pe el l-am însemnat.

(ISTORICE)

1. Господинѣ ми кралѣ ми даровал харагиѧ wт банокъ да ест къ земли господства ми како то

1. Domnul meu craiul mi-a dăruit haraghia de bani ca să fie în țara domniei mele cum

ест и къ земли негокѣ, тако да сѫ харакѹват и къ земли господства ми.

aceasta este și în țara lui ca să se bată bani și în țara domniei mele. *(Dan II către Brașoveni, (1424) Noemvrie 10).*

2. Да знает каша милостъ, понеже стожт Д господари великѫ съ воискѫ готови ѹ Дръстрѹ на Дѹнав, а великы царъ Имѹрат бѣг ест трои дьни ход ѡд мене.

2. Să știe măria voastră că stau 4 domni mari cu oști gata la Durostor pe Dunăre, iar marele împărat Amurat Beg, se află la trei zile drum dela mine. *(Alexandru Aldea către Brașoveni) (1432).*

3. Тѹзи да сѫ знает чѣ доҳѫ людие ѡт Блашкѫ земѫ та ми казаҳѫ че Ялде ест ѹмрѣл. Яко не ѹмрѣ еще, ест сосал злѣ и ѹмрѣ щет.

3. Iată să se știe că au venit oameni din țara Românească și mi-au spus că Aldea a murit. Dacă n'a murit încă, i-a venit rău și va muri. *(Vlad Dracul către Brașoveni).*

4. Сѣга ест ѹ господства ми поклисара брата ми Щефана воиводѣ, жѹпан Вѹлпаш логофет, та га ест послал на пред, а Щефан воивода идет съ въсѣмь неговѣми воиске ѹ нашего помоща.

4. Aici este la domnia mea solul fratelui meu, Ștefan voevod, jupan Vulpăș logofăt, pe care l-a trimis înainte; iar Ștefan voevod vine întru ajutorul nostru cu toate oștile lui. *(Basarab Laiotă către Brașoveni).*

5. Дакам ѹ знание приятелствѹ ви, без тон не може бити, нѹ поидоҳ ѹ Тѹрцеҳ ѹ великога царѣ, та ѹчиниҳ мир и добродетел.

5. Dau știre prieteniei voastre că fără de aceasta nu se putea să fie ci am mers la Turci la marele împărat de am făcut pace și bine. *(Basarab Laiotă către Brașoveni).*

6. Не знам кои ест окъи закон та се не пѹщают поклисари, окъи закон ни сѫм видел ѡт Тѹрцеҳ ни ѡт Лесеҳ.

6. Nu știu care este acea lege ca să nu se sloboadă solii, o așa lege n'am văzut nici la Turci, nici la Leși. *(Basarab Laiotă către Brașoveni).*

7. За Цепелѹша еще не знает ништа, а болѣри ѡни ми се поклонити и ска земѣ, и Яли бег ми ест съ добродетел и послал

7. Despre Țepeluș încă nu se știe nimic, iar boierii mi s'au închinat și toată țara; iar Ali Beg îmi este cu bunăvoință și a

є на Портѣ да ми ѕчинит миро и да ми донесет стѣг.

trimis la Poartă ca să mi se facă pace şi să mi se aducă steag. *(Vlad Călugărul către Braşoveni).*

8. Како наш вражмаш и ваш, ако га сѣ ѕбили Мехединци ѕ село Глогова.

8. Că al nostru vrăjmaş şi al vostru, iată l-au ucis Mehedinţenii în satul Glogova. *(Vlad Călugărul către Braşoveni, despre uciderea lui Basarab cel Tânăr).*

9. Єре посла тѣрски царъ та ме зва на Портѣ, а господство ми поидѡх и занесѡх даждѣ що є ѡт Блашкѣ землю.

9. Că a trimis împăratul turcesc de m'a chemat la Poartă şi domnia mea m'am dus şi am dus dajdia ce este din Ţara Românească. *(Vlad Călugărul către Braşoveni).*

10. Тоє болѣрин, Албѣл Великаго, подкигал се єст господарь над главѣ Влада воєвода Цѣпеш, а Влад воєвода изиде съ конско прѣмо ємѣ и ѯквати его и посекълъ га єст и ѡн и късем родом его.

10. Acest boier, Albul cel Mare, s'a ridicat domn peste capul lui Vlad voevod Ţepeş; iar Vlad voevod a ieşit cu oaste împotriva lui, l-a prins şi l-a tăiat pe el şi tot neamul lui. *(Mircea Ciobanul mânăstirei Govora, 1551, Aprilie 1).*

11. Стоика изгѣби вишеписанѣ ѡчинѣ, понеже ѧзе жена Дѣмитрока тере избѣгоше ѕ Брайлѣ къ чюждиҳ земле цако єдин хаин и злотворцѣ.

11. A pierdut Stoica mai sus scrisa ocină pentrucă a luat pe nevasta lui Dumitru de a fugit la Brăila în ţări străine ca un hain şi răufăcător. *(Pătraşcu cel Bun, 1556, Noemvrie 9 episcopiei de Buzău).*

12. При дѣни Радѣлока воєвода къда єст бил велико гладствѣ тере се сѣт сїи чловеци продали сыноки си Тѣрцем.

12. In zilele lui Radu voevod, când a fost mare foamete, încât aceşti oameni şi-au vândut fiii Turcilor. *(Alexandru cel Rău, 1571, Mai 24).*

13. Єре къда се єст ѕбиет покоиномѣ Радѣл воєвода със погани Тѣрци със Мехмед Али бегов синъ, за ради христиани, да не господствѣет погани Тѣрци Блашка земле. Я синоки Билцокѣ и

13. Când s'a bătut răposatul Radu voevod cu păgânii Turci cu Mehmed, fiul lui Ali Beg, pentru creştini, ca să nu stăpânească Turcii păgâni Ţara Românească. Iar fiii lui Bilţ şi

със дрѣзи хлапи wни се сѣт подигоше над главѣ покоиномѣ Радѣлwвѣ воєвода и єдин лотрѣ да єст господарѣ на име Драгослак Пѣркар.

14. Wн пакиже єст достизал жѣпан Шербан бан, шѣрѣ Прѣкѣлокѣ бан, таѥ wчинѣ, къда єст wтишел тере єст ѣвесил по Дрѣгичѣ Данчок Гогоашѫ ѣ Цариградѣ почто се подигал господар да приндет ѣ Блашка земли.

15. Покоиномѣ Михаил воєвода подигали се єст съ своимѣ коискѣ над Ѫгрини и повѣдили єст и добивали єст скака земли Ардѣлскоє и стоали єст господствѣ емѣ краю ѣ стол Белиградѣ и късем земле Ардѣлскоє. Я къ послед на господствѣ емѣ послахмо єст по прѣкъзлюбленаго и wт срѫдечнаго wтрокѣ господствѣ емѣ Николаи воєвода да бити господарѣ земли Блашкои и чиститом царю ещеже послахмо єст скиптрѣ wт чиститаг Порта.

16. Къ дние Ѩлѣѫндрова воєвода, синъ Илиаша воєвода по креме что єст бил господство емѣ на коискѣ със Скиндер паша ѣ земле Молдавскоє по брѣдзех Нистрѣлов на Рашков, тогда єст бил wставил зде на стол по жѣпан Дѣмитрѣ бив кел бан Кралевскии и със всих болѣри диканѣлов.

17. Къда начинаютьсѣ злодѣкластвиех къ дние покоинаго

cu alți robi au ridicat asupra capului răposatului Radu voevod un lotru anume Dragoslav Purcar, care să fie domn. *(Mihnea Turcitul, 1579, Mai 16)*.

14. El, jupan Şerban ban, cumnatul lui Pârvu ban, de asemenea a dobândit acea ocină când s'a dus de a spânzurat pe Drăghici al lui Danciul Gogoașă, în Țarigrad, pentrucă s'a ridicat să vie domn în Țara Românească. *(Mihnea Turcitul, 1588, Iunie 13)*.

15. Răposatul Mihail voevod s'a ridicat cu oastea sa asupra Ungurilor și i-a învins și a dobândit toată țara Ardealului și a stat domnia lui crai în scaunul Bălgradului și a toată țara Ardealului. Iar în urma domniei lui a trimis pe prea iubitul și din inimă copil al domniei lui, pe Niculae voevod, ca să fie domn al țării Românești și cinstitul împărat i-a trimis de asemeni sceptrul dela cinstita Poartă. *(Radu Mihnea, 1614 Dec. 11)*.

16. In zilele lui Alexandru voevod, fiul lui Iliaș voevod, în vremea când domnia lui era la oaste cu Skinder Pașa în țara Moldovei, pe malurile Nistrului, la Rașcov, atunci a lăsat aici în scaun pe jupan Dumitru, fost mare ban al Craiovei și cu toți boierii divanului. *(Alexandru Coconul, 1624, April 28)*.

17. Când au început răutățile, în zilele răposatului Mihai voevod,

Михан воєвода, таже тогда ѡстала єст сѫта монастир сѣтла Троицъ пѫста и нєхабила за къс ѡт темєлиє, и расипаютсѧ и калѫгерие и комателх и села.

18. Къ дниє покоиномѹ Радѹлѹ воєводѣ синѹ Михнєка воєводѣ, къ пръвоє господство, къда бист течение лѣтом ҂зрка, а Лека постелник иже єст бил тогда кел спатар сълѹчило се сѣт емѹ съмрѣт за меча, понеже га єст прихватил Радѹл воєвода ѡт къ господства емѹ със зла хитлѣнствѹ.

19. Ни даде Богъ и нарок христїански ѡвзи град цо беше поганом къ рѫкаҳ. Тѹго ради цо єст била напраки къ нем, а ѡна є изгорела къса, та га съга изнока пракимо. Того ради ви просимо, да ни поможете съ лъкоки и стрелами и пѹшками, и да ни дасте салонитро да ѕчинимо прах, да постакимо ѕ град, ѡти єст џкость и вам и нам и късем христианом.

20. Й паки кони, цо сѫт ѕзети нашим сиромахом, да ки наѹчит богъ, да им се пократит; а темзи злотворцем да им се главе ѡткинѹти.

21. Да єст ли ѕ тебе члокечество, имаш ли ѕм, имаш ли мозък цо си чтетниш чрънило и

atunci, a rămas sfânta mânăstire a sfintei Troițe pustie și prădată de tot din temelie, și s'au risipit și călugării și bucatele și satele. *(Referitor la mânăstirea Radu Vodă din București. Alexandru Iliaș, 1629, Mai 5).*

18. In zilele răposatului Radu voevod, fiul lui Mihnea voevod, în prima domnie, când fu cursul anilor 7121 (=1613), iar Leca postelnic, care era atunci mare spătar i s'a întâmplat lui moarte de sabie pentrucă l-a prins Radu voevod cu rea viclenie către domnia lui. *(Matei Basarab, 1641, Ianuar 16).*

19. Ne-au dat Dumnezeu și norocul creștinesc această cetate, ce a fost în mâinile păgânilor. Drept aceea ce a fost întăritura ei, aceasta a ars toată și pe aceea acum din nou o întărim. Pentru aceasta, vă rugăm să ne ajutați cu arcuri și cu săgeți și cu puști (tunuri) să ne dați silitră, ca să facem praf, să punem în cetate, căci ea este tăria și a voastră și a noastră și a tuturor creștinilor.

20. Și iarăși caii care sunt luați supușilor noștri să vă povățuiască Dumnezeu ca să li se înapoieze, iar acelor rău făcători să li se înlăture capetele. *(Basarab cel Tânăr către Brașoveni).*

21. Ai tu oare omenie, ai tu minte, ai tu creer că'ți strici cerneala și hârtia pentru un copil

хартию изради едно дете wт кѫрке сина Калцѫнина, та гокориш, ере ти ест синь? Йко ти ест синь и хокеш, да мѫ добро ѫчиниш, а ти га wстави, да ест по твое съмрѣти господарь на твое место, и матер мѫ а ти ю ѫзми та ю дръжи, да ти ест господжа, що ю сѫ дръжали ѫ наше земле сви рибари Браиловски.

22. Нѫ да знаете, що сѫ два цръкени пенези, еще некю дати, да си кѫпим женѫ wт христиане; ере wна ест била ѫ рѫк погани, нѫ wни ми сѫ ми ю послали съ чистю а азъ седа да ю кѫпим? Тои не може бити.

23. И где wбретают Молдwкене, да нѫ хватают и що носет, да им ѫзимают; а нѫ къ мнѣ да дwкодет.

24. Мѫ не дососа говрънатърстко земи Бъгрѣскон, нѫ пѫцат, да ми къзмет моа права очина и моа земаница, Фаграш и Ймлаш... а господство ми... не цѫ остакит с моwм главом срамотно да загѫбим.

25. Не би мѫ доста сѣсѣ ти люди, нѣ се и wще чемерил да е набрал три ста деце wт Брашока и wт земле Бръсѣ а но нѫ сѣбра, едни постаки на ражнь, а дрѫги ѫ wгнь.

de curvă, fiul Călțunei și spui că'ți este fiu? Dacă îți este fiu și vrei să-i faci lui bine, apoi, tu lasă-l ca să fie după moartea ta domn în locul tău și pe mama lui, pe aceea ia-o și ține-o ca să-ți fie doamnă, pe care au ținut-o în țara noastră toți pescarii brăileni. *(Boierii brăileni, buzoieni, râmniceni, către Ștefan cel Mare)*.

22. Și să știți: ce sunt doi bani roșii, încă nu îi voi da ca să-mi cumpăr femeea dela creștini, căci ea a fost în mâinile păgânilor și ei mi-au trimis-o cu cinste; iar eu acum s'o cumpăr pe dânsa? Aceasta nu poate să fie. *(Basarab cel Tânăr, către Brașoveni)*.

23. Și unde vor afla Moldoveni, să-i prindă și ceea ce poartă să li se ia; iar pe ei să-i aducă la mine. *(Vlad Dracul către Brașoveni)*.

24. Lui nu-i ajunge guvernatoria țării Ungurești ci trimite ca să-mi ia a mea dreaptă ocină și a mea țărișoară, Făgărașul și Amlașul... iar domnia mea... nu voi lăsa, cu capul meu, rușinos, să-o pierd. *(Vladislav II voevod către Brașoveni)*.

25. Nu i-a fost destul cu acei oameni ci încă mai tare s'a înverșunat de a adunat trei sute de copii din Brașov și din Țara Bârsei, și pe aceștia i-au strâns, pe unii i-a pus în țeapă iar pe alții pe foc. *(Dan pretendentul către Brașoveni, despre cruzimile lui Vlad Țepeș)*.

26. Нѣ каре кто хощет да дондет къ господство ми, да ми слѫжит, каре ест Ѫгрин, каре е Сакѫи, каре ест Блах, господство ми... га цем милокат и хранит... а жолдъ не мам да им дам.

26. Deci oricine va voi să vie la domnia mea, ca să-mi slujească, ori este el ungur, ori este secui, ori este român, domnia mea... îl voiu milui și-l voiu hrăni, dar joldă n'am ca să le dau *(Vlad Țepeș, Brașovenilor: oricine poate servi în armata sa însă fără leafă)*.

27. И дрѫго паки да знаа господство ви, али се бонмо за ради Сакѫли и доробанти, ере хтет побеже, тере хоку встати сам, ере господство ми не имамо спензѫ ере землѣ ест пленена и расипена.

27. Și alta iarăși să știe domnia voastră că ne temem pentru Secui și dorobanți că vor fugi și voiu rămâne singur căci domnia mea nu am bani, căci țara este jefuită și risipită. *(Radu dela Afumați către Brașoveni, 2 Februarie)*.

28. Помилока ми Богъ и подарока мене имати къ сне врѣмена едно веселие wт среди срѫдца моего и бити тъстъ ... wт посрѣдеченное ми дъцинце господства ми, а wт посдрѣдечнога ми сина Богъ зна когда ке мене дарокати такокою веселю. Сего ради молим ваша милости, како да придете и ваша милости, да бѫдите кѫпно съ нами на wкои радость.

28. M'a miluit Dumnezeu și mi-a dăruit mie să am în aceste vremuri o veselie pe placul inimei mele și să fiu socru... dela iubita-mi din inimă fiică a domniei mele; iar dela iubitu-mi din inimă fiu, Dumnezeu știe când mi-o dărui o așa bucurie. Drept aceea rog pe grațiozitatea voastră ca să veniți și grațiozitatea voastră ca să fiți împreună cu noi la această bucurie. *(Radu dela Afumați către Brașoveni, Decembrie 17)*.

29. Дакам ѕ знание господствѫ ти, понеже нинѣшнаго врѣме паде срѣдечни господства ми синъ, Марко воевода къ тешко болест. Тем ради молю господство ти да ми посилаеш Герге врачюл, и със биле wт въсех болестню еда хощет полегчити wт болест.

29. Dau spre știre domniei tale că în vremea de acum a căzut iubitul dela inimă fiu al domniei mele Marcu voevod la grea boală. Drept aceea rog pe domnia ta să-mi trimiți pe Gherghe vraciul și cu ierburi de toate boalele, poate că-l va ușura de boală. *(Radu Paisie către Brașoveni, August 19)*.

30. Е лѣто ×ѕ҃цне мѣсеца Юлиа вь г҃і дьни, wтѣкче сѫ глава Стефана воєводѫ, господарѣ землѫ Молдавскѫѫ, сына Алеѯандра воєводѫ, wт Романа воєводѫ сына Илиѫ воєводѫ и погребен бѣст къ Нѣмецкомь монастирю тогожде мѣсѣца Юлїа въ ѕ҃ї дьни.

31. Исписа сѫ сие сѫтое Евангелие, даниемь и повелѣниемь митрополита . . . . . вь дьни Їѡаѵна Стефана воєводи. Ѣ тоже крѣмѣ приде и Албертъ краль Лешескъ съ многоѫ силоѫ и мнwгw рѣка на град Сѵчавскои и не къзможе приати град, и къзвратисѧ бездиалень. Стефан же воєвода, наиде нань крѣпко съ своими кои и разби его на Кwзминь к лѣто ×ѕ҃е а господства своего лѣто м҃ текѫщее мѣсѣца Октомвриа к҃ѕ в чес къ дьнь сѫтого Димитрїа.

32. Тое село бил wстал родителю господства ми Щефанѕ воєводи от хиклениски wт Романа Гръбовеца, коли побег до Мѵнтѣнскои земли.

33. Тоии вишеписаннии холопи цигани дали емѵ Мирча воєвода коли ходит къ посолство.

34. Тое прѣдреченное мѣсто wн кѵпил родител иѫ Иwн Рохозна диак wт Алеѯандра воєвода за єдна ланцѵх златни за шестдесѣт ѵгн, цо тот вишe-

30. In anul 6955 (=1447) în luna Iulie, în 13 zile, s'a tăiat capul lui Ştefan voevod domn al ţărei Moldovei, fiu al lui Alexandru voevod de către Roman voevod, fiul lui Ilie voevod şi a fost îngropat în mânăstirea Neamţului în aceeaşi lună Iulie în 16 zile.

31 ...S'a scris această sfântă evanghelie, prin dania... în zilele lui Ion Ştefan voevod. In acea vreme a venit şi Albert craiul Leşesc cu multă putere şi mult cercă asupra cetăţii Sucevei şi nu putu să ia cetatea. Şi s'a întors fără ispravă. Iar Ştefan voevod porni asupra lui cu puternicile sale oşti şi îl războ pe el la Cosmin în anul 7005 (= 1497), ia a domniei lui, anul curgător 40, luna Octomvrie 26, într'un ceas în ziua sfântului Dimitrie.

32. Acest sat a rămas părintelui domniei mele Ştefan voevod din hiclenie, dela Roman Gârbovăţ, care a fugit în ţara Muntenească.

33. Aceşti mai sus scrişi robi ţigani i-au fost daţi lui de către Mircea voevod când a mers în solie. *(E vorba, într'un document moldovenesc, de Mircea Ciobanul, domnul Ţării Româneşti).*

34. Acel mai sus zis loc l-a cumpărat părintele lor Ion Rohozna diac dela Alexandru voevod cu un lanţ de aur de şasezeci ughi, căci acel mai sus scris lanţ

писаннии лацѣх златии wн бил его добил ѕ едно посолство коли ходил до Албертѣ ѕ Прѣшскаа землѣ.

35. Дали есми емѣ сие село за его праковѣрною слѣжбѣ, и другое за цто дал нам шестдесѣт тисеч аспри коли нам вѣстребокалеѣ къ потрѣбѣ земскомѣ и егда заплатил дѣлгое Ианкѣла воеводa и иниѣ неколе многиѣ.

36. Цто тои ѣрик изгиб wт кѣтане, когда приидоша съ Михаилем воеводa над землею господство ми.

37. Сиѧ свѧта книга рекома минею кѣпил рабѣ Божию Лѣкач ѣрикар и съ жителница его Марїика из рѣка поганїи агарѣкни, когда плениша земли лѣскон съ Ѣендир пашѣ и съ Галга солтан.

38. Ѩ тии прикилие и другии нарѣдение погибоши и скажени къси за козакъ когда приидошѣ Тимѣш Хмилницки за воиски козаки запорѣжии кѣпно съ Тѣтарwм даж до Сѣчак градѣм да имает къзимати госпожда Василиеки воеводa, иино тогда Тимѣш Хмилницки пошьд съ своими козаками на монастир Драгомирна и добикает ем и къзимал късе имѣкние и wдъжди и съсъдѧ свѣтеи монастир и сребро и злато и бисер за много

de aur el l-a dobândit într'o solie când a mers la Albert în țara Prusiei.

35. I-am dat lui acest sat pentru a lui dreptcredincioasă slujbă și alta pentrucă ne-a dat nouă șasezeci de mii de aspri căci ne-au trebuit nouă întru nevoia țării și când am plătit datoriile lui Iancu voevod și alte multe nevoi. *(1589, doc. Petru voevod)*.

36. Căci acel uric s'a pierdut din pricina cătanelor când au venit cu Mihai voevod asupra țării domniei mele. *(Doc. Eremia Movilă, 1605)*.

37. Această sfântă carte, numită mineiu, a cumpărat-o robul lui Dumnezeu Lucaci uricar și cu soția lui Mărica, din mâna păgânilor agareni, când au prădat țara leșească cu Xendir Pașa și Galga sultanul... *(7129 (=1620) Noemvrie 25 în zilele lui Iliaș voevod)*.

38. Iar acele privilegii și alte direse le-au pierdut și li s'au ars toate de către Cazaci când au venit Timuș Hmilnițki cu oști căzăcești zaporojene dimpreună cu Tătarii până la cetatea Sucevei ca să ia pe doamna lui Vasile voevod și atunci Timuș Hmelnițki a mers cu ai săi cazaci la mânăstirea Dragomirna și a cucerit-o și a luat toată averea și odăjdiile și vasele sfintei mânăstiri și argintul și aurul și giuvaerele de mare preț și dela alți

цѣкни и wт инним люди и кѫпци которни приключилсѣ тамѫ къ скѫтаа монастиро.

39. И ѫказовали прѣд нами нѣкиѫ приклани wт Щефана коекоди и wт ин Щефан коекода и wт Йлиѫандрѫ коекода ѫрокали и сказили за Казаки без печати и без шолкѫ, когда приндет Тимѫш Хмилницки хетман съ късѣ конска запороска до Сѫчаки град и биетсѣ съ Гиwргги Щефан коджѫ и съ Ѫгри.

40. Тъи ѫрик бѫст погребен къ земли когда къзкизалсѫ Гиwргие кел логwфет съ конска ѫгръскаа и съ конска мѫнтѫнска на Василие коекода господарь земли Молдавскои и изгонил бѫст.

oameni și negustori cari s'au întâmplat acolo în sfânta mânăstire.

39. Și au arătat înaintea noastră niște privilegii dela Ștefan voevod și dela alt Ștefan voevod și dela Alexandru voevod, rupte și arse de Cazaci, fără peceți și fără mătase, când a venit Timuș Hmilnițki hatmanul cu toată oastea zaporojană până la cetatea Sucevei și s'a luptat cu Gheorghe Ștefan vodă și cu Ungurii. *(Doc. Istrate Dabija, 1663, Ianuarie 4).*

40. Acel uric a fost îngropat în pământ când s'a ridicat Gheorghe mare logofăt cu oaste ungurească și cu oaste muntenească asupra lui Vasile voevod domnul țării Moldovei de l-a isgonit. *(Doc. Antonie Ruset, 1674, Noemvrie 5).*

III

ALFABETUL

VARIANTE. CIFRE. IMBINĂRI. ABREVIERI.

VARIANTE DE LITERE

A
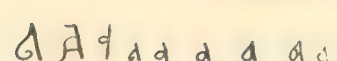

B
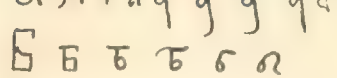

V
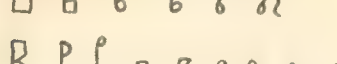

Gh
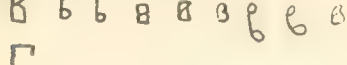

D
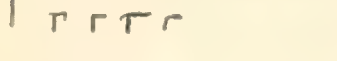

E

J

Dz
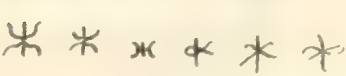

Z

I
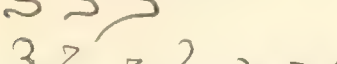

K
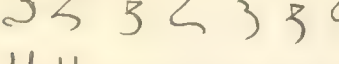

L

M

N
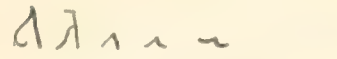

O
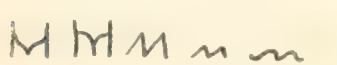

P
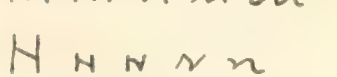

R
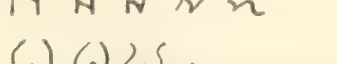

S
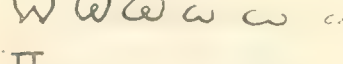

T
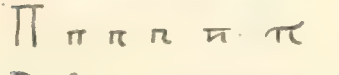

U
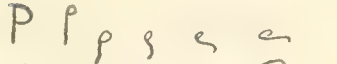

F
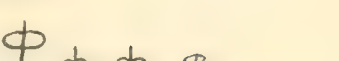

H
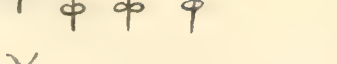

Ț
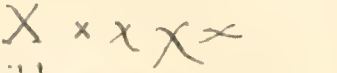

Ge, Gi
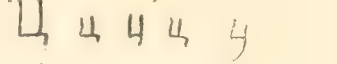

Ce, Ci

Ș
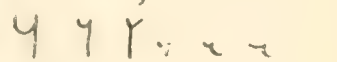

Șt

ă, ŭ
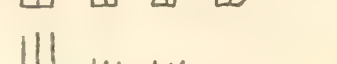

ă, ĭ
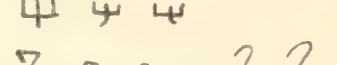

ea
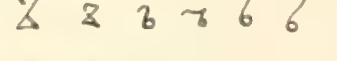

ĭa

â
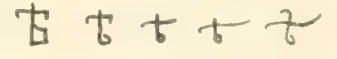

X

Ps

Th
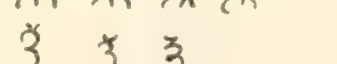

U
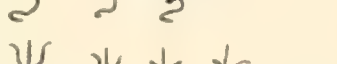

î

ĭu

ia
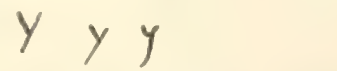

în
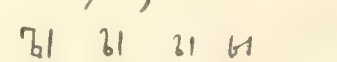

CIFRELE

1	ѧ҃	*edin*
2	ѣ҃	*dva*
3	г҃	*tri*
4	д҃	*cetiri*
5	є҃	*piatĭ*
6	ѕ҃	*şestĭ*
7	з҃	*sem*
8	и҃	*osim*
9	ѳ҃	*deviat*
10	і҃	*desiat*
20	к҃	*dvadesiat*
30	л҃	*tridesiat*
40	м҃	*četiredesiat*
50	н҃	*piatdesiat*
60	ѯ҃	*şestdesiat*
70	о҃	*semdesiat*
80	п҃	*osimdesiat*
90	ч҃	*deviatdesiat*
100	р҃	*sto*
200	с҃	*dva sto*
300	т҃	*tri sto*
400	ѵ҃	*četire sto*
500	ф҃	*piatĭ sto*
600	х҃	*şestĭ sto*
700	ѱ҃	*sem sto*
800	ѿ҃	*osim sto*
900	ц҃	*deviat sto*
1000	҂ѧ҃	*hiliada (tâsiaşta)*
10000	҂і҃	*desiat hiliada*

11	ѧі҃	*edin na desiat*
12	ѣі҃	*dva na desiat*
13	гі҃	*tri na desiat*
21	кѧ҃	*dvadesiat edin*
32	лѣ҃	*tridesiat dva*
43	мг҃	*četiredesiat tri*
154	рнд҃	*sto piatdesiat četiri*
265	сѯє҃	*dva sto şestĭdesiat piatĭ*
376	тоѕ҃	*tri sto semdesiat şest*
2000	҂ѣ҃	*dva hiliada*
3000	҂г҃	*tri hiliada*
4000	҂д҃	*četire hiliada*
20000	҂к҃	*dvadesiat hiliad*
30000	҂л҃	*tridesiat hiliad*
40000	҂м҃	*cetiredesiat hiliad*
6908	҂ѕцн	*şest tâsiaşt devet sto osim*
6917	҂ѕцзі	*şest tâsiaşt devet sto sem na deset*
6926	҂ѕцкѕ	*şest tâsiaşt devet sto dva deset şestĭ*
7037	҂злз	*sem tâsiaşt tri desiat sem*
7066	҂зѯѕ	*sem tâsiaşt şest desiat şestĭ*
7093	҂зчг	*sem tâsiaşt deviat desiat tri*
1418	҂ѧѵні	*edna tâsiaşta cetire sto osim na desiat*
1504	҂ѧфд	*edna tâsiaşta piatĭ sto cetire*
1601	҂ѧхѧ	*edna tâsiaşta şestĭ sto edin*

a) Când litera cirilică are valoare de cifră, i se suprapune o acoladă.

b) Pentru « *mii* », litera cu valoare de cifră mai e precedată de o liniuţă oblică tăiată de o secantă.

c) Cifrele 11—19: întâi se scrie unimea şi apoi zecimea, contrar cu ceea ce are loc cu cifrele arabe în sistemul decimal.

d) Să nu se confunde: 6 ѕ cu 7 з; 8 и cu 50 н. De asemeni să nu se confunde 90 cu 200, deoarece, adeseori, o simplă liniuţă adaosă sub baza literei с indică pe 90. Vezi în această privinţă data 6996 din clişeul documentului dela pag. 96.

IMBINĂRI DE LITERE (Ligaturi)

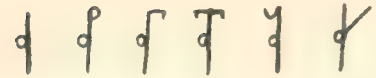

a, ar, ag, at, ač, au

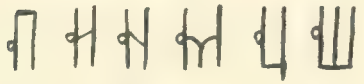

ap, ai, an, am, aț, aș

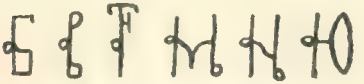

ab, av, ati, amĭ, anĭ, aĭu

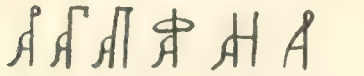

ar, ag, ap, af, ai, ar

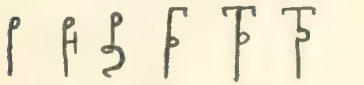

r, ri, ra, gr, tr, tr

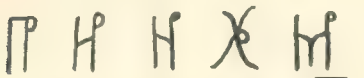

pr, ir, nr, hr, mr

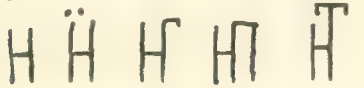

i, ii, ig, ip, it

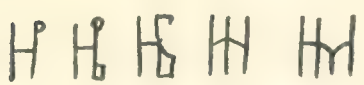

ir, iv, ib, in, im

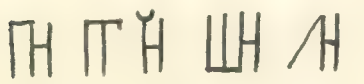

pi, pg, ci, și, li

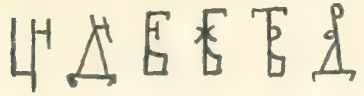

ți, di, bi, bj, tv, dar

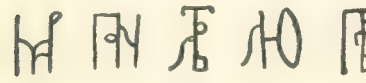

mar, pan, vlt, lĭu, prě

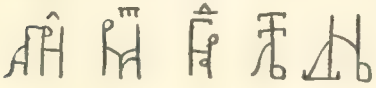

april, mart, gospodar, lěto, dĭnĭ

ABREVIERI

А A

anghel

apostoli

April

aprod

armaș

aspri

August

August

August

Б B

bivși (*fost*)

Bog (*Dumnezeu*)

Boga (*al lui Dumnezeu*)

Bogorodița (*Născătoare de Dumnezeu*)

Bogomatĭ (*Maica Domnului*)

boliare (*boieri*)

Buzev (*Buzău*)

В V

veliki (*mare*)

veliki »

vistiar

Vlașka

vtori (*al doilea*)

Vtornik (*Marți*)

Г Gh

 Ghenar (*Ianuarie*)

gospodĭ (*Domn*)

gospoda (*al Domnului*)

gospodi (*Doamne*)

gospodinĭ (*Domn*)

gospodinĭ »

gospodarĭ »

gospodari (*Domni*)

gospodarska (*domnească*)

gospodska »

gospodja (*doamnă*)

gospodstvo (*domnie*)

gospodstvuăștu (*domnina*)

gotovi (*gata*)

glagolești (*spunând*)

glagolĭușta »

gramatik

gramatik

Д D

Dâmbovița

Davida (*al lui David*)

Dekabrĭ (*Decembrie*)

Dikabrĭ »

dukat

dvornik

dostoini (*destoinic*)

Є E

Elhov (*Ilfov*)

Elhov »

est (*este*)

endiktion (*indictionul*)

endiktion »

Ꙇ I

Iisus

ispravnik

Evanghelie

Izrailevom (*Israilului*)

К K

kaliți (*calici*)

klĭucer (*clucer*)

komis

Л L

logofet

М M

Mai

Mart

Mart

 matĭ (*mamă*)

mati (*mamă*)

Marko (*Marcu*)

Mathei

Mehedinți

milostiĭu (*din mila*)

mîcenik (*mucenic*)

měseți (*lună*)

měseța »

Mușcel

Н N

nași (*al nostru*)

nașego (*al nostru*)

 nașega » »

Nedelia (*Duminecă*)

Nedelia »

Noembrĭ (*Noemvrie*)

 Noembrĭ »

Novembrĭ

O

 Oktĭabrĭ (*Octomvrie*)

 Ohtĭabrĭ »

oteți (*tată*)

P

Padureț (*Județul Pădureț*)

perper

 perpera

pitar

Piatok = Piatnița (*Vineri*)

Ponedelnik (*Luni*)

portar

postelnik

Prahova

Prečista

Prĕsvĭatei (*Prea Sfintei*)

prooroka (*proroc*)

R

 Rimnik (*Râmnic*)

Romanați

roditelĭ (*părinți*)

S

svĭat (*sfânt, lume*)

svĭat » »

svĭatoi (*sfintei*)

svĭatoi »

svĭatoi »

svĭatoe (*sfântă*)

Sektĭabrĭ (*Septembrie*)

Septĭabrĭ »

Siptĭabrĭ »

Sâbota (*Sâmbătă*)

sin (*fiu*)

sinĭ »

sinove (*fii*)

sudstvo (*județ*)

Sučava (*Suceava*)

Slam Rimnik (*Râmnicul Sărat*)

svĭaștenie (*sfințire*)

svĭaștenik (*preot*)

spasenie (*mântuire*)

spatar

stolnik

srebro (*argint*)

Sreda (*Miercuri*)

T T

taleri

Ф F

 Fevruarĭ

Fevruarĭ

Fevralĭ

Februar

florini

florini

X H

 Hristos

Hriste (*întru Hristos*)

 Hristovĭ (*al lui Hristos*)

hiliada (*mie, 1000*)

Ц Ţ

 ţarĭ (*împărat*)

ţariţa (*împărătească*)

Ч Č

četverk (*ѣoi*)

človek (*om*)

človek »

človeţi (*oameni*)

človecestvo (*omenire*)

Ю Iu

Iunĭ (*Iunie*)

Iulĭ (*Iulie*)

ku

rĕ

lg

tv

au

tr

tv

or

IV

NOTE

NOTE[1])

1. Mănăstiri

a) *Mănăstirile din Țara Românească (pe secole)*

Sec. XIV. Кодица, Кодмѣна, Нѣчет (= Козиа), Тисмѣна.

Sec. XV. Кистрица, Главачек (Glavacioc), Гокора, Дѣл (Dealul), Ѻстрок, Ржнкжчок, Снѣгок, Стрѣгалъ (Strugalea), Тѣтана.

Sec. XVI. Ягатон, Янинеса (în jud. Buzău), Ярхангел Михаил, Кенедик (= Менедик = Vintilă Vodă), Колинтин, Конта, Брад, Кржднет, из дол код карош Кѣзек (= din jos lângă orașul Buzău = mănăstirea Banului), из дол градѣ Кѣкѣрещим (= din josul orașului București = mănăstirea Radu Vodă), Кисина, Кихорещи (= Viforâtă), Голгота, Дкор Яргиш (Curtea de Argeș), Докрѣша, Ѳзер (Iezer), Іван Богослок, Каталѣи, Корки wт камен (Corbii dela Piatra = mănăstirea Valea, zidită de o călugăriță Magdalena, jupanița lui Hamza, menționată ca atare într'un act al lui Neagoe Basarab), Корнет (numită și Perivolul de lângă Valea rea sau *mănăstirea de lângă Voinigești la Cornet*, zidită de jupan Stanciul, grămatic al lui Neagoe Basarab), Кошѣна (era lângă Craiova = Bucovăț), Крива (în jud. Olt), Крикок (= Мъръинѣкии), Липок, Мислѣ, Михаила коекода (a lui Mihai voevod, e mănăstirea Mihai Vodă care dăinuește și astăzi), Михокѣкии, Мотнѣѕ, Мѣшетещї (zidită de Manea Perșanul), Нѣчет (în jud. Dâmbovița, zidită de pârcălabul Gherghina unchiul lui Radu cel Mare), Ѻлтѣкии, Поток wт на кобїа (Potocul dela Cobia = schitul Cobia), Радѣла постелника (a lui Radul postelnic, pomenită într'un act al lui Neagoe Basarab), Сарандар (Sărindar, din București), Слътиоаре, Стелек спатар (a lui Stelea spătarul, era în București), Стънещи (ctitoria Buzeștilor), Сѣка (în

[1]) Ținem să precizăm că însemnările ce urmează sunt culese numai din documentele cercetate de noi și ca atare se poate să ne fi scăpat unele date cuprinse în actele pe care nu le-am putut cerceta.

jud. Olt), Тисѣ. Тѣнгана, Флѣмѫнда. Чепѣрая, (Чепѣра, mânăstire cu hramul Sf. Nicolae Miralichianul), Чолан (în jud. Buzău).

Sec. XVII. Ѧджката, Яиноса (din Mușcel), Браниче семнѫ (Braniștea semănată, zidită de logofătul Danciul Părăianul din Milești, boier al lui Matei Basarab și era în satul Polovragi din Gorj), Брънковѣни, Грѣю, Житнани (Jitianul), Изкорани (zidită de Luca mitropolit al Ungrovlahiei și menționată într'un act din 1628 al lui Alexandru Iliaș), Кодмѣна, Козиани wт скит (Cozienii dela Schit), wт на Крѣцеиї (dela Crețești), Кълдъръшани, Местенеиї (zidită de Apostolache comis, boier al lui Matei Basarab și era în județul Soac), Мотрълок (= a Motrului), Мѣѕнѣни, Панагїа, Рокѫ (era în Argeș și a fost metoh al Bucovățului), Слокозна (= Vaideei, zidită de Matei Basarab și era lângă satul Slăvica pe apa Ialomiței), Стрехаи (în satul Strehaia din Mehedinți), Стримка (Стримкѣл). Тополница, Тополок, Цънцърѣни și Флокошани (în Olt).

b) *Mănăstirile din Moldova (pe secole)*

Sec. XIV. Молдавица, Нѣмц, wт Полана (= Побрата).

Sec. XV. Кистрица, Боготинскїи (= al Bohotinului), ѡ Бонци (= în Boiște). Кишшевец (Vișnevăț = Căpriiana), Коронец, Къръвлек монастир (mănăstirea lui Vărzar = Varzărești), Городник (= Хороднік), монастир цро на ѕстїе Дїенеца (= mănăstirea ce-i la gura Dienețului), Добровец (Dobrovăț), Пѣтна, Радовци (Rădăuți), келнки Тазлок (Tazlăul cel Mare), Хомор (Humor), Йицкок монастир (mănăstirea lui Iațco = Iții).

Sec. XVI. Ядам, Яганїа, Берѕвиц, Бесерекани, Гречи, Кошѕла (pe Miletin), Пангараци, Ржчка (Râșca), Слатинска монастир (mănăstirea dela Slatina), Сокола, монастир скѫти Николае wт царине трѫга Йского (mănăstirea Sf. Nicolae din țarina târgului Iași Aron Vodă).

Sec. XVII. Монастир wт Брънковскїи воевода (mănăstirea dela Bârnovski Voevod = Bârnova), Галатїа (Гълата wт дил = Galata din deal), монастир wт трѫг Василѣ еже ест храм скѫтаа ѕспение (mănăstirea din târgul Vaslui unde este hramul Sfintei Adormiri), Драгомирна, Пантократор (lângă târgul Sucevii), скѫтыи Сака (Sf. Sava, în mijlocul târgului Iași), Солка, Сѣчевица, монастир ѕ краѫ трѫг Йсок къ Тътъраши (= mănăstirea la marginea târgului Iași în Tătărași), Хапрѣл, Хапнчѫ, монастир Ѯеропотам зовеми Секѣл (mănăstirea Xeropotam numită Secul).

2. Judeţele

Muntenia:

сѣдство (şi sub forma prescurtată сѣд) = judeţ.

Аргиш (Argeş), Блатничко (de Baltă), Брапл, Брапилок (Brăila), Бѹзек (Buzău), Влашка, Влжча (Vâlcea), Горжил (Горни Жил = Gorj), Должил (Долни Жил = Dolj), Дѫбовица (Dâmboviţa), Елхок (Ilfov), Жалешко (Jaleşului), Мехединци, Мотрѫско (a Motrului), Мѫшчел, Мѫшчел и Падѹрец (Muşcel şi Pădureţ), Олт, Падѹрецем (Pădureţilor), Прахова, Рмник (Râmnic), Романаци, Сак, Сакѹени, Телорман, Цилорт.

Moldova:

колост, держава = ţinut.

Бакок (Bacău), Дорогѹнь, (Дорохои), Кигѫческа (a Thigeciului), Кокѹрлѹю, Крилигатѹра (Cârligătura), Лапѹшна (Lăpuşna), Немецка (a Neamţului), Орхеиска (a Orheiului), Романска (a Romanului), Сорокска (a Sorocei), Сѹчакска (a Sucevii), Текѹч, Тотрѹшска (a Trotuşului), Тѹтокѣ (a Tutovei), Хотинска (a Hotinului), Хрълокѣ (a Hârlăului), Цецинска (a Ţeaţinei), Фалчиниска (a Fălciului), Ѩска (a Iaşului).

3. Vămi[1])

Muntenia: Аргиш (Argeş), ѕ Бдински брод (la Vadul Vidinului), Брапилок (Brăila), Бѹзек (Buzău), Дългополе (Câmpulung), Дѫбовица (Dâmboviţa), Гергица, wт Железни крата (dela Porţile de Fier), на Жил (pe Jiu), Калафат, Лопатне (Lopatna), wт Олтица (dela Oltiţa), wт брод Олтѹ на Ценѹне (dela Vadul Oltului la Genune), Прахова, Ржшнок (Râşnov), Рѹкел (Rucăr), Северин, wт Сакѹиска Жилю (dela Jiul secuesc), Тръгокиџе, Тръгшор (Târgşor), Тѹрч (Bran) şi Флочи.

Moldova: Ѩд, Бакок (Bacău), Бань (Baia), Белкгород — Белкград (Cetatea Albă), Берлад, Бислоѭ, оу брод Калѹгерскомоу (la Vadul Călugăresc), Красни тръг (Târgul Frumos), на Дорошни (la Dorohoi), Лапѹшни тръг (târgul Lăpuşnei), Могошеци, Молдавица, Нѣмц, Пѹтна, Романок тръг (târgul lui Roman), на Сирѣти (la Siret), голокное мыто Сочакское (vama principală a Sucevii), Таслок (Tazlău), Тотрѹш (Trotuş), Тѫгмнакмчь = Тигина, оу Цоцорни брод (la Vadul Ţutorei), Черновци (Cernăuţi), Ѩс (Iaşi).

[1]) Dăm în această notă localităţile vamale din Muntenia şi Moldova ce le cunoaştem din documente.

4. Câteva delimitări de proprietăți [1])

карошъ = oraș.
кодѣница = moară.
вракница = poartă.
кратница = poartă.

градина = grădină.
градъ = cetate.

дѣлъ = deal.
джб = stejar.

крикина = crivină.
кръница = fântână.
кѫка = casă.
кѫща = casă.

лозїе = vie.
лѫгъ = luncă.

чистенїе = curătură.

падина = padină.
погаръ = deal.
пчеларетко = prisacă.
пчелина = prisacă.

слѣме = culme.
стѫпина = stupină, prisacă.

хижа = casă.

шѫмъ = pădure.

5. Măsurători de pământ

агрѫ = ogor.

делница = părticică.
дело = parte.

коарда = sfoară.
корочинъ = pas.

мѣсто за враленїе = loc de arătură.

нива = câmp (de lucru).

чина за ѩ дни за враленїе = moșie pentru 18 zile de arătură.

пасъ = pas.
погонъ = pogon.

рогъ за мѣсто = corn de loc.
разоръ = răzor.

сежень = stânjen.

ѫжа = funie.

фалчѣ = falce.
фартае = sfert.

четвръте = sfert pl. — четвръци.

[1]) Vezi și formularul moldovenesc, p. 108.

6. Nume de monete

аспри = aspri; — бани — bani; — готови — gata; — новци — noi (bani); — сребрени — de argint.

бани = bani.

гривна = grivnă.
гроши = pl. groși.

жилтици = pl. galbeni (gălbenuși).
жолти = galben.

злати = pl. zloți; — татарски — tătărăști.
злоци = pl. zloți, — битиѫ — bătuți.

костанда = costandă (valora 300 de bani în timpul lui Matei Basarab).

лек = leu, — лекюки — lei.
леюки = pl. lei.

перперь = perper.
пинѧзь ban pl. — пинѧзи — (în sensul de nume generic al monetei).

рюбль = rublă pl. — рюбли.

талантъ = talant pl. — таланти.
талеръ = taler pl. — талери, — бити — bătuți; — сребрени — de argint.

ѳги = pl. ughi (prescurtat din — ѳгарски — ungurești).

фертѳнъ = fertun.
флоринъ = florin.

червени = roșii cf. червени ѳгорски = roșii ungurești (ughi roșii).

7. Gradele de rudenie

анепсїи = nepot; — wт брат — de frate; — сестрокичь — de soră.
анепсїа = nepoată; — wт брат — de frate; — wт сестра — de soră; — сестрокичь — de soră.

баба = bunică.
баща = tată.
братаничїа = nepoată de frate.
братаничь = nepot de frate.
братъ = frate.

вдова = văduvă.
вѳска = nepoată; — за сестро — de soră.
вѳскъ = nepot; — за дѫщерь — de fiică; — wт братъ — de frate.

гадь = copil (în sens peiorativ, când e vorba în blestemul din acte de copii evreilor).

дѣка = fecioară.
дѣвица = fecioară.
дѣвоика = fată.
дѣвоичица = fetiță.
дѣда = mătușă.
дочка = fiică.
дочь = fiică.
дѣдъ = moș.
дѫщь = fiică.

жена = soție.
жителница = soție.
жѫпаница = jupaniță (soția jupanului).

зетъ = ginere.
зѧтъ = ginere.

копилъ = copil din flori.
кръстъ = fin.
кѫмъ = cumătru.

маика = mamă.
матъ = mamă; — пастѫрка — vitregă.
момѫкъ = băiat, copil.
моужъ = bărbat.
мѫжъ = bărbat.

непота = nepoată.
непотъ = nepot.
нѫнашъ = nănaș.

wдрасль = copil, cf. rom. odraslă.
wтецъ = tată, părinte.
wткровица = copilă.
wтрокъ = copil.

падчерица = fiică vitregă.
панѣа = soția panului.
пастѫркъ = vitreg; cf. синъ пастѫркѫ — fiu vitreg; — мать пастѫрка — mamă vitregă.
племеника = vară.
племенникъ = văr.
племеница = vară.
подрѫжїе = soție.
пръва братичеда = vară primară.
пръвїи племенникъ = văr primar.
пръво братичедъ = văr primar.
пръвноучитъ = strănepot.
пръвнѫкъ = strănepot.
пръдедъ = strămoș.
пръродитель = strămoș.
пръпрѫватъ = strănepot.

родитель = părinte.

скатъ = cuscru.
скекра = soacră.
скекро = socru.
сестра = soră.
сестричиа = nepoată de soră.
сестричичь = nepot de soră.
синъ = fiu; cf. синъ пастѫркѫ = fiu vitreg.
снаха = noră.
сноха = noră.
стрицъ = unchiu, strămoș.
сѫпрѫжница = soție.

тестица = soacră.
тетка = mătușă.
титкюца = mătușă.
тютка = mătușă.
тѫста = soacră.
тѫстъ = socru.

ѫецъ = unchiu.
ѫнкъ = unchiu.

фиинъ = fin.
фиастрѫ = fiastru (fiu vitreg).

шѫра = cumnată.
шѫринъ = cumnat.
шѫръ = cumnat.

8. Numele dregătorilor

агА = agă, cf. великїи агА = marele aga.

банъ = ban; cf. велики банъ Кралевски — mare ban de Craiova, — великиі банъ Жилски — mare ban de Jiu.

кистиарникъ = vistier.
кистиаръ = vistier.

Дворникъ = vornic.

ключаръ = clucer.
комисъ = comis.

логоѳетъ = logofăt.

медѣлничаръ = medelnicer.
меденичаръ = medelnicer.
мечеюша = purtător de sabie (spătar).

пахарникъ = păharnic.
питаръ = pitar.
портаръ = portar; — Сѵчавски — de Suceava.

постелникъ = postelnic.
пръкълабъ = pârcălab; — Белоградскїи — de Cetatea Albă; — Дорогѵйски — de Dorohoi; — Килинскїи — de Chilia; — Крачѵнскїи — de Crăciuna; — Немецкїи — de Neamț; — Нокоградскїи (= Романски) — de Cetatea Nouă (Roman); — Орхейски — de Orhei; — Сорокски — de Soroca; — Сѵчавски — de Suceava; — Хотински — de Hotin; — Чернокски — de Cernăuți.

слѹжаръ = sluger.
спатаръ = spătar.
старостА = staroste; — Хотински — de Hotin.
столникъ = stolnic.
стратарникъ = stratornic (postelnic).

чашникъ = ceașnic (paharnic).

9. Numele funcționarilor domnești

апродъ = aprod.
армашъ = armaș.

бирчїи = birar.
бранищаръ = braniștar, îngrijitorul braniștelor domnești.

катаг = vataf, cf. великиі катаг сѵчавски = marele vătaf de Suceava.
катахъ = vataf.

кошинар = goștinar, cel însărcinat cu perceperea dărilor pentru porci, darea fiind numită gorștină.

глобникъ = globnic.
граматикъ = grămătic, scriitorul actelor.
гѣменикъ = îngrijitorul ariilor mai târziu, clucer de arie, din slav. гѣмно = arie.

дворникъ = vornic, cf. вторы дворник = al doilea vornic; дворникъ глотнїи = vornicul de gloată.

десѣтникъ = zeciuitorul.

дїакъ = diac, scriitorul actelor, cf. și дїак wт вистїар = diac de vistierie.

дѫшегѫбинарь = dușegubinar, cel ce percepea amenzile pentru omor și fapte imorale.

илишарь = ilișar.

исправникъ = ispravnic, executor al unui ordin domnesc.

кѣмѫнарь = cămănar, cel care îngrijea de strângerea dării ce consta din pietre (din slav камень = piatră) de ceară.

логофетъ = logofăt, întâi scriitor de acte iar apoi șeful cancelariei domnești.

wлакарь = olăcar, cel ce îngrijea de caii de olac.

wслѫхарь = osluhar, executor al celor cari nu se supuneau poruncilor domnești.

пасичникъ = prisăcar.

писарь = pisar, scriitor de acte.

плоскарь = ploscar, cf. rom. ploscă.

подводарь = podvodar, îngrijitorul de podvezile (carele) necesare domnului și curții domnești pentru transport.

посадникъ = posadnic.

припашарь = pripașar,

пристакъ = pristav.

работникъ = rabotnic, funcționar care îngrijea de anumite munci ce se prestau domnului.

рѫкописатель = scriitor cu mâna, grămătic.

словоположитель = așezător de cuvinte, grămătic.

соудеи = județ.

сѫдецъ = județ.

врѣдникъ = urednic, funcționar.

ушарь = ușier.

холдѫнарь = holdunar.

шолтѫзъ = șoltuz.

10. Nomenclatura documentelor

a) *Țara Românească*

записанїе = înscris.

записъ = zapis; — за кѫпованїе — de cumpărătură; — за проданїе — de vânzare; — за прощенїе и за скѫпованїе — de ertăciune și de răscumpărare (de vecinie).

книга = carte; — за братетко — de înfrățire; — за вечнианїе — de vecinie (rumânie); — за кѣрѫ — de credință (salv. conduct); — за кожа — de piele; — за милованїе — de miluire; — за wстал и за миръ ради вечнианїа — de rămas (de lege) și de pace pentru vecinie (rumânie); — за покѫпленїе — de

cumpărătură; — за промѣнѣнїѥ — de schimb; — за прѣхъ и за wстанство — de pârâ şi de rămas (de lege); — за сѫжденїѥ — de judecată; — за ѕложенїѥ — de aşezământ; — митрополита за афѫрисенїѥ — mitropolitului de afurisenie; — wт покиновенїѥ — de supunere; — wт скѫпованїѥ — de răscumpărare.

wрнзмо = poruncă.

повелѣнїѥ = poruncă.

рнзмо = poruncă.

хрисовоулъ = hrisov; — за братство — de înfrățire; — за дѣдина — de moşie.

b) *Moldova*

запис = zapis; — за мартоґїѥ — de mărturie; — за wтнинѫ — de moşie; — за свидѣтелство — de adeverire.

изводъ = izvod.

исписокъ = ispisoc; — за викѫпленїѥ — de cumpărătură; — за вислѫженїѥ — de vislujenie (o moşie dobândită dela domn pentru dreapta slujbă); — за даанїѥ — de danie; — дароканїѥ — de dar; — за потврьжденїѥ — de întărire; — за раздѣленїѥ — de împărțeală; — за скѣденїѥ — de adeverire; — за тѣжѫ — de pârâ; — за ферѫю — de ferâie; — кѫпежно — de cumpărare.

исприкилїѥ = privilegiu; — за потврѣьжденїѥ — de întărire (confirmare).

книга = carte; — за дѣдинѫ — de moşie.

листъ = carte; — глентовныи — salvconduct; — за свидетелство — de adeverire.

мартоґїѥ = mărturie.

нарѣдѣнїѥ = direasă; — за викѫпленїѥ — de cumpărătură; — за даанїѥ — de danie; — за милованїѥ — de miluire; — за потврѣьжденїѥ — de întărire; — за тѣжѫ — de pârâ; — за ферѫю — de ferâie.

писанїѥ = scriptură.

прикилие = privilegiu; — данное — de danie; — кѫпежное — de cumpărare; — за викѫпленїѥ — de cumpărătură; — за дѣдинѫ — de moşie (prin moştenire); — за мартоґїѥ — de mărturie; — за помилованїѥ — de miluire; — за раздѣленїѥ — de împărțeală; — съ тѣжею — cu pârâ.

скѣдетелство = adeverință.

оурикъ = uric; — кѫпежнїи — de cumpărare; — за вислѫженїѥ — de vislujenie; — за измѣнно — de schimb; — за потврьжденїѥ — de întărire.

11. Cronologie

Авгѹстъ = August.
Априль = Aprilie.

Благовѣщенїе = Bunavestire.
Богоявленїе = Arătarea Domnului (Bobotează).
Божїи день = Ziua Domnului (Crăciunul).

Велики день = Marea zi (Paștele).
Водохрѣщь = Creștinarea cu apă (Boboteaza).
Вторникъ = Marți.
Въведенїе къ храм прѣсвѧтыѧ Богородици = Intrarea în Biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu.
Въздвиженїе честнаго крѹста = Inălțarea cinstitei cruci.
Възнесенїе Господне = Inălțarea Domnului.
Възшествїе свѧтаго Дѹха = Coborîrea Sfântului Duh.
Въскресенїе = Invierea (Paștele), mai târziu și Duminecă.

Генарь = Ianuarie.
Генѹаръ = Ianuarie.

Декабрь = Decemvrie.
Декѧбрь = Decemvrie.

Канѹнь = Ajun.

Май = Mai.
Мартъ = Martie.
Мясопоустъ = Slobozirea de carne (Lăsata secului).

Недѣлѧ = Duminica, cf. недѣлѧ цвѣтоносна — Dumineca Floriilor.

Новѧбрь = Noemvrie.
Ноемврь = Noemvrie.

Ѻктѧбрь = Octomvrie.

Пасха = Paștele.
Понедѣльникъ = Luni.
Прѣѡбраженїе господне = Schimbarea la față a Domnului.
Пѧтидесѧтница = A cincizecea (Rusaliile).
Пѧтница = Vineri.
Пѧтокъ = Vineri.

Рождество Христоко = Nașterea lui Hristos.

Свѧтъ = Sfânt; свѧти апостоли Петр и Павел = sfinții Apostoli Petru și Pavel; свѧти архистратиг Михаил = sfântul archistratig Mihail; — Іѡан Крѣститель и Прѣдтеча = Ioan Botezătorul și Inainte mergătorul; — мѫченик Димитрїе ѡт Солѹнскаго града = mucenic Dimitrie din cetatea Solun; — мѫченик и побѣдоносец Геѡргїе = mucenic și purtătorul de biruințe Gheorghie.
Сектѧбрь = Septemvrie.
Септѧбрь = Septemvrie.
Спасокъ день = Ziua Mântuitorului (Crăciunul).
Среда = Miercuri.
Соубота = Sâmbătă.
Сѫбота = Sâmbătă.
Стретенїе господне = Intâmpinarea Domnului.

Ѯздвиженїѣ = Înălțarea, cf. къѯздвиженїѣ чеснаго креста — Înălțarea cinstitei cruci.
Ѯзнесенїѣ = Înălțare.
Ѯспенїѣ Богородицы = Adormirea Născătoarei de Dumnezeu.

Февръарь = Februarie.

Четвръгъ = Joi.
Четвъртокъ = Joi.

Юль = Iulie.
Юнь = Iunie.

V

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAFIE

BĂLAN T.: *Documente bucovinene*, I, II. Cernăuți, 1932-33.

BALȘ G.: *Bisericile și mânăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea.* București, 1928.

— *Bisericile lui Ștefan cel Mare.* București, 1926.

BOGDAN I.: *Album paleografic cuprinzând 26 de facsimile de documente românești din sec. XV*, București, 1905.

— *Album paléographique Moldave, documents du XIV-e, XV-e et XVI-e siècle*, București, 1926.

— *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI.* București, 1905.

— *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I și II, București, 1912—1913.

BOGDAN P. DAMIAN: *Contribuțiuni la studiul diplomaticei vechi moldovenești.* București, 1935.

— *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV* în *Revista Istorică Română*, V, 1935.

BOUARD de A.: *Manuel de diplomatique française et pontificale*, I. Paris, 1931.

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE.

COSTĂCHESCU MIHAI: *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I și II. Iași, 1932-33.

— *Documente moldovenești dela Ștefan cel Mare.* Iași, 1933.

DOCAN N.: *Despre elementele cronologice în documentele românești.* București, 1910. (Extras din Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria II. Tom. XXXII, 1909—1910).

DRĂGHICEANU VIRGIL: *Curtea domnească din Argeș* (în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, X—XVI, 1917—1923).

GARDTHAUSEN V.: *Griechische Palaeographie.* Lipsca, 1879.

GIRY A.: *Manuel de diplomatique.* Paris, 1925.

IORGA N.: *Inscripțiile din bisericile României*, I și II. București 1905 și 1908.

KOZAK A. EUGEN: *Die Inschriften aus der Bukovina*, I. Viena, 1903.

LEIST FRIEDRICH: *Urkundenlehre.* Lipsca, 1882.

MIHAILOVICI PAUL: *Album de documente moldovenești din veacul al XV-lea.* Iași, 1934.

MILETIC L. și AGURA D.: Дакоромънитѣ и тѣхната славянска писменость (Dacoromânii și literatura lor slava) în Сборникъ за народни умотворѣния наука и книжина, IX, Sofia, 1893.

MITSCHELL AINSWORTH C.: *Documents and their scientific examination.* London, 1922.

MOISIL CONSTANTIN: *Bule de aur sigilare dela Domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei.* Bucureşti, 1925.

NICOLAIASA G.: *Chestiuni practice de cronologie românească veche* în *Revista Arhivelor*, II (1927—1929), p. 9—18.

PANAITESCU P. P.: *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia din Suceava* (30 Iulie, 1401). Bucureşti, 1935.

— Seminarul de istoria Slavilor: *Album paleografic slavo-român.* Bucureşti, 1934.

PROU MAURICE: *Manuel de paléographie.* Paris, 1892.

STAHL HENRI: *Grafologia şi expertizele în scrieri.* Bucureşti, 1925.

— *Falşuri, Fraude şi Raze ultraviolete.* Bucureşti, 1933.

— *Despre Autografe.* Bucureşti, 1936.

TOCILESCU G. GR.: *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova, privitoare la legăturile cu Braşovul.* Bucureşti, 1931.

VENELIN I.: Влахоболгарскія или дакославянскія граматы (Documentele vlahobulgare sau dacoslave), S. Petersburg, 1840.

DOCUMENTE cu peceţi şi fără, dela Academia Română şi dela Arhivele Statului din Bucureşti, Secţia Istorică.

CLIŞEELE

Figura 1 este fotografiată după *Encyclopaedia Britannica.* Vol. 19, p. 565.

» 2 şi 14 după Leist Friedrich, *Urkundenlehre.*

» 3 după Michon H.: *Système de graphologie,* p. 99.

» 4 după Drăghiceanu Virg.: *Curtea domnească din Argeş.*

» 5, 11, 15 şi clişeele lecţiilor XXIV, XXV şi XXVIII după originalele din Arhivele Statului, Bucureşti. Secţia Istorică.

» 7, 8, XXVI după originalele din Arhiva municipiului Braşov.

» 9, 12, 13, XX, XXIX, după I. Bogdan: *Album paléographique Moldave.*

» 10, după C. Moisil: *Bule de aur sigilare.*

Lecţia I, după Ioan Bianu: *Evanghelia slavo-greacă scrisă la 1429 la Mânăstirea Neamţului din Moldova de Gavriil Monachul.*

Lecţiile II şi III, create de noi.

» V, VI şi VII după Kozak: *Die Inschriften aus der Bukovina.*

Clişeele VI bis, VIII, XXX—XXXIII după Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice.

» X—XVI, calchiate după o fotografie a originalului aflat la Academia Română, Fotografii IX, 2.

» XVII după colecţia de fotografii de documente din proprietatea d-lui Prof. P. P. Panaitescu.

» XXI după orig. dela Academia Română: *Documente cu peceţi,* Nr. 5.

» XXII după Ioan Bogdan: *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche.*

» XXIII după originalul, proprietatea d-lui Dr. G. Severeanu, expus în Muzeul Municipiului Bucureşti.

CUPRINSUL

Pagina

Prefaţa 7
Scopul urmărit 11
Planul lecţiilor 15

I

NOŢIUNI DE PALEOGRAFIE

Originea alfabetului cirilic 21
Barbarizarea scrisului 22
Evoluţia scrisului 23
Scrisul solemn şi scrisul de toate zilele 25
Idiotisme grafice 27
Influenţa tiparului 27
Alfabetul cirilic 27
Variante grafice 20
Punctuaţiunea 30
Cifrele 31
Abrevieri 32
Monograme 35
Peceţi 38
Semnături (Iscălituri) 43
Plastografi oficiali 46
Falşuri 46
Secretul scrisorilor 47
Reînvierea scrisului 47
Procedee chimice 48
Procedee fizice 49
Razele ultraviolete 50
Sfaturi pentru reproducerea scrisului 51
Cronologie 52
Precizarea mileniului 54
Acte şi manuscrise fără dată 54
Limba documentelor 56

II

CUPRINSUL LECŢIILOR

Pagina

1. Un text religios (Evanghelia după Matei). Lecţia I 63

EPITAFE

2. Pătraşcu cel Bun, 1558 (text graduat) 65
3. Doamnea Caplea, 1511 » » 67
4. Niculae Alexandru, 1364 (fotografie) 69
5. Doamna Maria, 1529 » 71
6. Ştefan cel Mare (fotografii) 73

PISANII

7. Pisania bisericii din Părhăuţi, 1522 76
8. » » Sf. Ap. Petru şi Pavel din Huşi, 1495 78
9. Formular muntenesc (cu 8 Tabele) 80

ACTE

10. Hrisovul lui Mircea cel bătrân către Braşoveni (1413). Titulatura . 91
11. Idem. Destinatarul şi obiectul 92
12, 13 şi 14. Vama 93
15. Clauze şi blestem 96
16. Martorii şi datarea 98
17. Act intern: Vlad Călugărul, 1488, Februarie 4 99
18. Idem. Continuarea 101
19. Formular moldovenesc (cu 11 Tabele) 103
20. Act extern (Alexandru cel Bun), 1407 114
21. Act intern (Ilie Voevod, 1432, Iulie 29) 118
22. O pagină din Letopiseţul dela Bistriţa 121
23. Act muntean (Dan Voevod, scris în Argeş la 1 Dec., fără an) . . 123
24. Un testament din 17 Iulie 1425 (muntean) 126
25. Act dela Basarab cel Tânăr dat mânăstirii Tismana (fără dată) . . 128
26. Scrisoare a lui Basarab cel Tânăr către Braşoveni (fără dată) . . . 130
27. O carte a lui Dobromir banul din 28 Iulie 1577 132
28. Act dela Alexandru cel Bun din 7 Noemvrie 1409 135
29. Act dela Ştefan, fiul lui Alexandru cel Bun (26 Iunie 1434) . . . 137

PISANII

30. Pisania mânăstirii Tazlău (1496) 139
31. » bisericii Sf. Gheorghe din Botoşani (1541) 140
32. » » de sub Cetatea Chiliei (1648) 141
33. » mânăstirii Călui (1588), Muntenia 142

EXTRASE DIN DOCUMENTE

Pagina

34. (Subiect juridic) 144
35. » istoric 149

III

ALFABETUL

36. Variante de litere 161
37. Cifrele 162
38. Imbinări de litere (ligaturi) 163
39. Abrevieri 164

IV

NOTE

40. Mănăstirile din Ţara Românească (pe secole) 175
41. » » Moldova » » 176
42. Judeţele 177
43. Localităţi vamale 177
44. Delimitări de proprietăţi 178
45. Măsurătorile de pământ 178
46. Numele monetelor 179
47. Gradele de rudenie 179
48. Numele dregătorilor 181
49. Numele funcţionarilor domneşti 181
50. Nomenclatura documentelor 182
51. Cronologie (zile, luni, sărbători) 184

V

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOTECA „ASTRA"
SIBIU

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI 1936

SCRIITORII ROMÂNI CONTEMPORANI

Au apărut		
	Romane	
JOACHIM BOTEZ	*Insemnările unui belfer*	Lei 60
C. GANE	*Trecute vieți de doamne și domnițe, II* cu numeroase ilustrații în text	Lei 160
ADRIAN MANIU	*Focurile primăv. și flăcări de toamnă*	Lei 60
SĂRMANUL KLOPSTOCK	*Feciorul lui Nenea Tache Vameșul, II*	Lei 70
LUCIA DEMETRIUS	*Tinerețe*	Lei 50
N. M. CONDIESCU	*Insemnările lui Safirim, I*	Lei 60
N. M. CONDIESCU	*Peste mări și țări* cu 20 de reproduceri în culori după acuarelele originale de S. MÜTZNER	Lei 800
Au apărut	**Eseuri. Critică**	
PAUL ZARIFOPOL	*Pentru arta literară*	Lei 60
PERPESSICIUS	*Mențiuni critice, II*	Lei 80
G.-M. CANTACUZINO	*Izvoare și popasuri*	Lei 60
N. IORGA	*Oameni cari au fost, I*	Lei 80
EM. CIOMAC	*Viața și opera lui Richard Wagner*	Lei 60
M. D. RALEA	*Valori*	Lei 50
N. IORGA	*Oameni cari au fost, II*	Lei 90
ȘERBAN CIOCULESCU	*Corespondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol (1905—1912)*	Lei 40
G. CĂLINESCU	*Opera lui Mihai Eminescu, II și III*	2 vol. Lei 140
C. ANTONIADE	*Renașterea italiană. Trei figuri din Cinquecento*	Lei 70
N. IORGA	*Oameni cari au fost, III*	Lei 90
ALICE VOINESCU	*Montaigne*	Lei 70
EM. CIOMAC	*Poeții armoniei, I*	Lei 60
G. CĂLINESCU	*Opera lui Mihai Eminescu, IV și V*	Lei 150
Au apărut	**Versuri**	
DEMOSTENE BOTEZ	*Cuvinte de dincolo*	Lei 60
ZAHARIA STANCU	*Antologia poeților tineri* cu portrete de Margareta STERIAN	Lei 60
G. BACOVIA	*Poesii* cu o prefață de Adrian MANIU	Lei 40
G. GREGORIAN	*La poarta din urmă*	Lei 60
ADRIAN MANIU	*Cartea Țării*	Lei 40
G. LESNEA	*Cântec deplin*	Lei 40
GEORGE SILVIU	*Paisie psaltul spune...*	Lei 40
V. CIOCÂLTEU	*Poesii*	Lei 60
N. DAVIDESCU	*Helada*	Lei 60
ION POGAN	*Zogar*	Lei 40
N. DAVIDESCU	*Roma*	Lei 60
RADU BOUREANU	*Golful Sângelui*	Lei 50
ION MINULESCU	*Nu sunt ce par a fi...*	Lei 50
VIRGIL CARIANOPOL	*Scrisori către plante*	Lei 40
ADRIAN MANIU	*Poezii din Carmen Sylva*	Lei 100
MIHAI MOȘANDREI	*Singurătăți* (poeme)	Lei 40
CICERONE THEODORESCU	*Cleștar* (poeme)	LEI 50
	Ediții definitive	
TUDOR ARGHEZI	*Versuri*	Lei 100

Traducerea *Sfintei scripturi* de PR. V. RADU și GALA GALACTION

Au apărut		
	Cântarea Cântărilor	gratuit
	Cartea lui Iov	gratuit
	Elemente	gratuit
	Eclesiastul	gratuit
	Cântecul Deborei (fragment)	gratuit

13.11.1936

Au apărut — SCRIITORII STREINI MODERNI ŞI CONTEMPORANI

E. MADÁCH	*Tragedia omului* traducere în versuri din limba maghiară de Oct. GOGA	Lei 40
LUIGI PIRANDELLO	*Răposatul Matei Pascal* traducere din limba italiană de A. MARCU	Lei 40
M. CHOROMANSKI	*Gelozie şi medicină* traducere din limba polonă de Gr. NANDRIŞ	Lei 50
R.-L. STEVENSON	*Comoara din insulă* traducere din limba engleză de Radu GEORGESCU	Lei 50

Au apărut — BIBLIOTECA DE FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ

D. D. ROŞCA	*Existenţa tragică*	Lei 60
T. VIANU	*Estetică, I*	Lei 100
PETRE PANDREA	*Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu*	Lei 60
LUCIAN BLAGA	*Orizont şi stil*	Lei 60
T. VIANU	*Estetică, II*	Lei 100
C. RĂDULESCU-MOTRU	*Românismul. Catehismul unei noi spiritualităţi*	Lei 60
MIRCEA ELIADE	*Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*	Lei 200
ALEXANDRU CLAUDIAN	*Originea socială a filosofiei lui Auguste Comte*	Lei 70

A apărut — BIBLIOTHÈQUE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE

G. I. BRĂTIANU	*Napoléon III et les nationalités*	Lei 60

OPERELE PREMIATE ALE SCRIITORILOR TINERI

Au apărut — 1934

VLADIMIR CAVARNALI	*Poesii*	Lei 20
EUGEN JEBELEANU	*Inimi sub săbii* poeme	Lei 40
HORIA STAMATU	*Memnon* versuri	Lei 40
DRAGOŞ VRÂNCEANU	*Cloşca cu puii de aur* versuri	Lei 40
EMIL CIORAN	*Pe culmile disperării*	Lei 50
CONSTANTIN NOICA	*Mathesis*	Lei 40

1935

ŞTEFAN BACIU	*Poemele poetului tânăr*	Lei 20
VIRGIL GHEORGHIU	*Marea vânătoare*	Lei 20
SIMION STOLNICU	*Pod eleat*	Lei 20

1936

ŞTEFAN TEODORESCU	*Spre un nou umanism*	
I. BIBERI	*Thanatos*	Lei 60
AL. DIMA	*Zăcăminte folklorice în poezia noastră contemporană*	Lei 40
VASILE V. GEORGESCU	*Drept şi viaţă*	Lei 40

COMPOZITORII ROMÂNI CONTEMPORANI

P. CONSTANTINESCU	*Sonatină pentru pian şi violină*	Lei 120

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE

Apare lunar în 240 de pagini. Numărul lei 25. Abonamentul pe un an lei 300.

Cărţile noastre se găsesc de vânzare în principalele librării din ţară. Ele se pot trimite franco la domiciliu în toată ţara.

FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ „REGELE CAROL II"

39, Bulevardul Lascar Catargi, 39 — Bucureşti, III — Telefon 240-70 şi 206-40

Lei 140.—

C. 42.079.

901